

Janko Blaho

ZÁHORÁCKÉ PJESŇIČKY

SÚBORNÉ VYDANIE

Editor
Peter Michalovič

hudobné entrum
MUSIC CENTRE SLOVAKIA

Janko Blaho
Záhorácké pjesničky
Súborné vydanie

Janko Blaho

Záhorácké pjesničky

Súborné vydanie

Hudobné centrum Bratislava 2018
Záhorské múzeum v Skalici 2018

Janko Blaho
Záhorácké pjesničky
Súborné vydanie

Editor: Peter Michalovič

Vydalo Hudobné centrum v spolupráci so Záhorským múzeom v Skalici v roku 2018 ako svoju 135. publikáciu. Redakcia: Vladimír Godár. Jazyková redakcia: Eva Fordinálová (texty piesní), Katarína Godárová. Sadzba nôt: Grichmusic, s. r. o. Obálka: Pergamen. Fotografie: Archív Záhorského múzea v Skalici. Tlač: AEPress, s. r. o.

www.hc.sk

Publikáciu podporil z verejných zdrojov
Fond na podporu umenia.

u. fond
na podporu
umenia

ISBN 978-80-89427-33-8 (print)
ISBN 978-80-89427-49-9 (ePDF)

Obsah

Príhovory	9
(Helena Jurasovová-Blahová, Eva Blahová)	
Podakovanie	11
(Viera Drahošová, Igor Valentovič)	
Vyznanie.	12
(Eva Fordinálová)	
Dr. Janko Blaho: <i>Záhorácké pjesničky</i>	15
(úvody k pôvodným vydaniam)	
Za pesničkami na Záhorí	25
(Zo zápisníka nár. umelca Janka Blahu)	
Slovo editora	49
(Peter Michalovič)	
Vznik slovenskej národnej hudby a „záhorácké pjesničky“	66
(Vladimír Godár)	
Zbierka piesní 1 – 1224	89
Slovníček (Janko Blaho)	749
Register piesní (Peter Michalovič, Vladimír Godár)	760
Zoznam obcí (Peter Michalovič)	791
Žánre (Peter Michalovič)	796
Fotografie	801
Resume	811
Summary	813
Resümee.	815

Príhovory

Za pesničkami po Záhorí som kedysi s otcom cestovala i ja. Dnes sú tieto spomienky už dávno minulosťou, ale o to sú vzácnejšie. Pre otca bolo zbieranie piesní veľkou záľubou, no pamätám si, že túto svoju činnosť bral veľmi vážne. Vedel s nositeľmi tradícií nadväzovať úžasný a neformálny kontakt. Dozvedel sa nielen to, ako Záhoráci žili, ale aj akí v podstate boli, čím sa živili, ako sa zabávali. Objavoval na potulkách mnohé ľudové talenty a zaznamenával ich pre budúce generácie.

Verím, že piesne, ktoré majú značnú hudobnú i textovú hodnotu, zaujmú po rokoch i v novom súbornom vydaní a spoločne prideme na to, že sa dá z týchto klenotov neustále čerpať, nachádzať v nich inšpiráciu i poučenie. Tento odkaz naplňame už po niekoľko generácií i v detskom folklórnom súbore Vienok, ktorý som práve pred 50 rokmi založila. Bohatá história Slovenska si to zaslúži, ba priam vyžaduje, aby sme spoločne nachádzali a objavovali skvosty a tešili sa z nich.

Helena Jurasovová-Blahová

Ľudová pieseň a spev sa cez tri storočia vinú ako niť našou rodinou. V 19. storočí bola vyhľadávanou speváčkou na skalických svadbách moja prastará mama Mária Blahová-Bellayová. Lásku k ľudovej piesni po nej zdedil jej jediný syn MUDr. Pavel Blaho, významný slovenský buditeľ, politik, lekár, altruista. Bol známy tým, že si svojím kultivovaným, pekným hlasom a presvedčivou interpretáciou získaval viac priaznivcov ako politickým rečníctvom.

Na profesionálnu úroveň posunul spevácke umenie v našej rodine môj otec Dr. Janko Blaho, prvý slovenský profesionálny operný spevák a skvelý interpret a šíriteľ záhoráckych pesničiek.

V rodinnej tradícii pokračujú do súčasnosti i ďalšie generácie potomkov. Som veľmi vďačná, že práca, úsilie, roky hľadania a zapisovania klenotov našej ľudovej piesne – otcova celoživotná láska – sa dočkali nového kompletného vydania.

Eva Blahová

PodĎakovanie

Ľudová pieseň v sebe skrýva bohatstvo hudobného a slovného prejavu, ktoré priamo súvisí s minulosťou nášho národa, regiónu, našich predkov a konkrétnych osobností. I preto sa vraciame k vydávaniu pôvodných prác, ktoré tvorili východiská k bližšiemu poznaniu určitej témy v konkrétnom vývinovom období. K takýmto patrí i zberateľské dielo Dr. Janka Blaha *Záhorské pjesničky* z rokov 1948 až 1986.

K novému súbornému vydaniu prišlo spojením úsilia dvoch inštitúcií, Hudobného centra v Bratislave a Záhorského múzea v Skalici a najmä vďaka zánieteniu ich pracovníkov Vladimíra Godára a Petra Michaloviča. Teší nás, že pre nové vydanie našli pochopenie i priami dediči autora pôvodného vydania spevníkov, dcéry Janka Blaha Helena Jurasovová-Blahová, Eva Blahová a syn Janko Blaho.

PodĎakovanie patrí Eve Fordinálovej za jazykovú redakciu pôvodných textov piesní, Dušanovi Godárovi za prepis pôvodných nárečových textov Janka Blaha. A napokon patrí podĎakovanie Stanislavovi Grichovi za notový prepis 1224 piesní z pôvodných spevníkov *Záhorské pjesničky*.

Viera Drahošová

riaditeľka Záhorského múzea v Skalici

Igor Valentovič

riaditeľ Hudobného centra v Bratislave

Vyznanie

„Roztodivná krása.“ To je krása! Užasla som nielen nad množstvom piesní, ktoré vytryskli z duše Záhoria – množstvom motívov, variácií, vyznaní a poznania mnohotvárnosti života, ktorý na tejto Bohom pozhnannej, ale aj skúšanej časti nášho Slovenska bol drsný a lyrický zároveň, prevalcovaný dejinnými udalosťami a opäť vstávajúci k slnku zásluhou mocnej vnútornej sily, ktorá Záhorákom nikdy nechýbala a formovala ich jedinečnosť.

A také sú aj naše „pjesničky“. Obsahujú všetko – šírky aj dialky nášho väčšinou rovinatého kraja, ale predovšetkým hĺbku. Pevnú vrastenosť do tejto nie veľmi žičlivej pôdy, ale hlbokými koreňmi schopnú preniknúť, ako naše borovicové lesy, až k životodarnej vlaha a čerpať z nej schopnosť prežiť za akýchkoľvek podmienok. Azda aj preto majú lesy, háje v piesňach bohaté zastúpenie.

Vopred viem, že túto „roztodivnú krásu“ nemôžem obsiahnuť. Že azda len môžem „nasvietiť“, čo ma najväčšmi prekvapilo a zaujalo. Pochopiteľne, ako vo väčšine ľudových piesní, prioritným inšpiračným motívom je láska. Láska – a jej variácie, zásahy sociálnych problémov do nej – a najčastejšie problémy so „zeleným vjenečkom“: jeho strata – dôsledky a vyrovnávanie sa s nimi, resp. so sklamaním z nenaplnenej lásky. Aj drsne: „*Budem prosit Boha, / lehája – stávajú, / ej, by mu uschli nohy, / jak tráva na roli, / rúža fjalová.*“ (267) Ale aj opačne: „*Nech mu Pán Bůh zdraví dá / v jeho manželstve / a já budem spočívat / v čistém panenstve.*“ (924). (Prekvapila ma metafora ísť spolu „*pod ribíz*“ s významom rajskeho zakázaného stromu, aj jednoznačná priorita „čiernych očí“: modré sa objavujú len raz, aj to v podivnom prirovnaní: „*oči modré jak vrabec...*“)

Prekvapujúci je aj častý výskyt alby – ranného lúčenia milencov po spoločne strávenej noci (ten bol obľúbený v západoeurópskej poézii trubadúrov), ale aj strach dievčata pred vydajom zo svokry, manželovho telesného násilia, alebo či nebude pred ňou uprednostňovať alkohol.

Častý je súzvuk prírodných motívov s vnútornými pocitmi, čo pôsobí dojemne lyricky.

Avšak najväčším prekvapením pre mňa bolo priam „historické zmapovanie“ života na Záhorí. Niektoré piesne majú korene ešte v predhistorickom, predkresťanskom období (napríklad *Horela, linda, horela...* priam vnucuje asociáciu na známu *Horela, lipka, horela...*), ale historický podklad nájdeme už od počiatkov uhorského štátu v piesni *Stáua bitka, stáua / za Štefana kráľa* (Unín, 843; ide o zrážku s pohanskými veľkokniežatmi, so slovenskou účasťou: „*Stáua bitka, stáua, / v téj uher-skéj zemi, / bili sa junáci / s pohanma Slováci*“) až po 1. svetovú vojnu. O pohnutých udalostiach tureckých vpádov, napoleonských vojen sa dozvedáme prostredníctvom ich zásahu do osobných osudov – a vojenské piesne majú po ľúbostných najbohatšie zastúpenie. Azda aj preto sa často stretávame s baladami.

Ďalšie prekvapenie bolo „zemepisné“: Dunaj. Záhoria sa takmer ani nedotýka, no o Dunaji sa spieva nielen v Závode či Levároch, ale aj v Mokrom Háji, Gbeloch, Bilkových Humenciach, Radošovciach... Morava inšpirovala iba štyrikrát, Rudava tri, Myjava ani raz.

Život na Záhorí nebol nikdy ľahký, preto súboje o prežitie sa často objavujú aj v piesňach so sociálnymi témami: napätie voči vrchnosti (Naši páni, Skalickí zemani...), zbojníctvo, a najmä vysťahovalectvo do Ameriky, ktoré Záhorie výrazne poznamenalo. A výrazné sú aj prejavy slovenského vlastenectva, najmä začiatkom 20. storočia, pred voľbami (agitky za voľbu Ferdinanda Jurigu a Pavla Blaha), lebo sa od nich očakávala ochrana slovenských záujmov v uhorskom sneme (voľby sa konali v Moravskom Sv. Jáne, rok 1910):

Vyhni z cesty svatojánskej,
čas je voľby ablegátskej,
sila ľudu v radoch táhne,
Pavel Blaho nepropadne,
sláva, nech žije!

Pavel Blaho je náš rodák,
roduvjerný náš Záhorák,
právo naše chce zastávať,
blahobytu napomáhať,
sláva, nech žije!

V každom prípade sa treba do pripravenej reedície *Záhoráckých piesníček* vhlíbiť vlastnými očami (a srdcom), každý „vnímateľ“ si v nich nájde „to svoje“, s vďačnosťou Záhorskému múzeu – PhDr. Petrovi Michalovičovi za ich sprostredkovanie.

Doteraz som Záhorie milovala, lebo som len cítila, že je moje, že som jeho súčasťou. Teraz už aj viem, prečo ho milujem. Pre jeho „roztodivnú krásu“, akú som nikde inde vo svete nenašla.

Eva Fordinálová

Dr. Janko Blaho: *Záhorácké pjesničky*

(úvody k pôvodným
vydaniam)

Dr. Janko Blaho: *Záhorácké pjesničky*

Vydal „Kružek Skaličanů“ v Bratislave, 1948

Úvod I

Myšlienka vydať spevník záhoráckych pesničiek vznikla v krúžku mojich skalických priateľov, ktorí sa prihlásili k tradícii Bratstva sv. Hurbana. Svätý Hurban je patrónom skalických vinogradov. Táto tradícia neznamená len užívať pozemské statky, ale má predovšetkým úlohu zachrániť pre budúce generácie skvosty nášho ľudového umenia, v prvom rade ľudové piesne, výšivky a staré zvyky.

Ochotne som sa podujal zozbierať ľudové piesne po našich dedinkách. K nim som pridal tie, ktoré som poznal od detstva, od svojich rodičov a počúval ich na mnohých svadbách a ľudových slávnostiach.

Otec, nebohý dr. Pavel Blaho, bol znamenitým spevákom ľudových piesní a svojím typickým prednesom ich oživoval na celom Záhorí. Zo svojich vysokoškolských štúdií vo Viedni mal čulé spolkárske styky s našimi zeleninármi zo Záhoria a od nich sa naučil mnohým záhoráckym piesňam. Bola to menovite pani Kovarovičová, rod. Ozábalová a pán J. Koch, bývalý predseda spolku *Národ* vo Viedni, ktorí vynikali ako dobrí speváci ľudových piesní záhoráckych.

Prvým zberateľom a odborným znalcom ľudovej piesne na Záhorí bol skalický rodák, nebohý Jožko Novák, čajkovský farár. Jemu možno ďakovať nielen za prvý záznam piesní zo Záhoria, ale aj za objavenie speváckeho

talentu Marky Kubinovej. Bohužiaľ, tento nevšedný spevácky talent skosila predčasná smrť (zomrela 16-ročná).

Také bolo prostredie, v ktorom sa udržiavala idealizmom spomenutých folkloristických pracovníkov tradícia našej ľudovej piesne.

Zobierané piesne sú z územia medzi Bielou Horou a riekou Moravou. Urobil som tak z dôvodov etnografických a jazykových. Tunajší ľud je sebavedomý, hrdý, povoláním sú to maloroľníci, robotníci, zeleninári, ktorým panština nikdy neimponovala. Sú to okresy Skalica, Senica, Malacky, Bratislava. Usiloval som sa pokiaľ možno uviesť pri každej piesni miesto, kde som ju zaznačil. Niektoré z piesní sa spievajú aj mimo Záhoria a v rôznych variáciách. Podávam zásadne pôvodné znenie hudobné a textové, ako som ho zachytil. Možno sa mi to všade nepodarilo, pretože ľudová pieseň nepozná hraníc a ľahko sa prenáša na veľké diaľky.

Nemôžem nespomenúť ľudových spevákov zo Skalice, od ktorých som zaznamenal nejednu pieseň. Sú to ešte žijúci Ján Danielík (Klásek), roľník, Pavel Osvald, kováč, Tomáš Popovič, vinohradník a nebohý Ján Kvaltýn, roľník. Piesne kúčanské (Kúty) mi zaspieval s veľkou muzikálnosťou Stanislav Granec, kútsky rodák. Piesne z Brodského veľký milovník spevu Albín Mikula, hostinský a Ferdinand Dujsík-Apaka, muzikant. Ochotou dnes už nebohého bývalého poslanca Floriána Tománka, znamenitého speváka, som zaznamenal krásne piesne búranské (Borský Svätý Mikuláš), ktoré mi doplnil svojou skvelou pamäťou Štefan Liška, búranský rodák. Piesne z Kiripolca som získal ochotou Kornela Špelica, správcu-učiteľa. Piesne z Malaciek zaspieval Gustáv Matúšek.

Osobitnú kapitolu tvoria piesne z Chvojnice (skalický okres). Sú to piesne zväčša veselé, bez veľkého sentimentu, akoby chceli charakterizovať úrodnosť tohto kraja. Za obetavej pomoci správcu-učiteľa Kornela Grešu v Radošovciach a bývalého učiteľa v Chropove Vojtecha Prokopiusa, zaspievali mi ich Móric Kvaltýn, znamenitý ľudový muzikant z Viesky, Valentín Chocholáček z Chropova a Anton Kučera z Radošoviec.

Za technicko-hudobnú spoluprácu ďakujem dirigentovi Národného divadla v Bratislave Ladislavovi Holoubkovi a za textovú úpravu spisovateľovi Ľudovi Zúbkovi.

Je mi milou povinnosťou poďakovať sa aj svojim kamarátom – chlapcom zo Skalice, Ľudovítovi Turkovičovi a Jánovi Macháčkovi za graficko-technickú obetavú spoluprácu pri vydaní spevníka.

Dr. Janko Blaho

Venované pamiatke nebohého Jožku Nováka, rímsko-katolíckeho kňaza, skalického rodáka, prvého zberateľa a nadšeného propagátora ľudových piesní zo Záhoria

Úvod II

Západné Slovensko, resp. Záhorie, t. j. úsek od Bratislavy po Skalicu, ohraňovaný Malými Karpatmi a Moravou, je kraj značne odlišný od ostatných končín Slovenska: jeho prevažne rovinný charakter vplýva aj na mentalitu ľudí, ktorí nemajú sklony k romantike ako ľudia z krajov horských; namiesto toho prevažuje v nich zmysel pre všednú skutočnosť, ktorá nedáva veľa podnetov na snenie. Tieto vlastnosti prejavujú sa aj v piesňach tohto kraja. Možno preto im naši uznaní zberatelia nevenovali doteraz pozornosť, ktorú by si zaslúžili.

Niektoré z týchto piesní spopularizoval dr. Janko Blaho, člen opery Národného divadla v Bratislave, rodák tohto kraja (zo Skalice), ktorý sa potom podobral na zásluhnú úlohu zozbierať všetky irečitejšie záhorácke piesne a vydať ich v tejto zbierke.

V úvode k tejto zbierke pokladám za potrebné zmieniť sa v krátkosti o rečovej stránke týchto piesní. Nebude to jazykovedná štúdia – spracovať odborne západoslovenské nárečia, to je tiež jedna z dôležitých a doteraz zanedbaných úloh slovenských lingvistov; – ako rodák z centra Záhoria chcem vysvetliť, ako si zostavovateľ spevníka pri zapisovaní piesní počínal, resp. prečo je pri zapisovaní piesní taká nejednotnosť. Prečo je v jednej pesničke *díľča*, v druhej *děľča*, v tretej *dzíľča* a pod. Prečo sa tu stretáme s dvojtvarmi *milá-miuá*, *rodina-rodzina* atď.

Záhorie nemá jednotné nárečie. Medzi nárečím z okolia Malaciek a nárečím z okolia Skalice je veľmi podstatný rozdiel, takisto sa myjavské nárečie nápadne odlišuje napríklad od nárečia vajnorského. Spoločným charakteristickým znakom všetkých týchto nárečí je ich tvrdosť. Gramatické pravidlo o mäkkčení hlások *e* a *i* po *d-t-n-l* tu neplatí. Preto bolo potrebné zapisovať pesničky foneticky a vyznačiť mäkkčenom mäkkú výslovnosť aj tam, kde normálne mäkkí hlások *e* a *i*. Kde mäkkeň vyznačený nie je, tam sa vyslovuje tvrdo.

V malackom okrese sa *l* po samohláskach *a-o-u-ý* mení na tvrdé *l*, ktoré poznáme v poľštine vo forme tzv. prečiarknutého *l* a ktoré v tejto zbierke vyznačujeme písmenom *u*. Nehovorí sa teda Malacky, ale *Mauacky*, *uopata*, *houb*. Zásady mäkkčenia sú: *d* mení sa pred *e* a *i* na *dz*: *dzedzina*,

dzířča, hodziny; *t* sa mení na *c*: *dzeci, cicho*. Ťažko však hovoriť o nejakom pevnom pravidle, keď pritom ostáva napríklad *ti* (Povidať sem *ti* – nie *ci*!) Hláska *e* nemäkčí. Slová *otec, tebja, dáte* atď. sa vyslovujú tvrdo. Nehovorí sa však všade jednotne. Vplyv školy prejavuje sa v tom, že mladé pokolenie mieša čím ďalej, tým viac spisovných výrazov do svojho nárečia. Ani medzi jednotlivými obcami nie je jednotnosť. Čím ďalej od Malaciek smerom na Skalicu, tým väčší a častejší sa stretáme s tvarmi príbuznými s nárečiami moravskými: v Skalici je vplyv Moravy už taký veľký, že slovesá nemajú príponu *–em*, ale *–u*, napríklad *budu, pújdu, tancuju*. V Skalici nerobia, ale *delajú*.

Preto sa zostavovateľ spevníka nesprával pri zapisovaní piesní nejakou jednotnou šablónou, ale živým úzom, t. j. zapísal ich tak, ako sa kde spievajú. Pre poznanie tejto lokalizácie je pri každej piesni uvedené miesto jej pôvodu.

Keďže sú mnohé slová odlišné od spisovnej reči, takže pre čitateľa, ktorý záhorácke nárečie nepozná, boli by ťažko zrozumiteľné, pripojujeme tu aj diferenciálny slovníček. Upozorňujem najmä na množstvo cudzích, z nemčiny prevzatých a spotvorených slov. Stretáme sa s nimi hlavne v pesničkách vojenských. Vysvetlenie je ľahké: dostali sa k nám z blízkeho Rakúska, kde záhorskí chlapci vojenčievali, a z Prešporka, ktorý v časech pred rokom 1918 bol mestom trojrečovým. Tu pochytili slovenskí chlapci výrazy: *kver, pucovat, ekzecírovat, hajtman, urlaub, glída*.

Dúfame, že do tých čias, kým niekto nezozbiera a vedecky nezhodnotí a neroztriedi všetky záhorácke pesničky, vykoná svoje popularizačné poslanie aj táto zbierka, ktorú zostavovateľ dáva do rúk milovníkov slovenskej piesne so želaním, aby prijali za svoje aj záhorácke pesničky s takou láskou, s akou si obľúbili piesne z ostatných krajov Slovenska.

Ludo Zúbek

Dr. Janko Blaho: *Záhorácke pesničky*, 1. (2. vydanie)

Slovenské hudobné vydavateľstvo. Bratislava 1954

Západné Slovensko, resp. Záhorie, t. j. úsek od Bratislavy po Skalicu, ohraňený Malými Karpatmi a Moravou, je kraj značne odlišný od ostatných

končín Slovenska: jeho prevažne rovinný charakter vplýva aj na mentalitu ľudí, ktorí nemajú sklony k romantike ako ľudia z krajov horských; namiesto toho prevažuje u nich zmysel pre všednú skutočnosť, ktorá nedáva veľa podnetov na snenie. Tieto vlastnosti prejavujú sa aj v piesňach tohto kraja.

V úvode k tejto zbierke pokladám za potrebné zmieniť sa v krátkosti o rečovej stránke týchto piesní. Záhorie nemá jednotné nárečie. Medzi nárečím z okolia Malaciek a nárečím z okolia Skalice je veľmi podstatný rozdiel, takisto sa myjavské nárečie nápadne odlišuje napríklad od nárečia dvornického. Spoločným charakteristickým znakom všetkých týchto nárečí je ich tvrdosť. Gramatické pravidlo o mäkkčení hlások *e* a *i* po *d*-, *t*-, *n*-, *l*- tu neplatí. Preto bolo potrebné zapisovať pesničky foneticky a vyznačiť mäčkčenom mäkkú výslovnosť aj tam, kde normálne mäkkí hlások *e* a *i*. Kde mäčkčen vyznačený nie je, tam sa vyslovuje tvrdo. Tvrdé *l*, ktoré poznáme v poľštine vo forme tzv. prečiarknutého *l*, vyznačujeme v tejto zbierke písmenom *u* (*uopata*, *houúb*, *chuapci* atď.).

Čím ďalej od Malaciek smerom na Skalicu, tým väčšími a častejšími sa stretáme s tvarmi príbuznými s nárečiami moravskými: v Skalici je vplyv Moravy už taký veľký, že slovesá v prvej osobe nemajú príponu *-em*, ale *-u*, napríklad (ja) *tancuju*, *piju*.

Pri zapisovaní piesní nesprával som sa nijakou jednotnou šablónou, ale živým úzom, t. j. zapísal som ich tak, ako sa kde spievajú. Pre poznanie tejto lokalizácie je pri každej piesni uvedené miesto jej pôvodu a spevák, ktorý ju spieval.

Niektoré z piesní sa spievajú aj mimo Záhoria a v rôznych variáciách. Podávam zásadne pôvodné znenie hudobné a textové, ako som ho zachytil. Možno sa mi to všade nepodarilo, pretože ľudová pieseň nepozná hraníc a ľahko sa prenáša na veľké diaľky.

Budem povďačný čitateľom za všetky doplnky (napríklad ďalšie slohy k jednotlivým piesňam), a najmä za piesne nové, t. j. také, ktoré nevyšli v nijakej zbierke a ktoré poznajú len starí pamätníci. Všetkými takýmito doplnkami zlepším prípadne ďalšie vydanie zbierky.

J. B.

Dr. Janko Blaho: *Záhorácké pjesničky, II.*
Slovenské hudobné vydavateľstvo. Bratislava 1952

Ľudová pieseň – jedna z podstatných zložiek ľudovej tvorivosti – získala si v našom novom, k socializmu spejúcom spoločenstve čestné miesto a strhla na seba intenzívny záujem pracujúceho ľudu. Akoby naši pracujúci aj týmto srdečným záujmom o ľudovú pieseň dokumentovali svoj radostný vzťah k novej, vykorisťovania zbavenej práci, po ktorej si voľný čas okrášľujú spevom.

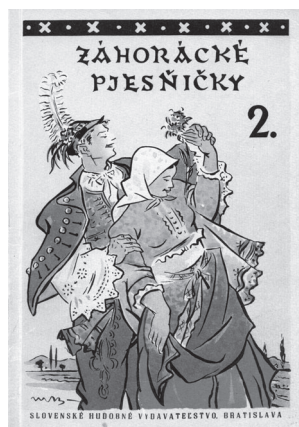
Toto je už druhý zväzok záhoráckych piesní, ktoré som zozbieral pre našich milovníkov ľudovej piesne; propagoval som tieto piesne najmä v rozhlase. Kým v zväzku nazvanom *Záhorácké pjesničky* som zhrnul piesne z primoravskej oblasti od Bratislavy po Skalicu, do tohto zväzku som pojal aj okraj oblasti kopaničiarskej, a to obec Osuské a Hradište. Dialekt týchto obcí je celkom tvrdý a prechádza už do myjavsko-brezovského nárečia. Charakteristickou zvláštnosťou dialektu spomenutých obcí je tvar *bul* (miesto *bol*).

Piesne som zaznačil tak, ako mi ich ľudoví speváci zaspievali. To znamená, že aj piesne z jednej dediny sú v niektorých prípadoch tvaroslovne odlišné, pretože do hovorovej reči ľudu začínajú sa dostávať – najmä zásluhou školskej mládeže – čoraz častejšie tvary spisovné. Dnes už len veľmi starí ľudia hovoria *uáska*, *miuá* a pod. Mladšie pokolenie hovorí napospol *láska*, *milá*. Preto užívam tieto novšie tvary jednotne v celej zbierke.

Rytmické tempo piesní označujem po slovensky. Jedinou výnimkou je *rubato*. Tento výraz znamená, že v týchto piesňach má prevládať citová ľubovольnosť prednesu nad presným rešpektovaním rytmickeho zápisu. Pre ľahšie pochopenie menej známych slov pripájam na konci slovníček.

Dávam túto zbierku záhoráckych pesničiek do rúk našich pracujúcich s úprimným želaním, aby si z nej obohatili svoju zásobu slovenských ľudových piesní a aby si ich spievaním spríjemňovali zaslúžené chvíle odдыхu po radostnej budovateľskej práci, ktorou si zabezpečujeme šťastný život v spravodlivom svete.

J. B.

Dr. Janko Blaho: *Záhorácke pjesničky, III.*

Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Bratislava 1956

Dávam do rúk milovníkov slovenských ľudových piesní tretí zväzok *Záhoráckych pjesničiek*. Keď som sa pred desiatimi rokmi rozhodol zostaviť prvý zväzok, vedel som, že v tomto jednom zväzku nemožno zhromaždiť všetko piesňové bohatstvo Záhoria. No netušil som, že množstvo nezaznačených a zväčša dnes už málo známych pesničiek zaplní ešte niekoľko zväzkov. Lebo nepokladám svoju prácu za skončenú ani týmto zväzkom. Na svojich cestách po Záhorí zoznamujem sa s novými a novými ľuďmi – spravidla už veľmi starými – a posedenie s nimi obohatí môj zápisník vždy o niekoľko piesní.

O zásadách, ktorými sa pri zapisovaní piesní správam, hovoril som v úvode predošlých zväzkov. V prvých dvoch zväzkoch zapisoval som piesne presne podľa posluchu. V mnohých prípadoch je pri tom istá nejednotnosť, lebo aj nárečia Záhoria sa z pokolenia na pokolenie menia. Kým v minulosti boli tieto zmeny sotva badateľné, v posledných rokoch ide o zmeny dosť značné. Nová generácia, vychovaná už slovenskými školami, vnáša do západoslovenského nárečia nové prvky prebraté z literárnej reči. Myslím, že v zbierke, ktorej cieľom je propagácia ľudovej piesne a jej oživenie, pôsobili by archaické tvary ako napríklad puakaua (z lit. tvaru plakala), ceuý (celý), uáška (láska) trochu disharmonicky a sťažovali by výslovnosť najmä ľuďom z iných krajov Slovenska. Preto som dal v tejto zbierke prednosť výslovnosti dnešnej, ako ju počujeme z úst mladšej generácie. Tvrdá výslovnosť ostáva nezmenená, každé mäkkenie je osobitne vyznačené.

Dúfam, že týmto čiastočným vylúčením archaických, v živej reči už zaniknutých nárečových tvarov ešte väčšmi priblížim tieto piesne zo Záhoria širším vrstvám milovníkov spevu.

Dr. Janko Blaho

Janko Blaho: *Záhorácke pesničky*, 4.

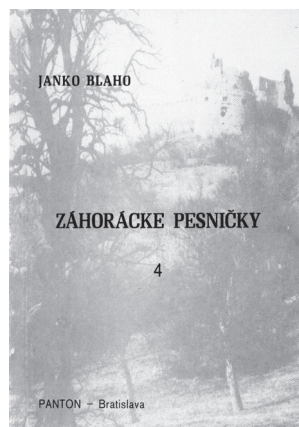
Panton. Bratislava 1970

Nikdy som si nemyslel, že sa mi podarí zozbierať ďalších 200 piesní na našom Záhorí. Bola to láska k rodnému kraju a jeho pracovitému ľudu, ktorá ma priam mobilizovala do tejto práce. Potulky po Záhorí a besedy s ľudovými spevákmi zostanú navždy mojím najkrajším životným zážitkom. Koľko múdrosti, radosti zo života a optimizmu sa skrýva v povahe nášho Záhoráka. Len staršia generácia spomína na vystáhovalectvo za oceán a do Viedne pred I. svetovou vojnou. Čo bolo za starosti a žalosti v rodinách, keď živiteľ musel ísť za chlebom do cudziny! A táto skutočnosť sa odzrkadľuje aj v piesňach na Záhorí.

Čo sa týka výslovnosti, dávam prednosť dnešnej, a to preto, aby boli pesničky prístupnejšie aj spevákom z iných krajov Slovenska. Mäkkene vyznačujem osobitne. V zbierke mám niekoľko piesní z okolia Jablonice (Osuské – Rozbehy). Dialekt tohto kraja je tvrdý a prechádza do nárečia brezovského. Zvláštnosťou tohto dialektu je tvar *bul* (*bol*), podobne ako u Chodov.

Rád by som sa osobitne zmienil o spôsobe zbierania piesní na Záhorí. Tajomstvo toho, že sa mi podarilo zozbierať toľko piesní, tkvie v prvom rade v poznaní ľudí, kraja a drobnej práce. Už ako malý chlapec pochodil som s nebohým otcom veľa obcí na Záhorí, či už to bolo na svadbách, krstínach alebo na hodoch. Otec bol na celom Záhorí známy svojou družstevnou činnosťou, a pritom znamenite spieval. Nuž kam sa len prišlo, všade sa spievalo. Do dedín, ktoré som nepoznal, ma zase uviedli tamojší rodáci alebo ľudia tam pôsobiaci, z ktorými som sa poznal. Bez tejto pomoci by som ťažko bol prekonal nedôveru dedinských ľudí k človekovi-„pánovi“ z mesta.

Cítim povinnosť poďakovať sa týmto mojim spolupracovníkom – Rudolfovi Bernáthovi, správcovi-učiteľovi zo Smrdákov, Jánovi Poživencovi, predsedovi JRD v Uníne, Ondrejovi Frühaufovi, spevákovi zo Sološnice,

Martinovi Lačnému z Plaveckého Podhradia, Floriánovi Benkovičovi zo Závodov, Rudolfovi Radičovi z Borského Jura a ešte mnohým ďalším. Nezapudnem nikdy na nočné potulky motorkou s Jánom Poživencom, keď nás pri svite mesiaca so spevom vyprevádzala mládež z Lopašova.

Končím slovami našej národnej piesne: „Spievajže si, spievaj, spevavé stvorenie, veď je spev najmilšie tvoje potešenie.“

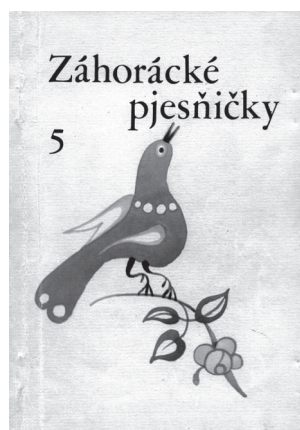
Dr. Janko Blaho

Dr. Janko Blaho: *Záhorácké pjesničky*, 5.

OPUS. Bratislava 1975

Splnila sa moja túžba – zozbierať tisíc piesní na rodnom Záhorí. Prevandroval som, možno povedať, všetky naše dedinky medzi Bielou Horou a riekou Moravou, kde som sa stretol s ľudom pracovitým, spevavým a plným životného optimizmu a humoru.

Pripúšťam, že sa mi do mojej práce vlúdilo aj niekoľko piesní z iných oblastí Slovenska. No tomu je veľmi ťažko zabrániť, lebo pesnička nepozná hraníc a putuje postupom času z oblasti do oblasti. Príkladom toho je pieseň *Vavrinec-ký kosteliček*, ktorá sa spieva v chodskom kraji v južných Čechách, ale aj na Morave a Slovensku. Sám som túto pieseň zapísal v Radimove a Brodskom. Harmonicky sa nemení. Sú v nej len malé odtiene melodické a textové. *Kosteliček* a *vršok* ostávajú, len sa mení názov obce. Najväčšie ťažkosti vznikajú pri zázname textu. Na Záhorí sú vlastne dva dosť odlišné dialekty – jeden primoravský, bez tvrdého *l*, ktorým sa hovorí v okolí Skalice, Holíča a v údolí rieky Chvojnice, druhý sa ťahá od Zohoru po Brodské a hovorí sa ním pod horou od Lozorna pod Cerovú. To je ten pravý, tvrdý záhorácky dialekt. Keď som pred dvadsiatimi piatimi rokmi vydával prvý spevníček, jazykovým poradcom mi bol nebohý spisovateľ Ľudo Zúbek z Malaciek. Dohodli sme sa, že sa nebudeme ortodoxne držať záhoráckeho

nárečia, ale prispôsobíme ho pokiaľ možno spisovnej slovenčine bez toho, aby sme piesne zbavili originality a typickosti. Niektoré slová ako *milá*, názvy obcí a zvierat píšeme v spisovnej slovenčine.

Nesmieme zabudnúť, že niektoré obce majú svoje zvláštnosti pri vyslovovaní niektorých slov. Takou zaujímavosťou je, že v Jablonici a v okolitých obciach (Cerová, Osuské a Hradište) používajú slovo *bul*, teda nie *byl*, *bol*, alebo *byu*.

Končím svoje putovanie za pesničkami a ďakujem všetkým tým tecin-kám a strýčkom, ktorí mi tak ochotne pomáhali. Dokiaľ ale budem telesne „fit“, zbierania piesní sa nezrieknem, no na ďalší spevník to už sotva postačí.

Dr. Janko Blaho

Za pesničkami na Záhorí

Zo zápisníka nár. umelca Janka Blahu

1

Veselí a vtipní Záhoráci

Vrátil sa istý Záhorák z Tatier, kde bol po prvý raz v živote. Keď sa ho po návrate deti spýtovali, ako sa mu v Tatrách páčilo, odpovedal sklamane: „Nuž pjeķňe tam byuo, enem keby tam tých vrchů nebyuo.“ Táto epizóda je typická pre pochopenie ducha Záhorákov. Záhorák si nikdy neoblúbi ani tie najromantickejšie končiare. Preňho sú šíre, ako stôl rovné plochy medzi Moravou a Malými Karpatmi tým najkrajším miestom na svete.

Táto zvláštna krása Záhoria – bôriky, piesky, čierne oráčiny, ihličnatý búr, skryté pramene a tiež viniče – sa odzrkadľuje aj v povahe jeho obyvateľov. Od roboty majú tvrdé nielen dlane, ale aj náture a srdcia. Nie sú prístupní sentimentu, berú život taký, aký je a sú pritom veselí, vtipní, žartovní, plní životného optimizmu. Na Záhorí sa nikdy nežilo ľahko. Človek si musel na zápasy so životom poriadne vysúkať rukávy a popľuť dlane. A keď piesočnatá zem nedala ani pri najväčšom hrdlačení dostatočnú úrodu, Záhoráci v minulosti odchádzali za prácou do Viedne, alebo sa sťahovali do Ameriky.

Celý životný problém Záhorákov sa odzrkadlil aj v piesňach, ktoré sa rozčleňujú do troch oblastí.

Prvá oblasť, to je údolie riečky Chvojnice a okolie Senice. Sú to piesne zväčša veselé, žartovné, akoby chceli charakterizovať rozšafnosť ľudí tohto kraja. Pri zbieraní piesní som tu natrafil na dvoch znamenitých ľudových spevákov. Boli to Mauric Kvaltýn z Viesky a Katarína Mikušová-Dzilňarka z Oreského.

Mauric Kvaltýn sa dožil 90 rokov, nikdy nestonal, vždy bol dobrej vôle a vtipkoval. Poznal som ho ešte 8. júla 1938 na slávnosti kladenia

základného kameňa turistickej chaty v Skalických horách. Bol tam vtedy s mokrohájskou ľudovou kapelou, v ktorej bol znamenitým kontrášom. Usporiadatelia slávností lákali obecnosť do ďalekých hôr gulášom z diviaka a ďalšími lahôdkami, ako skalickým rubínom, trdelníkmi, zázvorníkmi a pod. Na veľké prekvapenie guláš priviezli z mesta už hotový a ten po skončení prvých asi 30 porcií skysol. Nie div, veď už od rána bola dusivá horúčava. Darmo ho núkali, každý ho po ochutnaní vylial. Ani hájnikom a policajtom, povestným hladošom, nechutil. Tu sa prihnali strýček Kvaltýn a spucovali šesť porcií. Navyše poznamenali: „Ale sem si pochuciu!“ Samozrejme, že to zapili dobrým glgom domácej slivovice. No než ju vypili, zavínšovali si podľa obyčaje: *Daj nám pánbúh co nemáme, nech to v noci nehledáme, švárne dívča, otep slámy a ducha svätého do brucha nášého. Vejdi slivovičko do života mého, neuškodz, do prikopy neuhodz, šťastlivú cestu ti vinšujem*. Od tohto momentu som sa so strýčkom schádzal každoročne až do ich smrti roku 1968. Z tých mnohých piesní, čo mi naspievali, stala sa populárnou táto: *Vínečko v másku, mám ťa pro lásku, tak sa do mňa táhneš, jak na provázku*.

Druhá znamenitá speváčka z toho okolia sú starénka Katarína Mikušová-Dzilňarka z mlyna medzi dedinami Vieska a Oreské. Bol to romantický mlyn, no svojmu účelu už pravdaže neslúži, zato je však ešte stále obývaný rodinou Mikušovcov. Starénka sem prišla za nevestu z neďalekých Vlčkovian. Medzi inými historkami mi spomínali, že keď sa v zime roku 1907 vydávali, bola strašná zima, ktorá trvala cez celý fašiang. Asi štrnásť dní po svadbe odišiel mladý mlynár Mikuš kupovať súčiastky na mlyn do Hodonína. Pre veľkú fujavicu sa nemohol večer vrátiť domov, a tak v celom mlyne zostala len jeho mladá manželka. A teraz nechám rozprávať samotnú tetku Katarínu ich vlastnými slovami o tom, čo sa tú noc prihodilo.

Mrzlo, len prašťalo, meluzína fúkala, v mlyňnici hučalo a ja sama úbohá v opustenom mlyne. Márne sem vyčkávala, muž nedošol. Asi o jedenástej sem sa pječne pomodlila a šup na postel. Naraz sa probudzím – mohlo byť tak ku tretej hodiňe, čujem veľiký buchot na vráta a volání o pomoc. „Katerinko, Kačko, ratuj nás, sme tu zafúkani a zmrzneme.“ Hlasy sa mi zdáli známé, takže sem hned skočila z posteľe, vyhlédla z okna a hned poznala trech muzikantú, kerí išli z Oreského. Byli to Mauric Kvaltýn z Véske, primáš Vincek Bartošík z Radošovec a basista Sloboda. Podľa kresťanského zvyku pomáhat blížným v núdzi zavolala sem ich do mlyna. Ale co s ňima, kam ich dat? Zatopené sem mjeľa len v mojej izbe. Lúto mje ich bylo, šak byli skoro zmrznutí, proto sem nerozmýšľala a donésla friško tri strožoky. Chlapi sa

zvalili a v cuku zaspali. Já sem ešte ani porádne oči nezažmúрила, keď naráz cítim, že cosi sa ke mne hrabe. Já sem uhýbala furt až ke scene, ale ďalej to už nešlo. Nuž sem sa ohnala a čuj svjete. Naráz držím niekoho za fúzu. Hned sem vjedzela, kerý z nich to je. On vám začal vykrikovať jakoby ze sna, volal svoju ženu a kričal na retu. Až sem ho lepší za ty fúzy zatáhla, hned sa probudzil a prosil, fňukal, vymlúval sa, že je doma, abych mu tú mýlku odpustila.

Tetka Katarína, malá postavou, ale vo výrečnosti, speve a pamäti sa im široko-ďaleko málokto vyrovná. Ľudové piesne sú ich láskou a rada ich spievajú. Najpopulárnejšou z ich piesní sa stala táto žartovná: *Počkaj ty morko, bude ti horko, až na ta morák vystrčí zobák, dub, dub.*

Národopisne najbohatšia dedina v tejto oblasti, najmä čo sa piesní týka, je Unín. Pekný kroj, bohatstvo pesničiek, driečne ženy a obľúbený spevák, organista, traktorista a páleník znamenitej slivovice Jožka Ďermek. Tá jeho obľúbená Kačena dzivoká lecela z vysoka, dolecela nad oráča, jak ore zhuboka mi vždy znie v ušiach, keď si na neho spomeniem. Moju pozornosť upútal aj Imrich Matuškovič svojou piesňou z tureckých čias: *Éj na prešpurském moste červená zástava a na téj zástavě je Turkova hlava.* Taktiež starý muzikant Štefan Feldman vedel mnoho piesní (zaujala ma *Svíc mjesíčku zjasna*). Zo žien ma upúťali Mária Vrbová a Rózka Míšaná, z nich prvá najmä piesňou *Mjeua sem milého, byuo mu Jaňiček.*

2

V prvej časti nášho vyprávania sme uviedli, že záhorácke piesne sa členia do troch oblastí, z ktorých prvá zahrňovala údolie riečky Chvojnice a okolie Senice. Druhá piesňová oblasť Záhoria sa tiahne od Brodského jednak smerom na Malacky a jednak smerom na Jablonicu.

Piesne z tejto oblasti majú – v porovnaní s prvou – melodicky i harmonicky oveľa bohatší charakter. Je to kraj pomerne chudobný, skadiaľ volákedý chodilo veľa ľudí pracovať do neďalekej Viedne a jej okolia. Pracovali ako zeleninári alebo robotníci v sladovniach a pivovare vo Schwechate. Naši zeleninári veľmi radi spievali najmä pesničku *Hrach sa mi neurodziu*. Pri ľudových zábavách týchto našich viedenských Slovákov hrávali znamenité cimbalové muziky strýčka Janka Šveca (Šidru) zo Svätého Jána a chýrneho primáša Janka Radiča z Búrskeho Jura.

V Brodskom žil hostinský a pritom skvelý spevák a tanečník Albín Mikula. Každoročne som sa tu zastavoval počas prázdnin a on mi vždy niečo zaspieval. Z jeho obľúbených piesní sa najviac rozšírila jeho populárna

Keď som išel okolo vás, zavoňal mi karafiát. U Mikulovcov našli vždy pohostenie speváci, hudobníci, filmoví i televízni pracovníci. Radi na toto útulné prostredie spomíname. No okrem Albína Mikulu v Brodskom dobre spieval aj Anton Puškáš s vysokým tenorom.

Ako som sa stal pohrebným spevákom

Najspevavejšou dedinou v tejto oblasti je Závod, dedinka kedysi úpiaca pod sociálnym útlakom „Duhoúčkých pánov“, ako mi to spieval nebohý Florián Benkovič-Pánik, ľudový hudobník, spevák, tanečník a od roku 1952 aj organista.

Do Závodu som chodil každoročne na michalské hody a tu som roku 1958 zažil i zaujímavú a nekaždodennú príhodu. Pricestoval som už v sobotu večer pred hodami, aby som s pomocou F. Benkoviča navštívil niektorých miestnych ľudových spevákov a u nich si zapísal niečo zo závodských piesní. Zdržali sme sa až do noci, keď zrazu prišli pána rektora požiadať, aby na druhý deň ráno odbavil pohreb. Zomrela 95-ročná starenka a príbuzní, aby mohli na druhý deň hodovať, trvali na tom, aby sa pohreb odbavil hneď v nedeľu ráno. Vybavili si na to aj všetky formality, vrátane súhlasu lekára. Mali len jednu podmienku, aby na pohrebe okrem rektora spieval ešte aspoň jeden spevák. Rektor Benkovič s tým súhlasil, dokonca zobral vopred aj peniaze pre druhého speváka, a tak sa zdalo byť všetko vybavené. Až v nedeľu ráno nastala s pohrebom starenky katastrofa. Benkovič darmo zháňal spoluspeváka alebo spoluspeváčku, v dedine z nich nikoho nenašiel. Jeden z nich horlivo hodoval v sobotu dlho do noci a v nedeľu ráno ho nik nedokázal prebudiť, zatiaľ čo druhá speváčka zas odcestovala k príbuzným do Bratislavy. V tejto kritickej situácii som sa rektorovi ponúkol vypomôcť ja. V Skalici som ešte ako malý študentík spolu s Krištofom Veselým chodieval na pohreby. Striedavo sme nosievali kríž pred pohrebným sprievodom. Odtiaľ som si pohrebné piesne dobre pamätal a latinské „*Circum dederunt*“ mi ako latinárovi nerobilo ťažkosti. Nebohej starenke sme s rektorom Benkovičom dvojhlasne pekne zaspievali „*Už ideš do hrobu*“ a na želanie príbuzných ešte aj „*Blíž k tebe, Bože môj*“. Smútiaca rodina spolu s pánom dekanom Klčom si pohrebné spevy veľmi pochvalovali a mne dve „tecinky“ šuchli do vrečka 40 korún. To neušlo rektorovej pozornosti, hoci videl len na jedno oko. No hneď po pohrebe som mu môj mimoriadny honorár odovzdal, čo on kvitoval s poznámkou: „*Vjedzeu sem, že sú spjeváci na peníze jako čerci, nuž toto*

sem od tebjá nečekaú.“ Moje priateľstvo s týmto ľudovým umelcom sa po tomto pohrebe ešte viac upevnilo. Rozlúčil som sa s ním na jeho pohrebe v zime roku 1969 slovami piesne z jeho rodnej dedinky: *Novina, novina, čo je za novina, už sa ten náš Flora od nás odebírá.*

Mútna voda spod Záhoria

Tretia piesňová oblasť, to je úbočie Malých Karpát a tiahne sa od Jablonice po Bratislavu. Je to kraj pomerne najchudobnejší, poväčšine zalesnený. Tu bol sociálny a kultúrny útlak najväčší. Táto skutočnosť sa presne odzrkadľuje aj v piesňach ľudu. Vkráda sa do nich melancholická ale tiež odbojná nálada. Je to kraj, kde tečie tá „*mútna voda spod Záhoria*“, ako mi to zaspievala Mária Frühaufová-Oľšovská zo Sološnice spolu s Eberhartom Eliášom za sprievodu huslíčiek Melichara Špotáka, ľudového básnika a znalca mnohých záhoráckych piesní.

Boj tunajšieho ľudu proti jeho utláčateľom je krásne vyjadrený v slovách pesničky „*Dobre ti je Janku v tem Plaveckém zámku*“, ktorú mi zaspieval Martin Lačný, ľudový rozprávač a spevák zo svadieb a pohrebov, rodák z Plaveckého Podhradia, najrázovitejšej dedinky na Záhorí. Okrem Martina Lačného v Podhradí žili stareňka Agneša Bachorová, príslovečná tým, že bez štamperlíka si nič nepamätali, ale potom sa to z nich priam sypalo. Počul som od nich aj historické piesne, dokonca až z napoleonských čias – „*Odkázau mi král uherský*“, nápevom i textom skvelú pesničku.

Túto časť mojich príhod pri zbieraní ľudových piesní končím básničkou, ktorú zložil veľký znalec ľudovej kultúry na Záhorí, už spomínaný Melichar Špoták zo Sološnice, strýko známeho futbalového rozhodcu Špotáka: „*Ej tá Sološnica chválu zaslúžila, / tá mi na Záhorí najvíc pjesní dala. / Melich s Eberhartem, milovníci spjevu / spjevávali neraz, vždy pjesničku novú. / Djevčence tahali, chlapci pomáhali, / až nás s Jankem Blahem do venca zväzali. / Do venca zväzali, do knižky vložili, / aby sa aj druhí s nami potešili. / Djevčence aj chlapci, často si spjevajte, / njekedy aj na nás s vďakou spomínajte.*“

3

Myslel som, že moje potulky za pesničkami na Záhorí skončím vydaním môjho štvrtého spevníka, no nestalo sa tak. Našiel som toľko nových interpretov ľudových piesní v menej preskúmaných dedinkách, že sa mi

priam žiadalo v tejto práci pokračovať. A tak môžem čitateľov zoznámiť aj s ďalšími príbehmi, ktoré som na tých potulkách zažil.

Vysoká pri Morave

Začnem v blízkosti Bratislavy. *U Hochštetna u samého, zabili tam Husayho*. Je to pieseň z dnešnej Vysokej pri Morave, obci na rakúskych hraniciach, ktorá má bohatú minulosť. Tu, v niekdajšom Hochštetne, bývali vodné mlyny na rieke Morave a fungoval tu čulý obchodný ruch s Rakúskom. Začiatkom 20. storočia sa tu rozprúdil národný pohyb, ktorý vyvrcholil v rokoch 1906 a 1910 zvolením dr. Ferdiša Jurigu za poslanca niekdajšieho uhorského snemu. Vtedy vznikla i populárna volebná pesnička *My nic nesceme, enem co nám patrí*. V Hochštetne pôsobil aj národne uvedomelý kantor – učiteľ Nedbálek a teraz už (ak ešte žije) 90-ročný niekdajší Jurigov korteš Ignác Polák, ľudový básnik, publicista, kronikár obce a spevák. S Jurigom si dokonca odsedel pol roka vo vacovskom väzení za článok v Národnom hlásniku. Tuná som mal, ako sa ľudovo vraví, hotové hody pri zapisovaní piesní. Stareček Polák si pamätali texty piesní a ich sused, výtečný ľudový spevák Štefan Karásek mi vyspevoval. Od neho som si zaznačil aj jednu z najtypickejších záhoráckych pesničiek: *„Na Záhorí vždy búrlivý vjetr fúká, po Moravje teče vždycky voda mútná, mútnú vodu havran pije, nad Moravú poletuje, každý si to dzívča bere, co miluje.“*

Suchohrad

Zo susedného Suchohradu, niekdajšieho Dymburku, mi zaspieval Augustín Drobný, ľudový spisovateľ, spevák, a navyše člen zeleného kádra z roku 1918. Bol očitým svedkom popravy vojakov Škapíka a Jursu, ktorí boli roku 1918 iniciátormi vojenskej vzbury vo vtedajšom Prešporku. Poznal veľa vojenských piesní nielen z prvej svetovej vojny, ale aj zo šesťdesiatych rokov minulého storočia. Jedna z nich – *Keď sem sa odebíral* – sa vzťahuje na bitku pri Lamači v júli 1866. Jej štvrtá a piata sloha znie: *Vy Prajzi, co máte za pána, že sa vám zľúbila tá prešpurská brána. Tá prešpurská brána, tý lamačské kopce, tam sme vám Prušáci vytrepali krpce.*

Cerová-Lieskové

V Cerovej-Lieskovom žije zvláštna, umelecky všestranne nadaná žena Mária Peterková. Tetuška veľmi pekne malujú (hlavne nákresy pre výšivky), ďalej vyšívajú všetky súčasti ich veľmi bohatého kroja a k tomu ešte aj plachty na stôl, posteľ a záclony. Aby im práca lepšie išla, tak si pri nej spievajú, hlavne piesne z rodnej obce, ktoré sú na melodickosť a rytmus veľmi bohaté, s veľmi vtipnými a zábavnými textami. Tetka Mariša má ju doma veľmi prísnu disciplínu a poriadok, sama sú hlavou rodiny, a to badať aj z pesničky, ktorú mi zaspievali. *Mjela sem já muža, co sa ježa bál, po štyri nedele doma nespával, na pátú sem ho schmatla, do posteľe ho švacla, tu mužičku lež, tu je černý jež.*

Leváre

Tý hodziny levárské sú velice cigánské sa hovorí v pesničke, no, bohužiaľ, vo Veľkých Levároch sa ich už málo spieva. Preto som šiel najskôr do Malých Levár, kde ma môj „čuch“ na piesne nesklamal. Tuná som s pomocou riaditeľky školy Myšejovej natrafil na dve ženičky s bohatým repertoárom, Helenu Bečárovú a Štefaniu Eckerovú. Zaspievali mi niekoľko veľmi zaujímavých pesničiek, z ktorých ma veľmi zaujali najmä *Šuhaj ledačina* a *Hledajte mi ve sjece krajčírka takého*. Tu, v Malých Levároch som sa dozvedel, že aj vo Veľkých Levároch sa predsa len spieva, a to obyčajne v miestnej „Vinárni“. No veľké bolo moje sklamanie, keď som vo „Vinárni“ namiesto spevu počul hulákanie, trieskanie karát a hrešenie, keď dako- mu nešla karta.

Štefanov

Na ďalšom putovaní som sa dostal do Štefanova, dedinky známej dobrou dychovkou a naftovými prameňmi. Nemal som tu nijakého známeho okrem r. k. farára Františka Malíka, ktorý bol mojím spolužiakom v skalkom gymnáziu. Preto som ho s dôverou požiadal, aby mi zavolať dajakých spevákov. Tak sa i stalo. Prišli Gabriel Polák a František Ovečka. Osvedčili sa pri popíjaní dobrého omšového vína i pri zdieľnosti voči mne, a tak sa môj zápisník obohatil o nové piesne. Čas utekal a ja som požiadal o nocľah. Staručká gazdiná mi radila zostať v kaplánke, kde sme dovtedy sedeli, ale tam bolo strašne nafajčené, a tak ma gazdiná nakoniec, no

s akousi nechutťou, zaviedla do hostovskej izby na poschodie. Tam bola len táto jediná izba a na chodbe toalety. V dobrej nálade som o pol dvanástej zaspal. No asi o pol hodiny ma zobudil strašný rachot, trieskanie okien i dverí a jasne som počul i splachovač na toalety. I keď to bolo čudné, mňa to však nijako nevzrušilo. Ráno pri raňajkách sa ma gazdina spytovala, či som v noci niečo počul a keď som to potvrdil, celá ustrašená mi hovorila: „To bol on, už tu bol zase.“ Kto to mal byť ten on, to som sa na fare nedozvedel, iba v dedine mi povedali, čo sa povráva: že vraj na fare straší.

Asi po pätnástich rokoch som sa do Štefanova vrátil, no nenašiel som tu už ani spolužiaka Malíka, ani tam už nestrašilo, ale zato som objavil vynikajúceho folkloristu, učiteľa na dôchodku Františka Zemánka. Bol nielen skvelým hudobníkom na niekoľkých nástrojoch, ale predovšetkým vynikajúcim zberateľom ľudových piesní. Dal mi k dispozícii bohatý piesňový materiál. Našiel som tu i starodávnu záhorácku pieseň *Husári jedú pod Bílú horu*, ktorú spieval aj môj nebohý otec a od neho som sa ju naučil aj ja. Nevedel som však, odkiaľ pochádza. Ako vysokoškolák v Prahe som zaspieval niekoľko piesní majstrovi Vítězslavovi Novákovi a on k nim neskôr skomponoval úpravu pre klavír. Medzi ôsmymi upravenými piesňami bola aj tá *Husári jedú*. Teraz si predstavte môj údiv, keď som pesničku našiel v Štefanove u Zemánka, zapísanú presne tak ako u Nováka a k tomu ešte v tej istej tónine, ako si ju upravil V. Novák.

František Zemánek však bol nielen zberateľom ľudových piesní, ale zbieral aj cudzie slová používané v bežnej reči v Štefanove, ďalej výšivky, kroje, zvyky, obyčaje a popisoval aj udalosti, ktorá sa v obci odohrávali v blízkej minulosti. Jeho syn Fero pokračuje v otcovej tradícii, hrá na niekoľkých nástrojoch a je súčasne dirigentom dychovky v Skalici, s ktorou dosahuje veľké úspechy.

4

Mokrý Háj

Mokrohájské pole na drobnom kameňi, po nem sa prochádza moje potešenie. Mokrý Háj, dedinka učepená v dolinke pod skalickým kopcom *Vintoperk*. V 17. storočí bola osídlená chorvátskymi utečencami, ktorí sa sem uchýlili pred Turkami. Národ veľmi usilovný, spevavý, umelecky nadaný. Jediná verná obec, ktorá stála pri bojoch o okres pri Skalici. Začiatkom tohto storočia mala výbornú dychovku vedenú Ignácom Vaculom. Okrem toho

celá vtedajšia mládež krásne spievala a tancovala. Z mužov mimoriadne vynikali Štefan Kolínek a zo žien Zuza Kociánová. Keď roku 1905 slávny francúzsky sochár Auguste Rodin navštívil moravského maliara Joža Úprku v Hroznovej Lhote, vystúpili pred ním aj Mokrohájčania s hudbou, spevom a tancom. Majster Rodin po vystúpení nadšene zvolal: „Hellada znovuvzkriesená!“ Mokrohájčania vystupovali aj vo Viedni, a to spolu so Skaličanmi, ktorí tam vtedy (1907) zahrali Urbánkov *Rozmajrín*.

Mokrohájska kapela po prvej svetovej vojne znova ožila pod vedením Jozefa Vašicu. No to už nebola dychovka, ale hudba zložená celkom originálne: husle, viola, basa, klarinet, trúbka a trombón. Vydržali pokope 25 rokov. Nikdy nehrali z nôt a ich tzv. mokrohájske čardáše boli veľmi originálne. Melódia sa nikdy nehrala rovnako, po každý raz sa menila, ale zato rytmus bol železný. V čase mojej návštevy z tejto kapely žil už len krídlovkár Štefan Horváth, ktorý ešte pôsobil i v mokrohájskom ľudovom súbore. Ako výborný znalec miestnych piesní i mnohé zaspieval a tým obohatil môj spevníček. V kedysi chudobnej a zaostalej dedinke dnes majú nový kultúrny dom, dobre prosperujúce JRD, pestujú dobré víno i dobrú kuchyňu.

Z dávnejších zaujímavostí Mokrého Hája hodno spomenúť, aký problém mali s nočnými hlásnikmi. Zatiaľ čo v Skalici hlásnici až do roku 1940 riadne fungovali a odspievali každú hodinu, v Mokrom Háji iba trúbili na roh. To hlásenie sa nemohli nijako naučiť a často sa im pritom plietli hodiny. Raz sa v skalickej búde Mokrohájčania chceli hlásenie naučiť od svojich kolegov Skaličanov a keď si už mysleli, že to vedia, začali v noci vyspevovať. No dopadlo to akosi čudne. Prvý hlásnik vyspevoval: *Mokrohájske hospodyne, zavírajte býkú, svine, aby nechodzili po dzedzine*. A druhý zasa takto: *Každý leží ze svú ženú a ja musím trpjet zimú, proto sa vám vykašlem na dzedzinu*.

Prietržka a Vrádište

Keď píšem o Mokrom Háji, nesmiem vynechať ani susedné obce Vrádište a Prietržku. Mám na ne krásne spomienky z môjho detstva. Do Prietržky sme chodili na sviatok Petra a Pavla vinšovať starečkovi Pavlovi Bellaymu. Pritom dospelí chodili do vinohradov na víno, zatiaľ čo my, deti, sme dostali čerešne. Bolože to radosti! Vtedy som ešte veru nemyslel, že sa do Prietržky vrátim o tridsať rokov neskôr ako zberateľ piesní, a to k Bellayovmu vnukovi Imrovi, vlastne k jeho mamičke Rózke.

Ani na Vrádište nikdy nezabudnem. Dostal som sa ta ako gymnazista-septimán roku 1918 na hody, a čo ma nesmierne zarazilo, bolo to, ako bohato sa v zámožných vrádištských domácnostiach hodovalo, zatiaľčo celý kraj opanovala ukrutná vojnová bieda. Bol to akoby výsmech tejto biede pospolitého ľudu, ale páni si to vedeli zariadiť.

Z Vrádišta pochádzal aj jeden z prvých slovenských absolventov Českej techniky v Prahe Ing. Ján Procházka. Svoju kariéru začal roku 1909 v cukrovare v Srbskej Čupriji, odkiaľ mi posielal filatelistické známky. Počas prvej svetovej vojny evakuoval so srbským vojskom do Francúzska a keď sme sa po vojne stretli na hodoch vo Vrádišti, zistil som, že je vynikajúcim ľudovým spevákom. Vymámil som z neho asi pätnásť vrádištských piesní. Okrem toho ma upozornil na tetičku Šebestovú-Frontku, ktorá si už síce veľa piesní nepamätala, ale tie, čo spievala, stáli za to.

Radošovce, Lopašov

Z údolia Chvojnice nesmiem vynechať ani centrum tejto oblasti – Radošovce, ktoré majú vyše dvetisíc obyvateľov, zväčša roľníkov. Už pred prvou svetovou vojnou bola to obec národne prebudená, no len čo po roku 1918 prestal národnostný útlak a začal sa boj politických strán o priazeň voličov, dedina sa uzavrela pred všetkým pokrokovým prúdením. Ťažko tu bolo zapisovať i svetské ľudové piesne, keď najradšej spievali mariánske. Obrat nastal až po roku 1948 s príchodom združstevňovania. Aj cez veľké prekážky družstevná myšlienka prerazila a dnes je v Radošovciach nielen prosperujúce družstvo, ale aj pestrý kultúrny život. V obci postavili krásny kultúrny dom, je tu hudobná škola, folklórny súbor a ožili aj staré ľudové piesne a tance. Kedysi som v obci poznal len jediného milovníka folklóru, Silvestra Poláka, no teraz sú ich už desiatky a zajtra možno budú stovky.

Na čele milovníkov ľudovej hudby a piesní stojí osvedčený spevák Klement Volek, od ktorého som si zapísal vyše dvadsať piesní. Na jednu originálnu z nich musím upozorniť. Dlhé roky som sa priatelil s dr. Vladislavom Úlehlom, zakladateľom strážnických folklórnych slávností a znalcom pesničiek z moravsko-slovenského pomedzia. Viackrát ma upozorňoval na jednu zvláštnu pieseň spievanú na moravskej strane i na Záhorí, a to *Letel, letel roj*. Úlehla poznal štyri varianty spievané na Morave, ale záhorácky variant nepoznal. Ja som asi pred 20 rokmi našiel túto pieseň v Perneku, kde mi ju zaspieval Štefan Farba. Keď som ju Úlehlovi priniesol, bol nadšený, ale pripomenul, že jestvuje ešte jeden variant,

ktorý sa spieva v bývalom Skalickom okrese. Hľadal som ho tridsať rokov a až roku 1979 mi ho zaspieval Klement Volek v Radošovciach. Líši sa od Úlehlovho zápisu i od Farbovho podania muzikálne aj textom. Spoločné po hudobnej stránke sú len prvé štyri takty vo všetkých variantoch. Inakšie bola to obľúbená pieseň nebohého moravsko-slovenského sochára Františka Úprku, ktorý poznal všetky varianty, až na posledný, zaspievaný Klementom Volekom.

To, čo som písal o Radošovciach, pasuje presne aj na spevavú obec Lopašov. Keď som tam prišiel po prvý raz pred tridsiatimi rokmi, spievali mi len chlapi, no ženu speváčku som nenašiel. Pri opätovnej návšteve Lopašova pred niekoľkými rokmi na moje veľké prekvapenie som tu natrafil aj na speváčku neobyčajne plodnú, muzikálnu a s veľkou pamäťou na slovné časti piesní. Brigita Peričková, čulá starenka, plná životného optimizmu, spoločenská a pohostinná ma prijala ako starého priateľa. Prespievali sme tri večery a nakoniec som ešte skoro zmeškal autobus. Rodáčka z neďalekého Koválova, vydatá do Lopašova, poznala veľa piesní s rozličnou tematikou. V malom notese mala poznačené všetky texty piesní. Mala v piesňach železný rytmus, ktorý nikdy nemienila. Radosť bolo u nej zapisovať.

5

Žiada sa mi ešte sa vrátiť k druhej piesňovej oblasti z tých troch, ktoré som spomínal na začiatku tohto rozprávania. Zabudol som totiž predovšetkým na spevavú obec Gbely, ktorá patrí do trojuholníka Gbely – Kúty – Brodské.

Gbely a Kúty

Žijú tu ľudia priami, niekedy i trochu drsní, ale zato otvorení a statoční. Pri voľbách do uhorského parlamentu roku 1910 nenašiel sa ani jeden Gbelčan, ktorý by bol hlasoval na kandidáta liberálnej statkársko-buržoáznej strany. V Gbeloch bolo pred prvou svetovou vojnou osem krčiem, no po založení Potravného družstva a Pomocnej pokladnice stratili úžernícki krčmári pôdu pod nohami. Národ tu bol vždy veselý a spevavý. Ešte počas prvej svetovej vojny som tu strávil dvoje prázdnin a vtedy sa večerami chodilo so spevom po dedine. Chodieval som do rodín k Čárskym, Dúbravovcom a Hudcovcom. U Dúbravovcov ma Jožko naučil pieseň *A ja mám Marínu*, ktorá sa stala mojou obľúbenou koncertnou piesňou.

Po mnohých rokoch som sa do Gbiel znovu vrátil už ako zberateľ ľudových pesničiek. Našiel som tu starého priateľa zo skalického gymnázia Rudka Bernátha čo by riaditeľa ľudovej školy. Mal tie isté záľuby ako ja. Založil miešaný spevácky zbor, s ktorým niekoľko rokov slávil veľké umelecké úspechy. Pretože piesne nielen rád spieval, ale aj zapisoval, získal som od neho veľa pesničiek, a to tak z Gbiel, ako aj z rodných Smrdák (najmä svadobné). Na jeho odporúčanie mi spievali mnohí Gbelčania, ako bratia Šteflíkovci, dr. Konšto Čársky, Róza Uhrincová, Mária Kabátová, Helena Vandáková a neskôr i František Brunovský, Anna Brunovská a Vilma Piláriková.

Podobné prostredie ako v Gbeloch som našiel i v Kútoch, kde si tiež ľudia uľahčovali tvrdú robotu na pieskových roličkách pekným spievaním. Prvé moje dve piesne, čo som spieval už ako štvorročný, boli kútske: *Ej, volari, volari a Išua bych do kostela*, ktoré ma naučila kútska rodáčka Terézia Maderičová-Antálková. Na svojom putovaní za pesničkami bol som v Kútoch niekoľkokrát a spoznal som tam veľa spevákov a speváčok, plných elánu i humoru.

Folklórna enkláva

Tri obce – Moravský Ján, Sekule a Závod – tvoria určitú folklórnu enklávu na Záhorí. V tejto oblasti majú najpeknejší kroj, pesničky, obyčaje i zvláštne nárečie. Sem chodil maľovať národný umelec Martin Benka svoje krojované modely – dievčatá, šuhajov, tecinky a strýčkov. Sám Benka, rodák z Kiripolca, bol vynikajúcim znalcom a interpretom záhoráckych pesničiek. Hral veľmi dobre na cimbale, najmä pri návštevách svojich priateľov. On je tiež autorom obrázka na mojom druhom spevníčku. Ľudia sú tu vtipní, veselí, žartovní, plní životného optimizmu. Tu sa spievalo a tancovalo v každej rodine.

Chcem spomenúť aspoň niektorých najvýznamnejších spevákov z týchto obcí, predovšetkým z Moravského Jána. Tu existovala pred vojnou cimbalová muzika Jána Šveca. Bol to nielen hudobník a spevák, ale naslovo-vzatý krásavec, ktorého obľúbenou piesňou bola *Kamaráde Janku, vím ja sedem zámeků*. Kontráš z jeho muziky Martin Zajíc zasa najviac obľuboval pesničku *Hraj muziko, hraj z cicha na Dunaj*, ktorej zaujímavosť je v tom, že sa spieva aj na druhom brehu rieky Moravy v rakúskom Cah-nove (Hohenau). No najpopulárnejším spevákom v Jáne bol predsa len Janek Tomek, vnuk legendárnej svätójánskej speváčky Evy Studeničovej,

oblubujúci najmä baladické piesne, ako „*Plynula dzevečka*“, *Co ty, Pavle, vínko* a pod. Mladší muzikanti, ako Jožka Janči (basista) či Ondrej Ježek (trombonista), sa vyžívali hlavne v žartovných pesničkách *Švec po hrádzi jede* alebo *Kúpil sem já ve Fraštáku kobylu*. Štefan Hajdina Molec bol dobrým znalcom aj interpretom najmä historických piesní (*Nad uherskú krajinú*), zatiaľ čo z piesní jeho brata Janka ma obzvlášť zaujala melodic-ky a rytmicky strhujúca pesnička *Na panských lúkách*. Svätotajské ženy mali svoj vzor v nezabudnuteľnej speváčke Eve Studeničovej, ktorú ešte na Záhorí nik neprekonal.

V susedných Sekuliach dominovali medzi spevákmi predovšetkým ženy. Nedávno zomrela Mária Kučerková, zaslúžila učiteľka, dokonca založila aj detský folklórny súbor Sekulánek, s ktorým zožala veľa úspechov na súťažiach. Zo starších žien spomeniem dve rodené speváčky, Annu Krajčírovú (rodenú Húškovú) s jej piesňou o Bonapartovi a Paulínu Sokolovú s krásnou pesničkou *Zakukala kukulénka*. Z mužov Sekulčanov obzvlášť spomínam na hudobne nadaného Ondreja Maxiána. Bieda ho kedysi vyhnala do Ameriky a keď sa odtiaľ vrátil, priniesol so sebou zaujímavé piesne, ktoré vznikli u amerických Slovákov – Záhorákov. Je zaujímavé, že mimo Záhoria sa tieto pesničky objavili len na východnom Slovensku. Mali naskrze sociálny obsah o drine a vykorisťovaní našich vysťahovalcov. Najmä piesne *Pjet hodzín odbyuo* a *Dost sem sa nachodziu po tej Americe* sú svedectvom ťažkého života našich krajanov v zámorí. Ondrej Maxián mal ešte ako špecialitu zbojnícke piesne *Ide Janík chodníčkami* a baladu o zbojníkovi *Ej, Morvay, Morvay...*

Z obce Závod som nútený ešte raz hovoriť o jej vynikajúcom rodákovi Floriánovi Benkovičovi-Pánikovi, spevákovi, hudobníkovi, ľudovom rozprávačovi a organistovi. Pri mojom blúdení za pesničkami na Záhorí bol mi verným spolupracovníkom a nachádzal som v ňom nevyčerpatelnú studnicu ľudových piesní. Mal rád predovšetkým balady a historické piesne, ako *Novina, novina*, *Ten prešpurský mýtný*, *Vídeň, milý Vídeň* a iné. Taký spevák a interpret sa už na Záhorí sotva viac narodí.

Zaujímavé je, že v spomenutých troch obciach ľudové piesne ešte žijú a spievajú sa na hodoch i v krčmách. Zachovali sa tiež kroje, najmä zásluhou folklórneho súboru Márie Kučerковой zo Sekúl. Z pozostatkov ľudovej architektúry najviac ešte vidieť v Moravskom Jáne, no požiarne štítý starého štýlu sa zachovali aj na mnohých domčekoch v Sekuliach.

K enkláve týchto troch obcí pripojím ešte Malé Leváre, pohraničnú roľnícku dedinu, ležiacu mimo hlavnej komunikácie, a preto aj piesňovo

neporušenú. Z tunajších spevákov Anton Štóra poznal aj veľa piesní z neďalekého Cahnova na rakúskej strane rieky Moravy. Tieto piesne sú melodikou aj rytmom podobné záhoráckym a keďže sa v Cahnove dosiaľ spievajú, svedčia o tom, že i na rakúskej strane žijú obyvatelia pôvodom Slováci – Záhoráci.

6

Ďalšou mojou zberateľskou štáciou bol Borský Jur, kde žil hudobník, cimbalista Rudo Radič, dlhé roky známa a obľúbená osobnosť na svadbách, a hlavne hodoch. Hody boli jeho hobby. Vyparatil i niekoľko huncútstiev. Na Michala bývali hody nielen v Skalici, ale aj v Závode. Tam som často chodieval k priateľovi Benkovičovi. Ten sa mi raz sťažoval, že si nevie vysvetliť, ako je možné, že sa mu vždy na hody stratí najlepší sláčik od huslí a namiesto neho nájde starý, vyplznutý. Pri jednej mojej hodovej návšteve som zhodou okolností u Benkoviča natrafil na muzikanta Ruda Radiča. S Benkovičom sa zvitáli a vyobjímali, keď zrazu Radič vytiahne desať korún a žiada Benkoviča, aby zbehol do šenku po pivo, on že zatiaľ naštимуje husle. Hneď som porozumel, o čo pôjde. Rudo síce husle naštímoval, ale aj sláčik vymenil, vediac, že Benkovič môže chodiť hrať až po obede a vtedy on už bude za horami za dolami. Chudák Flóro Benkovič sa do svojej smrti nedozvedel, kto mu tie sláčiky vymieňal.

Radič bol aj dobrým spevákom a poznal veľa záhoráckych piesní, ktoré som si od neho pozapisoval. Mal aj jedno *glancnumero*, s ktorým vystupoval na svadbách a zábavách. Bola to pieseň o kočičke: *Staua sa mi príhoda, nemjeu sem ženy doma, došua ke mje na noclehu jedna pjekná kočička. Rožeu sem í svíčečku, svíciu sem na kočičku, kočička mi svíčku zhasua a daua mi hubičku. Pro tú radost, pro ten špás, príd kočičko zajtra zas. Ked nebude ženy doma, možeš chytat myši zas.*

Hneď za Jurom je Šaštín, pútnické miesto, kde žije vynikajúci folklorista, zberateľ keramiky, starých mincí, pohľadníc, krojov a filatelista, strýček Anton Macháček. Je to všestranne nadaný človek, divadelný ochotník a spevák. Jemu môžu Šaštínčania ďakovať, že im uchoval niekoľko zaujímavých remeselníckych a žartovných piesní. Radosť bola s ním posediť. Aj po sedemdesiatke ostal stále plný elánu a všetko ho zaujímalo. Zapisovalo sa s ním ľahko, lebo je tiež veľmi muzikálny. Druhý šaštínsky rodák Anton Hrica vedel najmä veľa tanečných piesní a hrával tiež pri tanečnom vystúpení tzv. turkov. Je to tanec, ktorý sa zachoval ako pamiatka

na turecké nájazdy do okolia Šaštína. Udržal sa mimo Šaštína aj v Strážach a Dojči. Tých zopár piesní, ktoré som si od Hricu zapísal, stálo za to. Majú rytmus a živosť, textovo sú veľmi vtipné, ako napríklad táto: *Já sem sa neženil, druhí mňa ženili, bodaj mojej žene do rána zvonili. Trunku sa chyciua, velice ho lúbí, tri holby pálenky tá za noc vytrúbí.*

Iba na skok odtiaľ je Borský Mikuláš, záhorácky zvaný tiež Búry, kde okrem dobrých hudobníkov mali aj znamenitú speváčku Katarínu Dobiašovou s vynikajúcou pamäťou. Mal som šťastie, že som tu videl krásny záhorácky fašiangový zvyk – chodenie pod šable, ktorý nakrútili i naši filmári. V Bratislave mávali Búrania ako svojho zástupcu vynikajúceho spoločníka Paľa Müllera. Nazývali ho generálnym konzulom svojej obce, na ktorého sa každý rodák mohol s dôverou obrátiť o pomoc, lebo mal známosti a kontakty po celej Bratislave. Vo svojej reštaurácii na Kozej ulici mal personál čisto búranský a všetky dievčatá, ktoré tu zo svojej dediny zamestnával, sa vraj dobre povydávali.

Z Borského Mikuláša som si odskočil do Dojča. Vynikajúca, dobre prosperujúca obec. Spievala mi tu skvelá žena, Helena Veselá, nielen dobrá speváčka, ale aj cukrárka. Originálnym spevákom bol aj Florián Juračka, plný humoru, vtipu a posmeškárstva, o čom svedčí i pieseň, ktorú mi zaspieval: *Zavre sa mi zavre, budem sa ti dzívat, keď to bude pječné, budem k vám chodzívat.* V dobrej pamäti ostalo v dedine aj huncútstvo, ktoré Florián vyviedol ako mladík. V Dojči žil bývalý kostolník, strýc Vendelín, známy ako lakomec. Florián strýcovi nahovoril, že mu spadli do studne zlaté hodinky i s retiazkou, a vraj, či by mu ich nevytiahol, vraj mu za to nechá tu retiazku. Nato kostolník zhodil háby, nechal si opásanú iba zásteru a Flóro ho v okove spustil do studne. Kostolníkovu háby ukryl v susednej záhrade. Keď o chvíľu prišla dievka od rectorov po vodu, narobila veľký krik, že v studni je hastrman. Takto bývalému kostolníkovi ostala nadhlo prezývka „Strýc Vendelín-Hastrman“.

Nasleduje Lakšárska Nová Ves. Chotár veľký, ale chudobný, samé bôriky a piesok. Ľudia odtiaľ utekali pred biedou do Viedne i do Ameriky. Lakšárania a Búrania vo Viedni spolu súperili najmä v pestovaní zeleniny, ale doma držali svorne pokope, kostol mali spoločný i kňaza jedného. Voľakedy medzi dvoma vojnami mali kňaza, ktorý pochádzal síce od Strážnice z Moravy, ale záhorácky dialekt si čoskoro osvojil a slúžil na spokojnosť veriacich. Lenže prišiel sem rečniť ľudácky vodca Andrej Hlinka a keď tohto domáci kňaz oslovil moravsko-záhoráckym nárečím, „vodca“ sa dopálil a zariadil, aby sem cirkevná vrchnosť dodala iného kňaza, roduverného

Slováka. No len čo vystúpil s prvou kázňou, veriaci sa pobúrili a okamžite poslali deputáciu na cirkevnú vrchnosť s odkazom: „Co ste nám to poslali za hebedo, to neni Slovák, ale vaserpolák, ani slovensky porádne neví“. Toho nového kňaza vrátili biskupovi a toho starého z Moravy si priviezli nazad.

Inak v Lakšárskej Novej Vsi bolo spevákovo ako maku. Pred prvou svetovou vojnou tu žila veľká rodina hostinského I. Žáka-Marušára, z ktorej sa regrutovali samí speváci. Najstarší Jozef Žák bol v rokoch 1906–1910 redaktorom *Pokroku* v Skalici. Ako malý chlapec som do neho často dobiedzal a žadonil rozprávky alebo piesne. Bol znamenitým spevákom, ale aj karikaturistom. Jeho obľúbenou piesňou bola *Chodzí kňez po dvore, dzířča šaty pere*. Spieval aj jeho brat a najmladšia sestra Brigita, žijúca v Amerike, bývala mojou študentskou láskou. Jožo Žák to dotiahol dosť vysoko. Zúčastnil sa obidvoch odbojov a po druhej vojne skončil ako čs. generálny konzul v Chicagu. Bol vždy pokrokového zmýšľania, zomrel predvŕaný ako 94-ročný. Z jeho ďalšej rodiny pochádzala aj Anna Žáková, dnešná skvelá speváčka ľudových piesní z Lakšárskej Novej Vsi.

Hneď za humnami Novej Vsi sú Bílkove Humence. Sem chodieval známy poslanec, kňaz Flóro Tománek odbavovať nedelňé bohoslužby, no hovorilo sa, že aj obzerať „pjekné dzířcence“. Bol rodeným spevákom s pekným barytónovým hlasom a strhujúcim prednesom. On zaspieval po prvý raz na martinských slávnostiach pieseň *Všetci lidé povídají, že já lúbím mlýnářku* a od toho času mu inak nehovorili ako „Frndžálka“.

7

Medzi Malackami a Zohorom leží dedinka Láb, ktorá slovenskú verejnosť upútala začiatkom nášho storočia, keď sa tunajší občania rozhodli postaviť proti farárovi Trubinimu i rektorovi Horákovi za to, že im bránili založiť si potravné a úverné družstvo. O tomto spore vznikla aj divadelná hra, ktorej autorom bol pravdepodobne Ferdiš Juriga. Nastali z toho natahovačky a procesy. Na čele „rebelantov“ vtedy stál člen obecnej rady Nikodém Dvorák, otec najlepšej ľudovej speváčky z Lábu Terézie Širotovej (rod. Dvorákovvej), od ktorej mám väčšinu lábskych piesní. Zo starších spevákovo ma príjemne prekvapil Matej Kovár s baladickou pesničkou *U tej svatej Kateríny*.

Nedaleko od Lábu je obec Jakubov, známa aj tým, že tu žil najstarší občan Záhoria Ján Lisinovič, ktorý sa dožil 104 rokov. Keď som ho navštívil, mal deväťdesiatosem a ešte spieval. Popri ňom som zašiel aj za 88-ročnou

Dorotou Danihelovou, u ktorej som si zapísal jedinú uspávanku na Záhori. Bývala v čarovnom domčeku pod slamou ako v rozprávke, no medzičasom domček zdemolovali, padol za obeť novátorom. Škoda, bola to zaujímavá architektonická pamiatka.

A keď sme už v tejto okolici, pozrieme sa aj do Zohora. Dva roky som tu premárnil hľadaním piesní, až na tretí raz sa mi to oplátilo. Môj dobrý priateľ Tóno Baláž ma uviedol do domu dôchodcov. Babičky mali radosť z návštevy, a tak každá sa snažila čo najviac naspievať. Takto sa mi podarilo predsa len zohnať osem zohorských piesní. Najväčšiu radosť som mal zo žatevných, ktorých som mal dovtedy veľmi málo.

Za Malackami medzi lesmi leží ako oáza obec Studienka, premenovaná z niekdajšej Hasprunky. Odtiaľ som už mal v spevníčkoch zaznamenaných niekoľko piesní, ale tie som si zapísal od Hasprunčanov v Bratislave. Počul som ich v rodine Štefana Slezáka, najmä od jeho ženy Jozefky. Viaceré mi naspieval i Sološníčan Melichar Špoták, ktorý v Hasprunke často hrával ako hudobník na svadbách. No keď som sa nakoniec do Studienky dostal, natrafil som na jednu jednoduchú, ale zato všestranne vzdelanú ženu z ľudu, ktorá ma očarila svojimi rozmanitými vedomosťami, či už sa týkali ľudovej tvorivosti, piesní, tancov, hudby, alebo to boli zvyky, obyčaje, povesti, rozprávky, dejiny, udalosti, politika a či kadečo iné. Do svojho tridsiateho roku bola krmičkou v Dolnom Rakúsku a po oslobodení roku 1945 presídlila do rodnej obce, kde sa zapojila do obecných vecí a neskôr sa stala kronikárkou obce. Nestretol som ešte druhú takú ženu, ako Janu Lapinovou. Aj do výberu piesní, ktoré mi zaspievala, priniesla niečo osobitého. Mala v sebe toľko muzikálnosti, že sa v reprodukcii piesní nikdy nepoplietla a trvala neochvejne na tom, čo zaspievala. Zostavila aj jedinečnú knihu zvykov, obyčají a povestí, ktorá by si zaslúžila pozornosť odborníkov. Samotná kronika obce tvorí osobitnú kapitolu. Opisuje v nej všetky udalosti, čo sa v dedine prihodilo, ako povodne, požiare, suchá, epidémie ľudí i zvierat, odvody, počet narodených i zomrelých, prepadnutia či dokonca vraždy. Klobúk dolu pred takouto ženou!

Nedaleko od Studienky v lesoch Malých Karpát leží malá osada Mikulášov, známa ako poľovnícke stredisko s vysokou zverou a hojným výskytom húb. Má malú krčmičku a malú kaplnku. Obyvatelia sú veľmi srdeční a pohostinní. Našiel som tam vynikajúcu speváčku a tanečnicu Annu Cigánkovú. Spievala najmä tanečné rytmické piesne a pritom tancovala. Nevadilo, že mala okolo 130 kilogramov, bola vrtká a krútila sa ako šidlo.

Kone moje, kone vrané, zajali vás Gajarané – to sú slová populárnej piesne z Gajár, ktorú spieval vo Viedni i v Bratislave pod viechami prvý slovenský riaditeľ bratislavských nemocníc, populárny dr. Gejza Reháč. Gajarania boli a podnes sú horkokrvným a bojovným národom. Málokto hody sa tu obišli bez bitiek. Našiel som tu však i dvoch znamenitých spevákov. V prvom rade Štefana Benku, družstevníka, od ktorého som na Záhorí po prvý raz počul pieseň s tematikou prusko-rakúskej vojny z roku 1866. Ďalšie dve takéto piesne mi zaspieval Augustín Drobný zo Suchohradu. Štefan Benka spieval aj piesne baladické. Po melodicknej i textovej stránke je neobyčajne krásna pesnička *Na gajarském rozseči leží tráva po seči, leží tam Anička...* Ďalším gajarským spevákom bol Július Šikuta, hudobník, zakladateľ dychovky v Gajaroch. Často chodil hrávať aj na druhý breh Moravy, do Rakúska a odtiaľ priniesol niekoľko záhoráckych piesní s vojenskou tematikou.

„*Ve Stupavje na rohu pjekný domek stojí*“, to je originálna ľudová pieseň spievaná Annou Bencovou, ktorej hudobné nadanie zdedil aj jej syn, organista v Stupave. Stará pani bola na svoj vek čulá a keď sa posilnila štamperlíkom, piesne sa jej len tak hrnuli.

V blízkej zapadlej dedinke Borinka (bývalý Pajštún) udržiava tradíciu ľudových piesní manželský pár Bordáčovcov. Okrem nich mi tu pred niekoľkými rokmi spievala i žena, ktorá veľa vedela, ale ťažko to rozdávala. Na príčinu som čoskoro prišiel. Čakala na odmenu. Napokon som jej ju i dal, no trošku ma to rozladilo. Bol to jediný takýto prípad, inakšie všetci moji ľudoví speváci rozdávali svoje pesničky s radosťou a láskou.

Spievalo sa aj v Záhorskej Bystrici. Zo staršej generácie to bol Ján Malinovský, kedysi pri voľbách do uhorského snemu korteš Ferdinanda Jurigu. Strýček Malinovský boli veľký huncút, ako o tom svedčí aj ich pesnička: *Ani roli nezorem, ani neopáčim*. Keď som po ich smrti navštívil Záhorskú Bystricu, chcel som sa pozrieť na ich domček, kde som strávil veľa pekných chvíľ, ale starencia ma odhovorili, lebo tam vraj straší. Z mladšej generácie bol náruživým spevákom Fero Neradovič. Boli sme dobrí kamaráti a radi si posedeli pri vínečku. Jeho valčíková pieseň *Hubočí, hubočí* znárodnela.

Nakoniec som si nechal Marianku. Nech si nik nemyslí, že v tomto bývalom pútnickom mieste sa svetské piesne nespievajú alebo nehrajú. Naopak, dnes máme odtiaľ dokonca vynikajúcich trubkárov v orchestroch v Bratislave a tiež dobré speváčky. Skvelým spevákom bol Jožko Kovarovič, inak roky zamestnaný ako stavač kulís v Slovenskom národnom divadle. Spriatelili sme sa pri pesničkách a vínečku, ktoré sám pestoval.

Za mladých čias bol aj hudobníkom. Chodil na žatevné práce do Rakúska a tam podchytil veľa piesní. Jeho obľúbená bola *Uťali sme klena u kolena, marijánský richtár gati nemá*. Jeho protipólom boli stareček Štefan Jelašič. Keď ten spustili tú svoju *Dalmácia, Dalmácia, čo si taká bolavá, teče voda kolem tebeja a celá je krvavá*, všetkým nám šli po chrbte zimomriavky. Rád spievali tie vojenské, veď pred prvou svetovou vojnou slúžili u pešieho pluku 72 v Kotore v Dalmácii. Hlas a talent na spev zdedila po nich vnučka, ktorá sa stala ako speváčka sólistkou Malokarpatskej kapely.

8

Na odporúčanie môjho priateľa, národného umelca Jána Želibského, som zašiel do Jablonového. Je to jeho rodisko a žije mu tam podnes sesternica Eva Želibská, príležitostná speváčka v obci. Zaspievala mi spolu so strýčkom Jánošom niekoľko írečitých záhoráckych piesní. Hneď som vytušil, že to nie je všetko, čo by tu malo byť, a preto som sledil ďalej. Cez účtovníka miestneho družstva Machoviča som sa dostal k tetke Márii Michalovichevej, a to bola naozajstná trefa!

Po mojom zaklopaní na jej dvere rozvinul sa takýto dialóg:

Blaho: *Trefil sem?*

Tetka: *Kam?*

Blaho: *K tecinke Mariši.*

Tetka: *Pravdaže, len si sedni.*

Tecinka mali okolo sedemdesiat rokov, vlasy čierne ako uhol, rozčesané na pútec, previazané šatkou cez čelo, malé fúziky pod nosom, strednej tvrdej postavy. Čistili práve kačku od peria, ktorého bolo okolo stola neúrekom. – Dialóg pokračoval:

Tetka: *Chuapče, nesedaj si blízko stola, nabereš perá na šaty a žena doma bude myslieť, že sas s ňejakú vyválau.*

Blaho: *Už sem si našeu dobrú stoličku.*

Tetka: *Keď už sedzíš, podzívaj sa za sebj a uvidzíš hromádku neščascá.*

Obrátil som sa a uvidel som, ako vo dverách izby stojí den-glavý, zrejme chorý človek.

Tetka: *Víš, kto to je, tá hromádka neščascá? Múj mužiček, nemožný v roboce na poli, ale aj doma. No a já su predsa ešte súcá. Šak by to vjedzeu povidat ten veľký malér v Prešporku Janek Želibský.*

Blaho: *A to už jako?*

Tetka: *Byu fašang, já sem mjeua šesnást, on sedemnást, nuž išli sme spolem, jak sa říče, párem na zábavu.*

Blaho: *A trífau si?*

Tetka: *To si už dobre nepamatám, ale myslím, že ano, lebo sem mu daua aj kytíčku alebo voničku, jak sa u nás říče.*

Len po tomto úvode som vysvetlil, po čo som vlastne prišiel. Piesne sa z nej len tak liali, a aké piesne! S takými som sa dovtedy na Záhorí nestretol. Boli to piesne s pohanskou tematikou, aké sa vyskytujú ešte v Liptove a spievajú sa v júni na Jána. Takmer v každej piesni sa vyskytuje: kráľovnička, kráľka, králenka, oheň, pahreba, opálené nohy, nožičky, bosé nohy, tanečné prvky. Odkiaľ sa to vzalo? Ona sama nevie, že vraj to počula od veľmi starých ľudí. Zaujímavé, že aj nápevy sú veľmi originálne, nemajú páru na celom Záhorí.

No poberme sa ďalej, do Perneka. Rázovitá obec, tvrdí, ale pritom veľmi prívetiví ľudia. Pozvali ma tam na svadbu a prišiel som si na svoje. Svadobná mamička Julia Masarovičová mi spievala vtipné miestne piesne. Z nich jedna je dosť spopularizovaná: *Pernecké jazero, jablonoňský chotár, keď si prodvára (prezerá) taký jeden psotár. Jaký si ty boháč, taká já boháčka, ty nemáš galoty, já nemám rubáša.* Druhým spevákom bol už osemdesiatročný Štefan Farba. Len tak sršal vtipom a huncútstvom, čo vyjadril aj v pesničke: *Neni lepší na tem svjece jako strýčku vám, lehnete si do postélky a tecinka k vám.* Táto jeho pieseň sa spieva vo všetkých ľudových súboroch na Záhorí. Strýčko boli aj veľkým tanečníkom a podnes si radi zakrepčia.

Na skok z Perneka je Plavecký Mikuláš, konečná zastávka železnice zo Zohora do Jablonice. Neviem pochopiť, prečo túto trať nedotiahli až do Jablonice, keď už násyp a mostíky boli hotové. Plavecký Mikuláš bol kedysi mlynárskym strediskom a mlynári ako sveta zbehlí ľudia boli aj propagátormi nových vecí a myšlienok. Aj veľa tunajších pesničiek má mlynársku tematiku, ako napríklad táto: *Na lakšárském mlýne jak v zimje, tak v léce. V léce voda vyschne a v zimje zamrzne.* Na záhoráckych riečkach Rudava a Lakšár bolo kedysi mlynov neúrekom a aj piesne o tom spievajú: *Okolo mlýna hustá vrbina, daj mne mlynárka tvojeho syna,* alebo *Mlynári, šafári z vašeho mlýna švarná dzívčina vychodzí,* alebo *Teče voda, voda skokem mimo našich oken.* Takto mi spievali mlynárky z Plaveckého Mikuláša Paulína Glajšková a Melánia Kiripolská.

Na severnom cípe neďalekých Bielych hôr leží obec Rozbehy. Je to, ako sa vraví, za chrptom Pánubohu. Šiel som ta s určitým rešpektom, lebo v obci som nikoho nepoznal. Hútal som, ku komu sa uchýliť. Tak mi napadlo, že tam predsa musí byť škola aj učiteľ. Milo som bol prekvapený pozornosťou, akú mi v rodine učiteľov venovali. Učiteľ dobre poznal miestnych ľudových spevákov, a tak sme po malej porade vyrazili do zablatenej dediny. Prvá a aj najlepšia zastávka bola u Kataríny Michalovičovej. Tá vedela veľa piesní, no jedna z nich ma doslova uchvátila: *Tí rozbešskí páni, veľkí grobiáni, púšťajú z roboty, zvoňá na klekání. Dvje hodziny íme, tri hodziny spíme, na štvrtú hodzinu staň Mariško hore, pújdeme na role, pújdeme kopaci ty pánské burgiňe*. Paľo Oravec mi zaspieval peknú snivú pieseň o Korlátskom zámku a žartovnými piesňami prispeli bratia Jožo a Mišo Vaculovci.

O Cerovej a Lieskovom som sa už zmienil v začiatočnej kapitole a ďalej v tomto smere leží už len Jablonica, križovatka niekoľkých folklórnych oblastí. Od juhu a západu je to Záhorie, od severu brezovsko-myjavská kopaničiarska oblasť, od východu trnavská rovinová oblasť so zvláštnym nárečím.

Na sever od Jablonice ležia dve národopisne bohaté obce Hradište (pod Vrátnom, poz. PM) a Osuské, ktoré však predsa len inklinujú najviac k záhoráckej kultúrnej oblasti. Tamojšie piesne majú typické záhorácke znaky, rytmus i melodiku. Kroje z okolia Jablonice patria k poslednému výbežku Záhoria. Kroj myjavsko-brezovský je striedmy, pozná len modrú a čiernu farbu, zatiaľ čo kraj v Osuskom je farebne veľmi bohatý. Do nárečia sa síce vlúdilo niečo z toho kopaničiarskeho, napr. *kon, kona*“ a nie *„kúň, koňa“*, no Osustania majú jedno, čo nepoznajú ani Záhoráci, ani Kopaničiari, a to slovo *„búl“*, teda nie *„bol“* ani *„byu“*. Tak je to aj v piesni z Osuského, ktorú mi spievala Filka Janšáková. *„Keď som nebul doma, zožral mi pes kona a keď som sa vrátil, už len kosci vláčil“*.

Na tom, že som vnikol do piesní z Osuského, mal veľkú zásluhu nebohý Ing. Štefan Janšák, stavebný odborník, archeológ, múzejník, spisovateľ a obdivovateľ ľudových piesní. Len čo sa dozvedel, že zbieram pesničky, zavolať ma a ukázať mi zaprášený malý notes. V ňom bolo asi tridsať textov ľudových piesní z Osuského, ktoré si doma zapisoval ešte ako študent reálky v Hodoníne. Pri čítaní textov sa mu hneď vynorila aj melódia. Piesne mi potom zaspievala jeho sestra Filoména Janšáková. Jedna z nich, poeticky i melodicky dojemná, znie: *„Zapadaj, suničko za vysoké hory, už mi moja milá, jahoja, dvere neotvorí“*. Tá zaujala aj skladateľa Vítězslava Nováka, ktorý ju zhudobnil pre hlas a klavír.

Skalico, Skalico, obracaj sa kolem, moja najmilejší, ostávaj tu s bohem. A veru sa aj obracia. Už to nie je tá Skalica, čo bývala. Dnes je to kvitnúce priemyselné mestečko s veľmi peknou bytovou výstavbou. Mesto naozaj pekné, až na ten chýbajúci hotel a nemožné činžiaky pred Hurbánkom, ktoré zakrývajú onú nádhernú panorámu mesta, na ktorú bol každý Skaličan hrdý. A tá úbohá Dusarovská kaplnka, s ktorou akoby túžobne čakali, kým sa celkom zvalí! O historickom barokovom dome Gvadányiho, pokrokového básnika v časoch starého feudálneho Uhorska, ani nehovorím. Ten dostal len stavebnú injekciu, aby nespadol. Nijaký štát na svete, okrem ZSSR, sa tak nestará o staré pamiatky, ako naša republika, no ja mám dojem, že pre niektorých miestnych funkcionárov to neplatí. Nevhodná architektúra a zanedbávanie starých pamiatok je veľkým hriechom. K tomu patrí aj nedostatočná úcta k ľuďom, ktorí v minulosti pre Skalicu dačo urobili.

Ale mne prichodí predovšetkým písať o pesničkách. S nimi som sa tu v Skalici už narodil. U nás v rodine sa veľa spievalo, bola to tradícia po mojej stareнке Márii Blahovej, rodenej Bellayovej, ktorá voľakedy bola populárnou speváčkou na svadbách. Mnohé skalické piesne som – lenže v podaní môjho otca – prevzal vlastne od nej. Šťastím bolo aj to, že u nás sa pri deťoch ako opatrovníčky vystriedali dievčatá z rodiny Hránkovej, Betka, Terka, Anka, Zuzka. Všetky spievali a aj nás pesničkami uspávali. Ich otec Tonek Hránek bol dvadsať rokov poctivým vincúrom u môjho otca. Najkrajšie spievali Betka a Anka. Betka sa neskôr stala domvedúcou skalického dekana dr. Ľudovíta Okánika, u ktorého sme my, deti, našli vlastne druhý domov, keď sa otec ako poslanec túlal po svete. Veď len v Gbeloch, keď tam zakladali družstvo, bol za rok dvestokrát. Mnohí Okánikovi návštevníci si dokonca mysleli, že sme jeho deti. Prispela k tomu aj moja mimoriadna podoba na strýka. Niektorí mi hovorili, že som Okánik.

Tu sa musím zmieniť o dvoch speváčkach Kútankách. Jedna – Tereza Procházková bola kuchárkou na fare a druhá – Tereza Maderičová dojčila môjho brata Vladimíra. Od nich som sa naučil kútanské piesne *Ej volari, volari, Išua bych do kostela a Tý Kúty, Kúty*. Neskôr, už ako mládenec, som sa skamarátil so starým vinohradníkom Jánom Kvaltýnom „z mjes-ta“, ako on vždy prízvukoval. Bol to veľký huncút a spevák. Povahu a hlas zdedil po ňom i jeho vnuk Jožo Hrebíček. Dnes už populárna pesnička *Tí skalickí páni, to sú grobiáni* je od strýčka Kvaltýna. Druhým známym,

no omnoho mladším spevákom bol strýc Ján Danielik-Klásek. Bol to spevák svadobný s veľkou zásobou pesničiek zo Skalice, ale jeho šlágrom bol kuplet z Prahy, kde slúžil vojenčinu u p. pl. 72 Freiher Raming, *Adéla, to je holka má*. S touto piesňou sa Danielik stal veľmi populárny, a nakoniec mu ináč ani nehovorili, iba „strýc Adéla“. Zo starších spieval ešte Pavel Ivičič, prvý skalický roľník, ktorý bol richtárom. Vtipný, žartovný človek, čo sa prenášalo aj do jeho pesničiek (napríklad *Radšík s mladým kamení zbíratí, jak ze starým dukáty čítati*). Jeho protipólom bol Pavel Hránek, vynikajúci herec-ochotník a spevák. Mal krásny barytón, na aký by dnes mohla byť pyšná hociktorá operná scéna. Zo žien-ochotníčok vynikala strieborným sopránom Alžbeta Bránecká, rodená Kadlečková, a to najmä pri svadobných piesňach (*Svítilo slunéčko na pravé poludne*). Z mladších spieval hlavne vojenské piesne môj dlhoročný priateľ, búdar a výborný mariášista Štefan Kadlečík (*Cisáru, králu náš, malú krajinu máš*), ako aj Janošek Hřebíček, kronikár, milenec múzy, básnik (*Ach rodiče roztomilí, těžko ste mja vychovali alebo Radejov, Radejov*). Zo žien zasa Mária Sa-layová a Jozefka Macháčková so svojou piesňou *Đevčka z Budína*.

Nakoniec sa vraciam k priateľovi z detstva, Ferovi Buchtovi. Spolu sme začínali na divadelných doskách ako ochotníci, neskôr aj vo vážnych inscenáciách (*Radúz a Mahuliena*). V „Radúzovi“ hral kráľa Stojmíra. Nebolo azda divadelnej hry, kde by ho neobsadili. Pritom bol aj členom môjho prvého spevokolu roku 1919, v ktorom spieval tenor. S partnerkou z detských divadiel sa aj šťastne oženil. Žena mala zmysel pre ľudovú tvorivosť a Ferka v nej podporovala. Keď senior svadobných družbov Viluš Dermíšek odišiel roku 1929 na odpočinok, prevzal po ňom mladý, 26-ročný Buchta miesto družbu na svadbách. Prevzal všetko, čo bolo na starých svadbách tradičné a popritom zdokonalil hlavne svadobné hry, na ktoré už starý družba svojou pohyblivosťou nestačil. Zaznamenával aj pesničky, ktoré na svadbách počul, no dovtedy nepoznal. Tak som sa aj ja dostal k mnohým piesňam, o ktorých som nevedel a priateľ Fero mi ich predspieval. Patrí medzi ne aj spopularizovaná svadobná *Víno sem, víno tam, muzikanti hrajte, šak já vám zaplatím, nic sa nestarajte. Červené víno, bílé koláče, jak to naše děvča u muziky skáče!*

Takýmto „malým Buchtom“ v susednom Holíči sa stal Martin Malík, roľník a verejný pracovník. Hoci nebol družbom, spieval znamenite, bol priateľskej povahy a s každým sa zniesol. Jeho hlavným speváckym trom-fom bola pieseň *Ej počkaj, počkaj, mrcha sedláče, nebudeš furt jest buchty, koláče*. Z holičských dobrých speváčok treba spomenúť starenku Annu

Valúchovú s ich svadobnou *Co to za holúbci za tým stole sedá* a kedysi švarnú Marku Pihornňovú, vydatú za Pavla Bystrického, ktorej obľúbená bola *Červená rúžičko na zeleném prútku, žádný člověk neví o mém zármutku*.

Nakoniec si ešte odskočme do Petrovej Vsi. Po prvý raz som sa tu ocitol ako desaťročný chlapec – pútnik do Šaštína. Tuná pútnici odpočívali. Po druhý raz ma sem zaviedla zberateľská vášeň za piesňami. Býva tu rozsiahla rodina Pochylých a jedného z nej, Janička Pochylého, v dedine aj prezývali „spevákom“. Skutočne to aj bol výborný spevák s veľkou pamäťou a muzikálnosťou. Prebrali a prespievali sme s ním množstvo piesní, a nakoniec som si prišiel na svoje. Tuná som zapísal i jednu z tých ťahavých piesní, ktoré tak rád interpretujem: *Sokole, sokole, neňi tá v okole*. Eva Jakubáčová sa v tejto obci zaskvela so svojou archaickou piesňou *Fuč vjetříčku podole, zhodz mi jabůčko lebo dvje*.

Na skok od Petrovej Vsi je ešte osada Letničie, kde „kraľuje“ jeden potomok zo slávnej rodiny Kumpánovcov, Ferdinand. Dobrý huslista aj spevák, aj jeho bratia v Petrovej Vsi a Gbeloch boli muzikanti. Zaspieval a zahral mi dve zaujímavé piesne: jednu svadobnú *Ked sa lipka rozvíjala, mamka dcéru zapletala*, druhá bola tanečná, neskôr veľmi obľúbená pre svoj strhujúci rytmus a rezký nápev: *V pondzeli na jarmak půjdem, v úterý ešte tam budem, ve středu z jarmarku a ve štvrtek z pánice do šenku*.

A týmto záznamom končím moje zápisky z dlhoročného putovania za pesničkami na Záhorí – kraja so spevavým ľudom, a preto na pesničky bohatého.

(Zo zápisníka nár. umelca Janka Blahu, *Práca* 1981, 1. – 23. mája; 2. – 30. mája; 3. – 13. júna; 4. – 20. júna; 5. – 27. júna; 6. – 1. augusta; 7. – 8. augusta; 8. – 22. augusta; 9. – 29. augusta.)

Slovo editora

Peter Michalovič

Tak, ako je nesmierne zaujímavá a obdivuhodná osobnosť národného umelca JUDr. Janka Blaha (15. 9. 1901 Skalica – 24. 4. 1981 Bratislava), prvého slovenského profesionálneho operného speváka, podobne môžeme za obdivuhodné považovať i jeho zberateľské dielo. Rodinné prostredie s muzikantskými koreňmi, láska k rodnej Skalici a Záhoriu, ale i nesmierna pracovitosť a vitalita do vysokého veku ho predurčili k tomu, aby sa mu podarilo zozbierať vyše 1220 ľudových piesní zo Záhoria a vydať šesť spevníkov *Záhorácké pjesničky*.¹ K tomuto počinu pristupoval ako k prostému zachraňovaniu spievanej ľudovej poézie pred jej upadnutím do zabudnutia. Pri ich zapisovaní Blaho nadväzoval priateľstvá s neznámymi interpretmi, podnecoval miestnych obyvateľov v jednotlivých obciach k láske k ľudovej piesni a vydaniaми spevníkov dal podnet viacerým slovenským a českým hudobným skladateľom a hudobným folkloristom k úpravám záhoráckych ľudových piesní.²

¹ *Záhorácké pjesničky*. I. diel. Zozbieral dr. Janko Blaho. Bratislava : vydal „Kružek Skaličanů“ v Bratislave, 1948 (reed. 1954); *Záhorácké pjesničky*. II. diel. Zozbieral dr. Janko Blaho. Bratislava : Slovenské hudobné vydavateľstvo, 1952; *Záhorácké pjesničky*. III. diel. Zozbieral dr. Janko Blaho. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1957; BLAHO, Janko: *Záhorácké pesničky* 4. 200 ľudových piesní zo Záhoria. Bratislava : Panton, vydavateľstvo Slovenského hudobného fondu, 1970; *Záhorácké pjesničky*. 5. zv. Zozbieral dr. Janko Blaho. Bratislava : Editio OPUS, 1975; *Záhorácké pjesničky* 6. Zozbieral dr. Janko Blaho. Bratislava : OPUS, 1986.

² Ľudové piesne zo spevníkov J. Blaha upravili napríklad Vítězslav Novák, Štefan Németh-Šamorínsky, Zdeněk Folprecht, Eugen Suchoň, Svetozár Stračina. S J. Blahom nahrali na platne (Esta, HMV) prvé ľudové piesne zo Záhoria v 30. rokoch 20. storočia muziky Samka Dudíka a Jožka Pihíka. Pre rôzne ľudové orchestre i menšie ľudové hudby v slovenskom a českom rozhlase upravovali z Blahových spevníkov napríklad Rinaldo Oláh, Eugen Farkaš, Jozef Farkaš, Ľudovít Daniel, Ondrej Demo, Jaroslav Jurášek, Jaromír Nečas, Bohumil Smejkal, Miroslav Dudík,

Hranice Záhoria môžeme pomerne presne vymedziť riekou Moravou, Bielymi a Malými Karpatmi a Myjavskou pahorkatinou. Jedným z najspoločnejších kritérií pri vymedzení regiónu je nárečové hľadisko, a preto vychádzajúc z dialektologických prác Konštantína Palkoviča³ zahrňujeme do záhorskeho regiónu na jeho severovýchodnej hranici obce Chvojnica, Vrbovce, Sobotište, Podbranč, Bukovec, Prietrž, Osuské, Hradište pod Vrátnom. Mimo hranice vychádzajúcej z tohto historicko-geografického ohraničenia regiónu sú obce Vajnory a Buková, kde sa hovorí nárečím blízky skôr k záhoráckemu a ich obyvatelia pociťovali v minulosti určitú spoločnosť so Záhorákmi. Záorským nárečím sa hovorilo aj v dolnorakúskych primoravských obciach, kde sa kumuloval ešte v 19. storočí väčší počet slovenského, resp. zmiešaného slovensko-moravského obyvateľstva.

Záhorie dnes tvoria okresy Skalica, Senica a Malacky, resp. i Bratislava (ak berieme do úvahy jej miestne časti, zastúpené v spevníkoch J. Blaha). Záhorie sa výraznejšie nedotýka pastiersko-valaský piesňový štýl ani nemecká banská kolonizácia. Oproti tomu silnejší vplyv má vo väčšine záorských obcí piesňová vrstva, súvisiaca s rozvinutými remeslami, vinohradníctvom, a teda s tradičným životom väčších sídiel. Vinohradníctvo v Skalici v prvej polovici 17. storočia bolo jedným z najdôležitejších odvetví hospodárskej činnosti, čo sa, samozrejme, odrazilo i v jazyku a zvyklostiach. Takto sa prirodzenou cestou sformovalo najmä v úrodnejšej severo-strednej časti Záhorie, kde sa nachádzali zámožnejšie zemianske obce a mestécká (Skalica, Holíč, Radošovce, Petrova Ves, Unín, Senica, Šaštín, Sobotište, Moravský Sv. Ján ap.), osobité svadobné zvykoslovie, ktoré – najmä jeho obradová zložka – ako jedna z najrozhodujúcejších príležitostí zabezpečovalo prenos piesňovej tradície z jednej generácie skupiny na druhú.⁴

Peter Michalovič. Za celý rad choreografov-folkloristov, ktorí čerpali materiál zo *Záorských piesníčiek*, spomeňme Helenu Jurasovú-Blahovú, Cyrila Zálešáka a Jána Blaha (pre folklórne súbory Vienok, Technik, Skaličan).

³ Vymedzením regiónu sa zaoberali viaceré práce, napr.: STANKOVIANSKY, Miloš: Vývoj názvu, ohraničenia a vnútorného členenia Záorskej nížiny. In: *Záhorie*, roč. 3, 1994, č. 2, s. 2-3; PALKOVIČ, Konštantín: Výskum záorských nárečí. In: *Slovenská reč*, roč. 58, 1993, s. 352-357; PALKOVIČ, Konštantín: *Územie Záhorie*. [Rukopis.] Záorské múzeum Skalica, 4 s. Pri vymedzení regiónu sme vychádzali tiež z: BEŇUŠKOVÁ, Zuzana a kol.: *Tradičná kultúra regiónov Slovenska. Prehľad charakteristických znakov*. Bratislava : VEDA, 1998.

⁴ Repertoárom svadobných hudieb sme sa bližšie zaoberali napríklad v prácach: MICHALOVIČ, Peter: *Ľudové hudobné tradície v Skalici a v okolitých obciach*. In:

Za výraznú vrstvu piesní Záhoria môžeme považovať modálnu vrstvu, alebo – ako ju označili etnomuzikológovia Alica a Oskar Elschekovci – modálnu medzivrstvu piesní⁵, ktorá vznikla určitým spojením archaických a novších harmonických znakov do nového osobitého piesňového štýlu. Sformoval sa v priebehu 16. a 17. storočia a na Záhorí sa spája skôr s piesňovými žánrami lyricko-lúbostného a epicko-baladického charakteru. Táto vrstva bola neskôr takmer úplne prekrytá novými harmonickými piesňami tradičnej a novouhorskej vrstvy,⁶ ale máme ju sčasti ešte vzáčne zachytenú najmä v prvých zväzkoch Slovenských spevov (prvý diel vyšiel v roku 1880, zasielané boli v rokoch 1860 – 1880) v jednom z najobľahlejších príspevkov do tejto edície, ktorý tvorí vyše 200 piesní „z okolia Kútov“.⁷ Tieto piesne vykazujú zhody najmä s piesňovým repertoárom južnej Moravy, najmä Hornácka.⁸

Medzi piesňové žánre, ktoré by sme mali v súvislosti so záhorským regiónom zdôrazniť a ktoré ho bližšie identifikujú, určite patria vojenské a regrútske piesne, ktoré tvoria v rozličných piesňových zbierkach z jednotlivých obcí či celého regiónu vysoké percento zastúpenia aj v porovnaní s inými regiónmi. Treba pripomenúť existenciu hradov panstiev v tomto priestore, napríklad najstarší šaštínsky (aj s doloženou osadou strážcov pri hrade), holičsky hrad, Branč, strážsky hrádok, Korlátka, Ostrý Kameň, Plavecký hrad, Pajštún – čo boli strážne hrady západnej hranice Uhorska.

Ethnomusicologicum II. Bratislava : ÚHV SAV, 1995, s. 129-137; MICHALOVIČ, Peter: *Ludová nástrojová hudba na Záhorí. Jej štýlové vrstvy a nástrojové zoskupenia*. Skalica : Záhorské múzeum v Skalici, 2015, 170s.

⁵ ELSCHÉKOVÁ, Alica – ELSCHÉK, Oskar: *Slovenské ľudové piesne a nástrojová hudba. Antológia*. Bratislava : Osvetový ústav, 1982, s. 9, 15. V tejto medzivrstve ide o piesne, v ktorých dochádza k spojeniu staršieho a novšieho hudobného myslenia, majú úzkorozsahovú melodiku, ale uzavretú a periodickú formu, dlhšie melodické riadky.

⁶ Z harmonickej vrstvy sú to napr. piesne č. 27, 108, 111, 212, 234, 244, 257, 258, 480, 505, 521, 650, 745; z novouhorskej vrstvy piesne č. 87, 93, 673, 704, 735, 774, 1075, 1083, 1087, 1149.

⁷ Piesne, lokalizované ako „ok. Kútov, Nitrianska“ zaslal do redakcie Slovenských spevov Andrej (Ondrej) Ralbovský, mladý farár z Kútov. K tomu pozri: MICHALOVIČ, Peter: *Hudobné tradície v Kútoch*. In: *Kúty*. Skalica : 2005, s. 206-214.

⁸ V súbornom vydaní Blahových spevníkov sú z modálnej vrstvy napríklad piesne č. 210, 237, 267, 364, 382, 599, 771, 815, 821, 835, 854, 868, 962, 1176, 1189. Nárečie hornáckych obcí nepozná „ř“, typické všade inde na Morave a v Čechách, čo môže odkazovať na vzťah týchto regiónov ešte z 13. storočia, keď sa dotvárali charakteristické črty dialektu Pomoravia.

Neskôr na Záhori vytvoril gróf Adam Cobor, majiteľ šaštínsko-holíčskeho panstva roku 1688 prvý husársky pluk stálej cisárskej armády, ktorý nepretržite existoval až do konca Rakúsko-uhorskej monarchie, čo tiež nesporne vplývalo na enormný výskyt vojenských piesní. Tieto piesne zastúpené vo viacerých vývinových vrstvách odrážajú vojnové udalosti, priamo alebo nepriamo súvisiace s ľudskými osudmi v tomto regióne.⁹

Piesne na Záhori sú spojené s rôznymi tradičnými príležitosťami, slávnosťami, hlavne spoločenskými a cirkevnými: fašiangové obchôdzky, veľkonočná šibačka, stavenie mája, vinohradnícke hody na sviatok sv. Urbana, jesenné hody (sviatok výročia posvätenia kostola a slávnosť poďakovania za úrodu), katarínske zábavy, poľovnícke zábavy, mikulášske obchôdzky, Vianoce, silvestrovské bály, plesové zábavy, púte a procesie. Fašiangy sú popri týchto ako najvýznamnejšie obradové zvykoslovie dodnes živé a charakteristické pre záhorský región (najmä Borský Mikuláš, Šaštín, Štefanov).

Záhorský región sa pre slovenskú etnomuzikológiu dlho javil ako menej zaujímavý. To však neznamená, že by nebol zastúpený – komplexne,

⁹ K tejto problematike pozri: BURLASOVÁ, Soňa: *Vojenské a regrútske piesne*. Edícia Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry, zv. XVIII. Bratislava: Tatran, 1991. Burlasová uvádza piesne zo Záhoria zo zbierky Janka Blaha, napríklad *Stáua bitka, stáua za Štefana kráľa* (Unín) sa vzťahuje ešte na boje v období počiatkov uhorského štátu (asi Štefan I. 997 – 1038); obdobie tureckých vpádov zachytávajú piesne *Išeu bednár na paléske* (Borinka), *Jede Turek od Šaštína* (Sekule), *Ach, bože, prebože* (Kostolište); piesne *Dalmácia, Dalmácia* (Borský Jur), *A keď byua rebélia v tureckej* (Brodské), *V téj tureckej zemi* (Sološnica), *Do tej Bosny keď sme rukovat mjeli* približujú obdobie protitureckého povstania a následnej okupácie Bosny a Hercegoviny monarchiou; v piesni *Zle mamičko, zle, Prajzi robia zle* (Gajary) ide pravdepodobne o tzv. sedemročnú vojnu Pruska s Rakúskom (1756 – 1763); v piesni *Bude vojna, bude, bude patáľia* (Vrádište) sa spieva o talianskom bojisku niekedy z druhej polovice 19. storočia; na krvavé napoleonské vojny sa vzťahujú piesne *Morava, Morava, čo si tak bolavá* od Kútov, *Bár sem z Ringelsdorfu* z Gajár, *Odkázal nám kráľ uherský* zo Senice, v textoch ktorých sa objavujú konkrétne historické miesta, kde sa odohrali boje (Mjenin, Hollabrunn); pieseň *Nad uherskú krajinú* z Moravského Svätého Jána je z obdobia buržoáznej revolúcie 1849 – 1849 a pieseň *Pješáčku, pješáčku, ťažká služba tvoja* zo Skalice sa vzťahuje na prvú svetovú vojnu. Harmonická pieseň západoeurópskeho štýlu *Keď sem sa odbírau* zo Suchohradu konkrétne hovorí o prusko-rakúskej vojne (r.1866) a bitke pri Lamači. Z textu piesne je zrejmé, že vojak je asi z Vysokiej pri Morave (*od Hochštetskej hrádzi*), nepriateľ, miesto boja a miesto, ktoré treba brániť, je tiež konkrétne (*hraňice české, ... naproci Prajzovi, ... přešpurská brána*), v poslednej slohe je tragická nálada nahradená spomienkou na víťazné bojisko (*tí lamačské kopce, tam sme vám Prušáci, vytrepali krpce*).

alebo len čiastočne – vo viacerých piesňových zbierkach. Iba okrajovo spomeniem rukopisnú pamiatku, *senický kancionál*¹⁰ z konca 17. storočia, ktorý je síce z veľkej časti odpisom z Tranovského *Cithary*, ale obsahuje i piesne svetské, resp. historické a z hľadiska ikonografickej informácie veľmi významné iniciály a titulné listy od ľudového maliara Adama Strezenického, dokumentujúce dobový hudobný inštrumentár, tanec a kroj z prostredia svojho vzniku, z okolia Senice a Záhoria.

V 18. a 19. storočí sa objavuje niekoľko rukopisných nenotovaných spevníkov ľudových (resp. i pololudových) piesní zo záhorského regiónu, napríklad anonymný spevník *Slowenských Pěsníček Zwazek štvrtý* z prvej polovice 19. storočia z okolia Skalice, spevník skalického františkána Regalata Friedla *Písňe Kratochvilne* z roku 1854 a spevník *Piesničky Swecke* asi z roku 1832, v ktorých nachádzame výrazné textové zhody s piesňami z Blahových spevníkov.¹¹

K notovaným pamiatkam z 19. storočia, ktoré sa viažu k záhorskému regiónu, treba rátať *Svadobné piesne a národné tance Slovákov z panstva Rabensburg v oblasti pod Manhartským kopcom*.¹² Táto malá kolekcia 8 slovensko-moravských ľudových piesní z ranšpurského panstva v Dolnom Rakúsku vznikla na základe guberniálnej zberateľskej akcie ľudových tancov a piesní v roku 1819. Autorom notácií bol farár Jozef Bohunovský, ktorý súčasne zapísal aj inštrumentálnu dohru, tzv. *zahrávku* (pre husle, huslovú kontru a gajdy) a cifrovanie sólového huslistu pri obchôdzke na hody, čo je pravdepodobne najstarší zápis ľudovej inštrumentálnej hudby u nás.

¹⁰ Senický kancionál začali písať v roku 1692 dvaja senickí ševcovskí majstri Ján Orel a Adam Strezenický. Ako prvý o ňom informoval jeho objaviteľ Ján Mocko (1843 – 1911), senický evanjelický farár a historik: MOCKO, Ján: Kancionál senický. In: *Slovenské pohľady*, roč. 12, Martin 1892, s. 470.

¹¹ Zo spevníka *Slowenské Pěsníčky*: *Šlo dívčátko trávu žati, Na skalickém poli, Ráda pijem, ráda jím, Podže dívča, podže za mňa, Čárané z konopý zijú*; v spevníku *Písňe Kratochvilne* sú v textoch piesní odkazy na okolie, kde boli zapísané, napríklad *Ani ti nehreším, ani ti neklajem (... bodaj tá chytilo tolko rázy pchání, čo je pri Holíči drobného kamení!)*, *Brzo zrána svítání (... žáden tomu nech neverí, jak sa ty ženský drahé! V Skalici ich predávají kopu za dva grajcáře!)*. Bližšie k tejto téme: MICHALOVIČ, Peter: Pramene ľudovej hudobnej kultúry na Záhori. In: *Slovenský národopis*, roč. 43, 1995, č. 3, s. 322-347.

¹² *Hochzeit Lieder und National Tänze der Slowaken im V(iertel) U(nter) M(annharts) B(erg)*. Z piesní z ranšpurskej zbierky vykazuje podobnosť len text piesne *Ej, muj koníčku sivovrány* (por. s č. 439). Bližšie pozri: VETTERL, Karel: *Písňe a tance Slováků z Ranšpurku před 150 lety*. In: *Národopisné aktuality*, Brno, roč. 9, 1972, č. 4.

Do *Národných spievaniiek* Jána Kollára (1793 – 1852) z roku 1834 – 1835 prispeli dvaja zberatelia zo záhorského regiónu, básnik a kňaz Ján Hollý (1785 – 1849) z Borského Mikuláša, Ján Šulek (1774 – 1837) pôsobiaci ako kňaz v Sobotišti a k nim môžeme rátať i skalického rodáka, etnografa a botanika Daniela Slobodu (1809 – 1888), ktorý zapisoval piesne ako evanjelický kaplán v Myjave.¹³ V dvojväzkovej zbierke *Národné spievanky* sa nenachádzali pri všetkých textoch lokality a meno prispievateľa. K textom, ktoré vykazovali zjavnú zhodu so záhorským nárečím, sme hľadali varianty v spevníkoch *Záhorácké pjesničky* J. Blaha, resp. *Slovenských spevov* a dvoch zbierkach K. Plicku (*Eva Studeničová spieva; Slovenský spevník I.*).¹⁴ 64 piesňových textov z dvoch dielov NS, t. z. 2,5 % z celkového počtu piesní, nesie typické znaky záhorského nárečia a tretina z nich sa nachádza aj v porovnávaných zbierkach.

Šesť dielov *Slovenských spevov* obsahuje pomerne málo lokalít zo západnej časti Slovenska (okolie Kútov, Holíč, Malé Leváre, Malacky, Senica, Hlboké, Bukovec, Prietrž a okolie Bratislavy). Najviac, vyše 200 piesní, je z okolia Kútov od mladého farára Andreja (Ondreja) Ralbovského (1857 – 1917). Celkovo je 250 piesní zo Záhoria, čo tvorí 6 % z celkového počtu piesní v *Slovenských spevov*.¹⁵

A napokon sa záhorským regiónom ešte pred Jankom Blahom intenzívnejšie zberateľsky zaoberal Karol Plicka (1894 – 1987), ktorý v rokoch 1924 – 1925 zapísal 250 piesní od výnimočnej ľudovej speváčky z Moravského Sv. Jána, aby v roku 1928 vyšiel výber 43 piesní v monografii *Eva Studeničová spieva*. Ďalším celoslovenským piesňovým výberom K. Plicku je *Slovenský spevník I*, obsahujúci 31 piesní zo Záhoria.¹⁶

¹³ Bližšie k tomu: MICHALOVIČ, Peter: Zbierky ľudových piesní – ich význam v súvislosti so záhorským regiónom. In: *Ludové tradície a regionálna kultúra (zborník príspevkov zo seminára)*. Ed. V. Feglová, D. Wolfová. Nitra, 1993, s. 42-47.

¹⁴ KOLLÁR, Ján: *Národné spievanky*. I. a II. diel, Bratislava : SVKL, 1953; *Slovenské spevy* 1-7. Ed. L. Galko, Bratislava : Opus, 1972, 1973, 1976, 1978, 1981, 1983, 1989; PLICKA, Karol: *Eva Studeničová spieva z piesňovej zbierky Karola Plicku*. Vyd. 2., Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1984; PLICKA, Karol: *Slovenský spevník I*. Bratislava : Štátne hudobné vydavateľstvo, 1961.

¹⁵ Okrem najvýznamnejšieho zberateľa A. Ralbovského prispeli do *Slovenských spevov* piesňami zo Záhoria ešte Samuel Hatala (Prietrž, Bukovec), Blažej Bulla (Holíč, Senica), A. D. Svoboda (Holíč), V. S. Šimončík (Senica) a Š. Jánoš (ok. Bratislavy). Bližšie: MICHALOVIČ, Peter: *c. d.*, 1993, s. 42-47.

¹⁶ Na rozdiel od predchádzajúcej zbierky venovanej výlučne ozdobnému, intímnejšiemu spevu speváčky Studeničovej, a teda zväčša lyrickým piesňam, *Slovenský*

Niekedy začiatkom 40. rokov 20. storočia, na podnet skalických priateľov z Bratstva sv. Urbana, začal Dr. Janko Blaho intenzívnejšie uvažovať o tom, že by svoje zápisy ľudových piesní publikoval, avšak vôbec netušil, že sa nakoniec táto kolekcia piesní rozrastie do 6 dielov. (Posledný, šiesty diel, vyšiel až päť rokov po smrti zberateľa za výdatnej pomoci a iniciatívy dcéry zberateľa Heleny Jurasovovej.) Napriek tomu, že sa každý z dielov vyznačuje špecifickým prístupom k zápisom, dialektologickému prepisu textov i žánrovej charakteristike niektorých piesní (v prípade 4. dielu všetkých), podarilo sa Jankovi Blahovi zozbierať 1224 piesní, ktoré vyšli postupne v rokoch 1948 až 1986 pod názvom *Záhorské pjesničky* v šiestich dieloch a je doteraz najobsiahlejším a najhodnotnejším uceleným korpusom piesní zo Záhoria. Nové monografické spracovanie piesní reaguje na pretrvávajúci záujem o jednotlivé spevníky, ich neustále sa zvyšujúcu nedostupnosť a snahu o sústredenie tohto piesňového materiálu, ktoré nám umožňuje vyvodiť určité závery k stavu a poznaniu piesňovej kultúry najzápadnejšej časti Slovenska v konkrétnom období.

Želaním J. Blaha bolo obsiahnuť piesňami celé Záhorie, čo sa mu viac-menej splnilo. Okrem piatich obcí (Hlboké, Chvojnica, Rohožník, Rybky, Záhorská Ves; dve nezastúpené obce Podbranč a Bukovec sa nachádzajú v prechodnej časti z nížinnej roľníckej záhorskej do kopaničiarskej brezovsko-myjavskej a Blaho ich pravdepodobne i zámerne nezahrnul do výberu) je v spevníkoch zastúpených 90 lokalít. Do tohto počtu treba však rátať aj osobitne uvedené miestne časti obcí, v minulosti viaceré samostatné obce (Senica – časť Kunov a Čáčov, Borský Svätý Jur – časť Húšky a Tomky, Lakšárska Nová Ves – časť Mikulášov, Popudinské Močidlany – časť Popudiny, Radošovce – časť Vieska, Stupava, časť Mást, Šaštín-Stráže, časť Stráže nad Myjavou ap.), obce z Moravského Poľa v Dolnom Rakúsku (*Pernitál* – Bernhardstahl, *Ranšpurk* – Rabensburg) a bývalé samostatné obce (Lamač, Rača, Vajnory, Záhorská Bystrica), dnes miestne časti Bratislavy. Toto pôvodné Blahovo lokalizovanie obcí sme zachovali a staršie názvy obcí či názvy vychádzajúce z dobovej nárečovej podoby (*Kiripolec* – Kostolište, *Závody* – Závod, *Véska* – Radošovce, časť Vieska, *Prietrž pri Skalici* – Prietržka, *Vrádišť* – Vrádište, *Dvorník* – Vajnory, *Hochštetno* – Vysoká pri Morave, *Mor. Sv. Jány* – Moravský Svätý Ján, *Pajštún* – Borinka, *Biksard* – Buková, *Šandorf* – Prievaly) sme prepísali do súčasnej spisovnej

spevník obsahuje 9 piesní s výrazným tanečným rytmom a označením funkcie „do krepčena“ a „do skoku“, u J. Blaha s označením „skákaná, krepčená“.

normy vychádzajúc zo samostatného *Štatistického lexikónu obcí Slovenskej republiky* z r. 1994. Pri niektorých piesňach v reedícii prvého dielu v roku 1954 prišlo popri doplnení mien interpretov ku zmene v uvedení príslušnej lokality. Po dôvodoch niektorých z týchto zmien by sme mohli pátrať, resp. o nich polemizovať, ale najobjektívnejšie sa nám zdalo postupovať tak, že sme ponechali obidve lokality s presným určením prvého vydania (1) i reedície (1a) v abecednom zozname piesní.

K problému prepisu dialektu v piesňových textoch sa viackrát vyslovil v úvodnom slove k jednotlivým spevníkom samotný Dr. Janko Blaho (v prvom vydaní spisovateľ a malacký rodák Ludo Zúbek). Je evidentné, že Blaho s editormi hľadali spôsob, ako čo najpresnejšie zachytiť autentickú podobu nárečia, ale na strane druhej – a najmä potom v treťom spevníku – zvíťazil zámer „propagácie ľudovej piesne a jej oživenia“ a tendencia k akémusi uláhčeniu výslovnosti záhoráčtiny pre záujemcov mimo tohto regiónu.

Pri korekcii piesňových textov nám v mnohých prípadoch pomohla pozostalosť po Dr. Jankovi Blahovi, uložená v Záhorskom múzeu v Skalici.¹⁷ Nachádzajú sa tu okrem iného notové zošity so zápsmi piesní, ale tiež tlačené spevníky, označené Blahom ako „pracovné exempláre“, do ktorých má rukopisne dopisované ďalšie slohy piesní, prípadne dodatočne doplnené informácie k piesňam, ktoré sme zapracovali do nášho nového vydania.

Pri korekcii dialektu sme museli pri súbornom vydaní pristúpiť k určitému zjednocujúcemu modelu v prepise nárečia, ktorý by sa dal uplatniť na všetky diely *Záhoráckych pjesničiek*. Keďže nemáme k dispozícii nahrávky piesní,¹⁸ o exaktnejšom fonetickom prepise bolo zbytočné uvažovať.

¹⁷ Pozostalosť po Dr. Jankovi Blahovi sa nachádza od roku 1996 v Záhorskom múzeu v Skalici v zbierkovom fonde Dejiny hudobnej kultúry pod samostatným evidenčným číslom (DHK B-47), obsahuje 904 jednotlivých položiek zadelených do viacerých tematických skupín: osobné doklady; rukopisy (publicistika, scenáre rozhlasových a televíznych relácií, scenáre divadelných hier); programy, plagáty, bulletin; výstrižky; korešpondencia; diplomy, medaily, ocenenia; ostatné; fotografie. Samostatnú skupinu tvorí zberateľská činnosť J. Blaha, teda rukopisné zápisy melódií a textov piesní.

¹⁸ Dr. Janko Blaho piesne v teréne zapisoval priamo do nôt, prípadne si ich prespieval viackrát s interpretom, ale nezvykol piesne nahrávať. Ojedinelé zvukové záznamy vznikli k niektorým piesňam publikovaným v 6. diele, ktoré nahrála pri spoločnom výskume dcéra zberateľa Helena Jurasovová-Blahová (nar. 1933), napr. piesne od Anny Dobiášovej zo Šajdíkových Humeniec, Jána Matkoviča z Moravského Sv.

Avšak po získaní súhlasu prof. Evy Fordinálovej, rodáčky z Borského Mikuláša, k spolupráci na jazykových korektúrach sa ukázala možnosť korekcie piesňových textov do podoby, v ktorej by sme sa na jednej strane zásadne nevzdialili od pôvodného Blahovho popularizačno-revitalizačného zámeru a na strane druhej by sme v korekciách pomohli zvýrazniť charakteristické črty záhorskeho nárečia, ktoré prežíva, našťastie, ešte i v druhej dekáde 21. storočia. V našom prepise sme ponechali tiež pôvodné písanie oboch -i/y, okrem gramatických opráv prípadov z prvého a druhého spevníka (1948, 1952), v ktorých texty piesní obsahovali tvary slovíes v minulom čase v množnom čísle na konci s -y (pri neživotných podstatných menách mužského rodu a pri podstatných menách ženského a stredného rodu, napr. *zhorely*, *navarily*, *otvorily*), ktoré sa používali v spisovnom jazyku práve do roku 1953. Texty piesní z obcí, v ktorých sa bežne používa výslovnosť s *dz* (*dzite*, *dzeci*), *u* (*puakau*, *jehua*, *suáma*), teda okrem obcí rajóna skalického nárečia (Mokrý Háj, Vrádište, Kátov) a obcí z východného okraja Záhoria so špecifickým nárečím (Osuské, Hradište pod Vrátnom a sčasti i Jablonica), sme prepísali do tejto autentickej podoby, ale iba v prípade, že sa prinajmenšom v jednej zo slôh v pôvodnom Blahovom zápise objavili aspoň náznaky k takejto výslovnosti. Ak bol celý pôvodný Blahov zápis bez stôp po charakteristickej výslovnosti typickej pre centrálnu Záhorie (i keď lokalita danej piesne tomu nasvedčovala), ponechali sme ho v jeho zjednodušenej forme, pretože mnohokrát tento fakt súvisel so samotným interpretom.¹⁹

Bolo by vhodné zmieniť sa o prameňoch, z ktorých Blaho čerpal najmä pri koncipovaní prvého spevníka, ktorý vyšiel bez uvedenia interpreta pri piesňach, prišlo k tomu až pri jeho reedícii a dodatočnom označení číslom 1. Bez uvedenia interpreta zostali iba tie piesne, ktoré neboli zaradené v reedícii z roku 1954 (v našom zozname piesne č. 7, 13, 124, 951, 1211). Z Blahových publikovaných spomienok vieme, že nie všetky piesne tradične zapísal a získal priamo od informátorov. Niektoré si pamätal ešte z detstva, napríklad od rodičov – piesne č. 3, 151, 187, 244, 251, 362, 505, 513, 771, 811, 815, 835, 1007 – interpret uvedený otec Dr. Pavel Blaho;

Jána, Anny Krajčírovej zo Sekúl, Rodulfa a Paulíny Bordáčovcov z Borinky. Sama tiež iniciovala vydanie posledného 6. spevníka.

¹⁹ Interpret piesne nemusel byť z lokality, ktorá bola určená pri piesni, a teda neovládval miestne nárečie, alebo interpretom boli členovia rodiny (viď piesne od Pavla Blaha a Gizy Blahovej) a priatelia z radov inteligencie (Štefan Janšák, Martin Benka).

piesne č. 258, 378, 495, 658, 1174 – interpretka uvedená matka Giza Blahová. V prvom spevníku sú ako interpreti uvedení tiež priatelia rodiny Blahovcov, najmä otca MUDr. Pavla Blaha: skalický kaplán Jozef Novák (1879 – 1917) (piesne č. 93, 267, 363, 659, 687, 994), ktorému Janko Blaho dedikoval pôvodné vydanie a sám ho považoval za jedného z prvých zberateľov záhorských ľudových piesní. Mená interpretov Anna Kovarovičová (č. 60, 535, 854, 898, 944), František Koch²⁰ (č. 711, 821), Jozef Ozábal (č. 700, 868) sú uvedené pri piesňach, ktoré boli publikované v Pamätnici *Národ* už v roku 1902 ako *Kytica slovenských piesní zo západu*.²¹ Ich zostavovateľom bol Mikuláš Schneider-Trnavský (1881 – 1958), ktorý sa s Blahom dobre poznal a z ich korešpondencie²² vieme, že si navzájom vymieňali teoretické náhľady na ľudovú pieseň, jej genézu, regionalizáciu ap., a teda je pravdepodobné, že Blahovi – ak piesne sám nepoznal z uvedenej *Pamätnice* z roku 1902 – ich ponúkol do prvého spevníka sám M. Schneider-Trnavský.

V *Novej domovej pokladnici*²³ z roku 1910 zasa publikoval v rámci článku *Ludová pieseň slovenská* o speve, piesňach, hudobných nástrojoch na

²⁰ J. Blaho má uvedené pri piesňach č. 711, 821 krstné meno Jozef Koch, ide pravdepodobne o chybu, pretože predsedom jubilejného výboru spolku *Národ* (a tak ho charakterizuje v úvodnom texte k spevníku aj J. Blaho) bol František Koch.

²¹ V prílohe *Pamätnice Národ* nazvanej *Kytica slovenských piesní zo západu. Dľa prednesenia pani A. Kovarovičovej a p. Fr. Kocha zostavil Mikuláš Schneider*. Je tu 27 piesní, z nich 17 J. Blaho uverejnil vo svojich spevníkoch, s minimálnymi zmenami, skôr v textovej časti. *Pamätnicu* pri 10. výročí slovenského literárneho spolku vo Viedni „*Národ*“ zostavil jeho predseda Anton Štefánek (uvedený ako interpret piesne č. 987), rodák z Veľkých Levár, a vydal u Jozefa Teslíka v Skalici v r. 1902.

²² Vo fonde Dejiny hudobnej kultúry (DHK) Záhorskeho múzea v Skalici je v pozostalosti po Dr. Jankovi Blahovi list od M. Schneidra-Trnavského J. Blahovi z roku 1954. Najmä v samom závere listu majú Trnavského filozofické a muzikologické myšlienky neuveriteľne aktuálne a nadčasový charakter: „*Pieseň, ako to vidíme, letí, vandroje, prispôsobuje sa, adoptujú ju. Mnohí spievajú jednu a tú istú a každý si pri tom myslí, že si spieva svoju a zatiaľ spieva tú susedovú. Sú však charakteristikony, ktoré neomylné prezradzujú pôvod piesne, ako menovite naše stredoslovenské, lydicke, phrygické, mixolydické etc. ale sú mnohé, ktoré píšame na jednakej píšťalke! No, toto muzikálne pole je u nás ešte dosť nezorané. My máme ľudových piesní na tisíce, Maďari tiež, no nebudeme sa pre nejakú tú pesničku škriepiť a vadiť, na piesne a ich krásu sme jednako bohatí. ... Bud mi zdravý Janičku zlatý a spievaj nám pekne ešte dlhé-dlhé roky! Vrelo Ťa objíma tvoj starý Mikuláš.*“

²³ NOVÁK, Jozef: *Ludová pieseň slovenská*. In: *Nová domová pokladnica*. Skalica, 1910, s. 122-138; tento popularizačno-náučný kalendár redigoval MUDr. Pavel Blaho a tlačil v rokoch 1899 – 1913 v Skalici.

Slovensku vyššie spomínaný Jozef Novák 17 piesní a 11 z nich (8 je s minimálnymi zmenami, 3 sú vo variantnej podobe) je uverejnených v Blahových spevníkoch (ako interpreti uvedení J. Novák, P. Blaho, J. Ozábal).

Súčastou pozostalosti po J. Blahovi uloženej vo fonde DHK (Dejiny hudobnej kultúry) Záhorského múzea v Skalici je korešpondencia, ktorú si sám Blaho označil ako priamo súvisiacu s tvorbou prvého spevníka *Záhorácke pjesničky*, resp. ako reakciu na jeho publikovanie a ide o listy adresované Blahovi medzi rokmi 1946 – 1956. Z toho 7 listov sa týka prevažne interpretácie piesní J. Blahom a pozitívnych reakcií jeho priateľov, kolegov a obdivovateľov, ale tiež úprav ľudových piesní; napríklad korešpondencia dirigenta a skladateľa Zdeňka Folprechta (1900 – 1961) z roku 1948, ktorý upravil a vydal v roku 1951 piesne zo zbierky Janka Blaha.²⁴

Samuel Hatala²⁵ (1862 – 1956) v liste J. Blahovi z 31. januára 1949 bližšie identifikuje zaslanú „pomoravskú“ pieseň *Hromy bijú, zbúrené sú nebesá* (č. 247). Vyprovokovalo ho k tomuto kroku publikovanie variantu tejto piesne Ludvikom Kubom v diele *Slovanstvo ve svých zpěvech*, resp. jej zaradenie do časti „Moravských písní, ačkolivěk má naprosto maďarský rytmus“ – ako Hatala správne podotýka, že pieseň má všetky znaky tzv. novouhorskej vrstvy, ktorá je však zastúpená v nemalej miere i v moravskej ľudovej piesňovej tradícii. Hatala v liste dodáva, že ju prvý raz počul spievať „pomoravských druhov“ zo 72. rakúsko-uhorského pešieho pluku, do ktorého sa regrutovalo zväčša zo západnej časti Nitrianskej župy z Pomoravia a v ktorom aj on v rokoch 1884-85 slúžil. Blahovi pieseň zaslal, aby „ju podchytil, opravil chybu a dokázal, že je to naša melodia, pieseň slovenská“.

Maliar a grafik Martina Benka (1888 – 1971), rodák z Kostolišťa, reaguje na vydanie druhého spevníka v roku 1952, ktorého obálku navrhoval práve on. Z viacerých strán pozoruhodný list obsahuje v prvom rade

²⁴ Zdeněk Folprecht sa s Jankom Blahom osobne poznal, od r. 1923 pôsobil v opere SND v Bratislave. V roku 1951 mu vyšiel 28-stranový op. 29 *Záhorácke pjesničky – 10 slovenských lidových písní pro zpěv a klavír (ze sbírky dr. Janka Blahy)* a niektoré z nich zaradil aj do „*Suity českých a slovenských národních písní a tanců*“ pre sólový soprán, tenor, barytón a orchester. V Záhorskom múzeu je uložený autograf úpravy ľudových piesní *Odkád že to chlapi byli* z Koválova (č. 652) a *Ty hodziny levárské* z Velkých Levár (č. 987).

²⁵ Myjavský rodák Samuel Hatala pôsobil 40 rokov ako učiteľ v Prietrži a od r. 1931 žil v Skalici, kde okrem iného spracovával pozostalosť po Danielovi G. Lichardovi, uloženú teraz v skalickom múzeu, a prispel piesňami i do *Slovenských spevov*.

Benkov charakteristický, priam ikonický autograf v záhorskom dialekte a dva notové zápisy piesní (*Bude vojna, bude, U studénky u kamenej*), ktoré zámerne zaslal ako regionálne odlišné od tých, ktoré publikoval Blaho v spevníku.²⁶

Medzi Blahových najaktívnejších spolupracovníkov spomedzi skalických „hurbanistov“²⁷ patrila prof. Jozef Šátek (1910 Skalica – 1978 Bratislava), kňaz, hudobný historik, vysokoškolský pedagóg, ktorý po gymnáziu v Skalici vyštudoval teológiu, hudbu a spev v Štrasburgu (1928 – 1932). V jeho pozostalosti²⁸ sa nachádzajú popri historicky zameraných prácach (napr. rukopis *Cirkevná hudba, Chrámový spev na Slovensku, Slovenské cyrilo-metodské piesne*), zápisy piesní, najmä z obdobia, keď kaplánoval v Borskom Mikuláši (1955 – 1960). Niektoré piesne si harmonizoval i upravoval do väčších pásiem, bolo o ňom známe, že vedel zaujať ako pozvaný oddávajúci kaplán svadobníkov svojou hrou na harmonike, spevom a vytríbeným muzikantským cítením. Najviac Šátkových zápisov piesní vzniklo práve na svadbách v Borskom Mikuláši a Petre, pri ktorých má uvedený dátum, lokalitu, interpreta, melódiu a text piesne, prípadne i tempo a príležitosť. Z popisovanej pozostalosti (59 znatovaných ľudových piesní zväčša zo Záhoria, najmä Borského Mikuláša, Lakšárskej Novej Vsi a Skalice a 33 menej dôležitých textových zápisov piesní, resp. iba incipitov) je v Blahových spevníkoch uvedených 14 piesní.²⁹

²⁶ M. Benka píše v liste J. Blahovi: *Dostal som knižičku spevov č. II. a bol jejím bohatým obsahom aj velice potešený, lebo sa mi zdá bohatšia než prvá. Obálečka nie zlá, ale keby bola tlačaná na žltém – krémovém podklade papíru (ako je originál) mohla byť „kraší“. Byu sem v Píščanoch na léčeňú a tam sem ju hned zbadau v knihkupeckém výkuadze pod Suchoňovú Krútňavú. V knižce sem našeu aj dvje pjesničky, keré sa u nás ináč spívali, ked sem byu ešte chuapcem... Suova sú jak ve vašej sbírce. První sem čuu v Kiripolci, druhú v Gajarích. Krajansky pozdravuje Váš Martin Benka.*

²⁷ Spolok Bratstvo sv. Urbana, tzv. „hurbanisti“, vznikol s miernou dávkou recesie v roku 1945 ako reminiscencia na rovnomený cech skalických vinohradníkov existujúci do 18. storočia. Združoval 12 členov, rodákov Skaličanov z okruhu priateľov J. Blaha, ktorí sa stretávali vo vinohradníckych búdach členov spolku pri rôznych oslavách, tzv. *sesiách*, praezesom Bratstva bol práve J. Blaho a spolok bol hlavným iniciátorom vydania prvého Blahovho spevníka.

²⁸ Pozostalosť prof. J. Šátka je uložená v Štátnom archíve Trnava, pracovisko Archív Skalica, f. MG Skalica, šk. Actametalia, č. 73.

²⁹ Sú to piesne (text incipitov uvádzame v pôvodnom Šátkovom prepise s číslami piesní z nášho zoznamu): *Pred Vánoci ten týdeň* (č. 750), *Byu chodníček šlapaný* (č. 62), *Vím ja jeden chodníček, prez ty vinohrady* (č. 1115), *K horám, chuapci, k horám* (č. 174), *Ludé sa starajú, za čo ševci pijú* (č. 468), *Na búranských pjekných lúkách* (č. 526), *Tí*

Osobitnú časť Blahovej korešpondencie súvisiacej so spevníkmi tvoria listy z rokov 1946 – 1956, ktoré dokumentujú, aký nemalý vplyv malo vysielanie Slovenského rozhlasu (ľudových piesní v podaní J. Blaha) na iniciovaní nových Blahových spolupracovníkov pri zbieraní ľudových piesní na Záhorí, ale tiež spätne na oživovaní spevu v niektorých obciach:

V roku 1948, tesne pred Vianocami, píše Blahovi Alojz Chytil, riaditeľ miestnej školy z Unína: „*Najmilejší Janíčku so ct. rodinou, ... Posielam Ti tie 3 pesničky, o ktoré si mne posledne písal. Už by som rád tie uninské pesničky počul z Tvojich úst v rádiu. Ak by si ich niekedy spieval, napíš mi, aby som mohol v dedine zorganizovať čo najväčší posluch a tak aj týmto spôsobom vzbudiť záujem o staré, ale pekné pesničky aj u tých mladších.*“³⁰

Spevák Július Šikuta³¹ z Gajár píše o starých piesňach, ktoré Blaho zaradil do tretieho spevníka: „*Vážená p. Doktore! Pjesničky mám ešte v pamati, ktoré sú už hodne staré, ale nejsou to gajarské pjesničky, ponevác ich u nás v Gajaroch nikto nevie a som ich ešte nikedy ani z radia nepočul.*“

Na vydanie prvého spevníka Záhoráckych pjesničiek zareagovali obce, ktoré v ňom neboli zaradené, prípadne ktoré ešte nestihol J. Blaho navštíviť; napríklad začiatkom 50. rokov prišiel Blahovi list z Jablonového: „*Váženy p. dr. Blaho! Obraciam sa na Vás, ako na sberateľa záhorských piesní. Naskytá sa totiž v našej dedinke, Jablonovom, pri Zohore, dobrá príležitosť na obohatenie Vašej zbierky. V pondelok, 15.t.m. bude sa ženiť náš rodák Ing. arch. Fero Zářiš. V jeho dome bude veľa starších ľudí, ... veľkí to milovníci*

malackí úradníci (č. 968), *Darmo mja mamičko* (č. 139), *Ked sem išel z Pešt Budína* (č. 408), *Janíčku, Janku nás* (č. 341), *Išel farár prez jednu uličku* (č. 281), *Vydaj mňa mamičko* (č. 1135); dve piesne v popisovanej Šátkovej pozostalosti sú zapísané rukopisom J. Blaha: *Janku, Janku, Janku Jablonický* (č. 343) a *Šenkovala šenkárečka staré víno* (č. 894).

³⁰ Alojz Chytil je ako interpret označený pri piesňach č. 529, 623, 867, 1014, 1027. Zo zápisov v kronike obce Unín vieme, že v rokoch 1932 až 1939 nacvičili a predvádzali priamo do rozhlasového vysielania speváci a ochotnícki herci z Unína najmenej šesť folklórnych pásiem na tieto témy: *svadba*, *senoseč*, *Vianoce*, *asentírka*, *práskanie pred Vianocami* a *hody* v réžii Alexandra Flamika, vtedajšieho správcu školy. V 70. rokoch J. Blaho spolupracoval s unínskymi folkloristami pri nahrávaní pásma „Asentírka“ do Slovenskej televízie.

³¹ J. Šikuta si zaspomínal v liste i na otca J. Blaha: *S Vaším tatom Dr. Pavlom Blahom sme bili dobri pratele, ked bol prvýkrat zvoleny za ablegata ešte do Magyarskeho parlamentu, vtedy sem bil jeho najmladším voličem. Bil sem aj vickrat uňho ve Skalici aj s nebohim Janom Žalcom z Gajar. Aj jeho Búdu dobre poznám.* J. Šikuta je uvedený ako interpret pri piesňach č. 4, 48, 410, 675, 936.

ľudových piesní. Pri svadobnej nálade iste neodrieknu zaspievať Vám zo pár našich piesní. Boli by sme veľmi radi, keby ste prijal naše pozvanie a prišiel medzi nás. Sme presvedčení, že sa budete cítiť medzi nami dobre a nejaký ten úlovok bude. .. Skupina milovníkov ľud. pjesničiek. Jablonové.“ Piesne (poč. 11) z Jablonového sa potom objavili v treťom a šiestom spevníku a z Blahových publikovaných spomienok i filmového dokumentu³² vieme, že bol nadšený z tejto malej dedinky a archaických, neznámych piesní, ktoré tu zapísal, najmä od Márie Michalovichej (napríklad piesne č. 191, 227, 591, 620).

Aktívne reaguje na vydanie prvého spevníka Eberhard Eliáš zo Sološnice, kapelník dychovej hudby žijúci v Bratislave. V roku 1950 upozorňuje Blaha na výborného informátora a primáša cigánskej hudby zo Sološnice Melichera Špotáka a v liste, okrem 44 incipitov piesní s názvom „Pjesničky k naspívanú“ aj s výstižným komentárom ku každej piesni, ešte píše: „Pripojene Ti zasielam texty k naspievaným piesňam, ktoré som si uchoval v pamäti a za ostatné bojujem; totiž píšem zároveň do Sološnice starším pamätníkom. Možno že títo nám vypomôžu. Keď nie, nuž potom obsah bude stratený, len skvelý nápev ostane na pamäť...“ A ďalej dodáva: „Myslím, vážený doktore, že neš skončíš so mnou s naspievaním piesní, ktoré len ja poznám a než ešte skončíš s naspievaním, ktoré Ti zaspievajú niekedy naši starí Souošničané, nuž myslím, že s druhým vydaním Záhoráckych pjesničiek počkaj, iste budú stačiť k obsahu druhého sväzku pokračovania, môžeš pyšne doňho uviesť, že len „Souošnica spívá“, ako kontra zbierke piesní vydanej pred dlhším časom – iste na ňu pamätáš – že „Anča Studeničová spieva“. Trocha to poznám, ale to je zbierka piesní, ktoré nie sú originálne tak, ako Ty hľadáš. Nuž snáď Ti radím, čo radíť nemám, je to ... bona fide... a Ty sám rozhodneš, že čo a ako.“³³

Podobne pozýva J. Blaha listom z roku 1954 na hodové slávnosti do Štefanova František Malík s cieľom, „... aby si mal príležitosť si nejaké ľudové piesne ešte zachytiť“.³⁴

³² Filmový dokument *Za pesničkou po Záhorí* podľa scenára Dr. Janka Blaha z roku 1963.

³³ Od samotného priateľa J. Blaha E. Eliáša sú zapísané piesne č. 224, 319, 643, 816, 872, 995, 1151, od huslistu M. Špotáka piesne č. 6, 22, 26, 37, 40, 53, 145, 159, 326, 419, 463, 470, 523, 596, 695, 707, 774, 779, 826, 950, 1020, 1055, 1075, 1093, 1193 a zo Sološnice je to (po Skalici) najpočetnejšia kolekcia piesní (poč. 66) z jednej obce v spevníkoch J. Blaha.

³⁴ Zo Štefanova je v spevníkoch zaznamenaných od 8 interpretov 20 piesní.

Ešte treba spomenúť dve piesne, pri ktorých Blaho, ako vôbec pri jedi-
ných, označil namiesto lokality iný, už publikovaný prameň, a to *Slovenský
spevník I* Karola Plicku z roku 1961. Ide o piesne z Pernitálu (č. 941) a Ran-
špurka (č. 980) z rakúskej strany Moravského poľa, ktorými Blaho v po-
slednom 6. spevníku jednak upriamil zámerne pozornosť na významnú
folkloristickú osobnosť Karola Plicku a jeho zberateľské aktivity na Záhori,
ale nepriamo tiež poukázal týmto výberom na záhorsky hovoriace obce
z oblasti za riekou Moravou, z ktorých sám nemal zozbieraný piesňový
materiál, ale považoval za príhodné, aby v jeho zbierke boli aspoň takto
symbolicky zastúpené.

Blahova ústretovosť a otvorená povaha mu pomohli dostať sa bližšie
k interpretom a zaznamenať aj piesne, ktoré si vyžadovali intímnejšie
prostredie a vzájomné zblíženie sa speváka a zberateľa. K tomu Blahovi
dopomohli viacerí spolupracovníci, ktorým ďakuje vo svojich úvodoch
k jednotlivým spevníkom. Za všetkých uvedieme krátke profily aspoň
troch z nich, Kornela Grešu, Floriána Benkoviča a Františka Zemánka:

Kornel Greša (Blaho ho v spevníkoch uvádza ako Greša) (1900 – 1980),
rodák z Radimova, celý svoj aktívny učiteľský život prežil na jedinom pô-
sobisku – v roku 1919 nastúpil na dvojtriednu Rímsko-katolícku ľudovú
školu v Radošovciach, kde vystriedal dovtedajšieho správcu školy Jozefa
Ozábala (tiež uvedený ako interpret piesní č. 43, 490, 700, 868, 907), od-
chádzajúceho na miesto inšpektora do Nitry. Nacvičoval s radošovskými
ochotníkmi divadelné hry a 33 rokov bol radošovským organistom. Cez
Grešu sa Blaho dostal postupne k viacerým unikátnym muzikantom
a spevákom z Radošoviec a Viesky (od roku 1976 bola táto samostatná
obec pričlenená k Radošovciam).³⁵

Florián Benkovič (1904 – 1968), v rodnom Závode známy ako *Frola
Pánik*, bol nielen spevák, muzikant (organista, ovládal hru na husliach,
trúbke, bubne), ale tiež zberateľ piesní. V mladosti ho silno a natrvalo
ovplyvnilo stretnutie s prof. Karolom Plickom, keď v roku 1924 prišiel
do Moravského Svätého Jána (pravdepodobne na podnet MUDr. Pavla
Blaha), aby zaznamenal piesne tamojšej výnimočnej speváčky Evy Stu-
deničovej. Plicka navštívil aj Závod, pretože Eva Studeničová tu nejaký

³⁵ Z Radošoviec a Viesky je v spevníkoch uvedených celkovo 26 piesní a konkrétne
od Kornela Greša tri piesne z rodného Radimova a Radošoviec (č. 606, 825, 1051).
Osobnosťou K. Grešu sa zaoberal: PAPP, Štefan: Pán rektor Kornel Greša. In:
Záhorie, roč. 14, 2005, č. 6, s. 17-19.

čas žila, keďže jej druhý muž Studenič pochádzal zo Závodu.³⁶ Benkovič zbieral piesne v Závode, Moravskom Svätom Jáne, Sekuliach, Borskom Svätom Jure a v prilahlých mlynárskych osadách Húšky a Trajlinky. Ďalšie osudové stretnutie v muzikantskom živote Benkoviča prišlo v 40. rokoch 20. storočia, keď do obce zavítal v rámci zberateľskej činnosti Janko Blaho. Medzi oboma vzniklo dlhoročné a úprimné priateľstvo. Benkovič bol pre svoje znalosti o ľudových tradíciách, zvykoch, krojoch a histórii obce všeobecne váženou osobou. Potvrďuje to fakt, že v roku 1936 si maliar Martin Benka vybral práve F. Benkoviča a jeho rodinu ako modely pre svoje maliarske štúdie krojov na Slovensku. V tom istom roku vyšiel z pera biskupa a závodského rodáka Jozefa Vrablca (1914 – 2003) v časopise *Slovenský ľud* článok *Slovenská svadba v Závode*, ktorý vznikol – ako píše autor v závere – práve na základe pomoci a znalostí Floriána Benkoviča. V Blahových spevníkoch je publikovaných 42 piesní z obce Závod a pri 24 z nich je ako interpret uvedený práve Florián Benkovič.³⁷

František Zemánek (1913 – 1984), rodák z Kútov, rector, hudobník, folklorista, zberateľ piesní, prísloví a porekadiel pôsobil v Chvojnici, Senici, Štefanove, kde zakladal folklórne skupiny, upravoval pre ne tanečné pásma, rozpisoval noty pre malú tanečnú i väčšiu dychovú hudbu. Najväčšiu časť svojho života prežil F. Zemánek v Štefanove, a preto sú výskumu v tejto obci venované viaceré rukopisy uložené v Záhorskom múzeu v Skalici, medzi ktorými vyniká *Svadba v Štefanove* z roku 1974. Obsahuje viacero podkapitol rozoberajúcich priebeh tradičných svadobných zvykov a notové i textové zápisy svadobných piesní. F. Zemánek naspieval i poskytol Blahovi viaceré piesne zo Štefanova i blízkeho okolia, v spevníkoch je zapísaných 20 piesní zo Štefanova a pri troch z nich je ako interpret uvedený F. Zemánek (č. 899, 908, 1066).³⁸

³⁶ Podľa slov dcéry F. Benkoviča Júlie Čembovej, rodenej Benkovičovej (zomrela r. 2016) učil otca hrať na husliach práve samotný Karol Plicka, čím sa Benkovič celý život náležite pýšil. Osobnosťou F. Benkoviča sa zaoberal: KRAJČÍR, Alexander: Frolová notečka v Závode. In: *Záhorie*, roč. 27, 2018, č. 2, s. 21-24.

³⁷ V obci Závod sa vďaka miestnym folkloristom na čele s Alexandrom Krajčírom koná podujatie *Frolová notečka*, ktoré si pripomína odkaz osobnosti Floriána Benkoviča.

³⁸ Vo fonde DHK Záhorského múzea v Skalici sú uložené ďalšie rukopisy Františka Zemánka, napríklad „Zázitky – príbehy – zvyky“ dopĺňaný slovníkovou formou takmer do konca života, venovaný prezývkam, nadávkam, frazeológii (najmä obce Kúty, Štefanov a por. so spis. jazykom), *Fašiangy v Štefanove*, *Pranostiky zo Štefanova*, *Svadobné zvyky v Kútoch – Zbojnici*. K osobnosti F. Zemánka pozri: MICHALOVIČ, Peter: Hudobné tradície v Kútoch. In: *Kúty*. Skalica, 2004, s. 206-210.

Dr. Janko Blaho popri svojej zberateľskej práci vždy myslel i na popularizáciu ľudovej piesne a jej nositeľov. Sám naspieval viaceré zozbierané piesne do rozhlasu, písal scenáre k rozhlasovým nahrávkam i k filmovým dokumentom. Skúsenosti z potuliek za piesňami po vydaní prvých troch spevníkov skoncentroval v scenári filmového dokumentu *Za pesničkou po Záhorí* v roku 1963. Pomyselnou okružnou trasou Blaho navštívil postupne osobitých spevákov v obciach Závod (Florián Benkovič, Rudolf Radič z Borského Sv. Jura), Borský Mikuláš (Katarína Dobiášová, František Kabarec), Unín (Jozef Dermek), Vieska (Móric Kvaltýn, Katarína Mikušová), Brodské (Albín Mikula), Cerová (Mária Peterková s dcérou Annou), Sološnica (Melichar Špoták) a Marianka (Jozef Kovarovič). Čo sa týka počtu piesní a ich zastúpenia v spevníkoch z jednotlivých lokalít, najpočetnejšie sú lokality Skalica (77), Sološnica (66), Unín (62), Moravský Svätý Ján (52), Závod (42), Borský Mikuláš (39), Gbely (37), Kúty (35) a Mokrý Háj (32), všetky sú vyznačené na priloženej mapke lokalít.

Slovníček nárečových, archaických a historických výrazov vznikol abecedným spojením jednotlivých slovníkov, ktoré Blaho priradil na úvod prvého až piateho spevníka.

Dr. Janko Blaho svojím príležitostným, ale o to zanietenejším zapisovaním ľudových piesní Záhoria zachytil piesňovú tradíciu a jej najtypickejšie črty v tomto regióne, tak ako sa javili v tejto najzápadnejšej časti Slovenska v období od 40. do konca 70. rokov 20. storočia.

Vznik slovenskej národnej hudby a „záhorácke pjesničky“

Vladimír Godár

Politický život Európy 19. storočia sa na dlhú dobu stabilizoval v hrani-
ciach vytýčených Viedenským kongresom (14. 9. 1814 – 9. 6. 1815), ktorým
sa ukončila doba napoleonských vojen. Politická stabilita znamenala aj
kultúrnu stabilitu, a tak sa problém vzniku národných štátov, ktorý bol
vlastne cieľom nastupujúceho mešťanstva, odložil až na mierové rokova-
nia spojené s ukončením 1. svetovej vojny. Hudobné umenie romantizmu
tak rástlo najmä vo veľkých kultúrach, ktoré mali politické prostriedky na
sebaapresadzovanie, kým menšie národnostné celky ostávali zväčša odká-
zané na dobrú vôľu buržoáznych monarchií, ktoré zmietla až 1. svetová
vojna. Romantizmus v hudbe tak na jednej strane vytváral univerzálny
hudobný jazyk, ktorý sa stal obsahom vznikajúcich hudobných inštitúcií
i vzostupného obchodu s hudbou, na druhej strane politické aspirácie
jednotlivých národných kultúr nastolovali otázku národných variantov
tohto romantického metajazyka. Neraz sa aj samotná hudba stávala no-
sitelom týchto snáh po zmene neuspokojivých hraníc európskych kul-
túrnych celkov. Hlavným nástrojom týchto ambícií sa stal historizmus,
ktorý začínal nadobúdať vedecký rozmer, hoci mal slúžiť práve nenapl-
neným politickým aspiráciám. Historická paradigma sa stala zástavou,
ktorá sa týčila nad hlavami frustrovaných politických ambícií a naciona-
lizácia kultúrneho života európskych štátov sa popri vedecko-technickej
revolúcii stávala hlavnou dynamizujúcou silou presadzujúcou politické
reštruktúrovanie Európy. Hiátus medzi megakultúrami a menšími ná-
rodnými celkami upevňoval aj kolonializmus, vedúci k monumentálnej
akumulácii bohatstva práve tých štátov, v ktorých sa najskôr prejavila
priemyselná revolúcia.

Vznik vedomia existencie slovenského národa je nerozlučne spätý
s politickým, vedeckým i umeleckým pôsobením Ľudovíta Štúra, ktorý

sa počas študijného pobytu v Halle prostredníctvom Augusta Friedricha Potta oboznámil so základmi porovnávacej jazykovedy a túto sa snažil neskôr aplikovať na slovanské jazyky. Tak vznikol jeho apologetický spis *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanija v tomto nárečí* (Prešporok 1846), a napokon aj jeho *Nauka reči slovenskej* (Prešporok 1848),¹ v ktorej si za základy slovenskej gramatiky zvolil jazyk vzdelancov z Liptovského Mikuláša.² Slovenský jazyk po tzv. hodžovsko-hattalovskej reforme sa stal spisovným jazykom, ktorý Martin Hattala opísal v anonymne vydanej *Krátkej mluvnici slovenskej* (Prešporok 1852) a širšie zdôvodnil v *Zvukosloví jazyka staro- i novo-českého a slovenského* (Praha 1854) a v spisoch *Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského* (Praha 1856), *Mluvnica jazyka slovenského* (Pešť 1864), *Skladba. Díl druhý* (Banská Bystrica 1865).³ Tento jazykový kompromis si získal širší súhlas slovenských vzdelancov, o ktorý sa opierala činnosť generácie „maticiarov“.

Memorandum národa slovenského, ktoré bolo sformulované 6. a 7. júna 1861 na zhromaždení v Martine, požadovalo predovšetkým uznanie Slovákov za svojbytný politický národ v rámci Uhorska, vytvorenie Hornouhorského (Slovenského) okolia, spravovaného Slovákmi prostredníctvom vlastných volených zástupcov, využívanie slovenského jazyka v úradnom styku i na školách a založenie Matice slovenskej. Daxnerov text sa končí prevolaním „sloboda, rovnosť a braterstvo národov v jednej, slobodnej, konštitucionálnej vlasti“. Kultúrna ustanovizeň Matica slovenská vznikla 4. augusta 1863 na prvom valnom zhromaždení, ktoré si za predsedu zvolilo biskupa Štefana Moysesu a za podpredsedu superintendanta Karola Kuzmányho. Kultúrny i politický program „maticiarov“ však uhorský snem považoval za neakceptovateľný útok na uhorskú vládu, a tak po dvanásťročnej činnosti financovanej z celonárodných zbierok, ktorej výsledkom bolo o. i. vydanie 82 zväzkov kníh, došlo roku 1875 k zákazu činnosti Matice slovenskej (až do roku 1919) a k zhabaniu celého jej majetku. Aktívne však ostali ďalšie martinské spolky – Živena

¹ JÓNA, Eugen: *Postavy slovenskej jazykovedy v dobe Štúrovej*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985, s. 92-110; ŠTÚR, Ludevít: *Nauka reči slovenskej*. Faksimile. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006.

² ČORNÁ, Tina: Štúrovi nikto nikdy nepovedal – to si krásne spravil! Rozhovor s Ľubomírom Ďurovičom. In: *V postmodernom svete. Rozhovory*. Bratislava : Marenčin PT, 2015, s. 259-267.

³ JÓNA, Eugen: *Postavy slovenskej jazykovedy v dobe Štúrovej*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985, s. 141-165.

(1869), Kníhtlačiarsky účastinársky spolok (1870), Slovenský spevokol (1872) a Muzeálna slovenská spoločnosť (1893).

Slovenskí vzdelanci sústredení v Martine okolo Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku považovali za nevyhnutné pokračovať v zberateľskej činnosti slovenského piesňového bohatstva, ktorá už mala za sebou významné publikácie. V rokoch 1826 a 1827 vyšla pod menom Pavla Jozefa Šafárika zbierka Jána Kollára *Písně světské Lidu slovenského v Uhrích*, obsahujúca 222 piesňových textov. Hudobný pendant zbierky priniesla tlač Martina Sucháňa *Písně světské lidu slovanského v Uhrích do musických not pro klavír složené* vydaná roku 1830 vo Viedni, obsahujúca 12 klavírných úprav slovenských ľudových piesní.⁴ Podobne monumentálnu dvojzväzkovú textovú zbierku Jána Kollára *Národní zpěvanky, Písně světské Slováků v Uhrách jak pospolitého lidu tak i vyšších stavů* obsahujúcu až 2600 piesní (Budín 1834, 1835) sprevádzala tlač Ladislava Füredyho *Národní nápěvy ku Zpěvankám od Jana Kollára Do not pro klavír uspořádané...* (Viedeň 1837), obsahujúca klavírne úpravy 25 piesní.⁵

Roku 1858 Augustín Horislav Škultéty a Pavol Dobšinský v časopise *Cyrril a Method* vydali *Vyzvanie k sbierke Slovenských národních pěsní*,⁶ vyzývajúce k započatiu celonárodnej piesňovej zbierky, ktorá by poslúžila ako základ budúcej edičnej práce, zahŕňajúcej tak textovú, ako aj hudobnú zložku piesní. Ďalšiu výzvu *Slovo o vydávaní národních nápevov a skladieb slovenských* uverejnil v časopise *Sokol* Augustín Horislav Krčméry.⁷ Na základe týchto aktivít Martin Chrástek vydal spevníček textov *Venec národních písní slovenských* (Banská Bystrica 1862) a neskôr aj *Sborník slovenských národních písní, pověstí, přísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier* (Viedeň 1870), ktorý obsahoval 123 piesní, z toho 58 aj s notovými záznamami. Krčméry uverejnil tiež hudobné prílohy v časopise *Sokol* (1862). Začiatky organizovaného zberu slovenského folklóru sa tak spájajú so vznikom Matice slovenskej. Na 1. zasadaní Matice slovenskej

⁴ PJSNĚ SWĚTSKÉ / Lidu Slowenského w Uhrjch / W HUDBU PRO KLAWIJR UWE-DENÉ / a / Přjteli swému / Dwogjcti hodnému a wysoce učenému Panu / JANOWI KOLLÁROWI / obětowané od / Dra M. Szuhány.

⁵ Füredy Vladislav (1794 – 1850): *Národní / NÁPĚWY KU ZPĚWANKÁM* / Wydaným od / Jana Kollára / DO NOT PRO KLAWIJR USPOŘÁDANÉ / PORÁDKEM W OBAU DJLECH ZACHOWANÝM / OD / WLADISLAWA FUREDYHO / w Pešti. / Swazek I. / tištěné we Wídni 1837.

⁶ *Cyrril a Method*, 1858, č. 25, s. 202.

⁷ *Sokol*, 1862, s. 246.

v auguste 1863 Dobšinský predniesol informáciu, že má „vypracovaný návod ku sbieraniu piesní, porekadiel a povestí (Zápisnica). Na 6. valnom zhromaždení Matice slovenskej (5. 8. 1868) bol založený „hudobnospevný“ odbor, ktorého členmi sa stali Ľudovít Vansa, M. Laciak, M. Hudec, A. H. Krčméry, K. Ruppeldt, F. Riesner a J. Slujka.

Na základe činnosti matičiarov – Ján Francisci (1822 – 1905), predseda Povereníctva pre vydávanie *Slovenských spevov*; Ondrej Halaša (1852 – 1913), pokladník; Ján Kadavý (1810 – 1883), „poriadateľ I. dielu *Slovenských spevov*“; Karol Ruppeldt (1840 – 1909), poriadateľ II. a III. dielu *Slovenských spevov*; Ján Meličko (1846 – 1926), pomocný poriadateľ II. a III. dielu *Slovenských spevov*; Pavel Mudroň (1835 – 1914), Ambro Pietor (1843 – 1906) – členovia povereníctva; Miloš Ruppeldt (1881 – 1943), redaktor posledného zošita *Slovenských spevov* – sa začala v júli 1880 s pomocou Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku slávna éra *Slovenských spevov*, ktoré vychádzali v dieloch, pozostávajúcich zo šiestich-siedmich zošitov.⁸ Kľúčovými osobnosťami tohto edičného podujatia boli Ján Kadavý, redaktor I. zväzku, Karol Ruppeldt, redaktor II. a III. zväzku a Miloš Ruppeldt, redaktor posledného zošita.

Cieľ tejto zberateľskej práce nebol len „etnografický“, jej výsledky sa mali premietnuť i do ďalších aktivít, ktoré by Slovákov zaradili medzi európske kultúrne národy. V dobe začatia zbierania slovenských ľudových piesní vznikla aj prvá reflexia slovenského hudobného folklóru. Ján Levoslav Bella publikoval svoje úvahy na túto tému, ktoré vzbudili ohlas doma i v Čechách.⁹ Na vydané zošity *Slovenských spevov* reagoval už celý slovanský hudobný svet v podobe recenzií, i v podobe šírenia samotných piesní. Ľudvík Kuba (1863 – 1956) už roku 1884 v rámci svojho monumentálneho pätnásťzväzkového projektu *Slovanstvo ve svých zpěvech* vydal

⁸ *Slovenské spevy I* – 1 (piesne 1 – 112), júl 1880; 2 (113 – 220), september 1880; 3 (221 – 325), november 1880; 4 (326 – 427), júl 1881; 5 (428 – 538), november 1881; 6 (539 – 603), marec 1881;

Slovenské spevy II – 1 (1 – 101), august 1890; 2 (102 – 219), jún 1891; 3 (220 – 329), marec 1892; 4 (330 – 432), február 1893; 5 (433 – 537), máj 1894; 6 (538 – 660) november 1895, 7 (661 – 766), apríl 1897;

Slovenské spevy III – 1 (1 – 108), marec 1899; 2 (109 – 225), november 1901; 3 (226 – 344), november 1902; 4 (345 – 475), august 1907; 5 (476 – 608) jún 1926.

⁹ BELLA, Ján Levoslav: Naša hudba a náš spev. In: *Slovesnosť*. 1864; Slovenská hudba a spev slovenský. In: *Dalibor* 8, s. 58, 1869; Myšlienky o vývine národnej hudby a slovenského spevu. In: *Letopis Matice slovenskej*, 1873, zv. II, s. 10.

publikáciu *Písne Slovenské, dílu I., část 3*, obsahujúcu 142 slovenských ľudových piesní, z ktorých 121 má svoj pôvod vo vydaných 6 zôšitoch *Slovenských spevov*.¹⁰ Kuba pritom predložil verejnosti slovenské ľudové piesne v tých úpravách, ktoré boli v 19. storočí najrozšírenejšie – pre trojhlasný mužský zbor (TTB – 21 piesní), pre štvorhlasný mužský zbor (TTBB – 28), pre ženský trojhlas (SSA – 1), pre ženský štvorhlas (SSAA – 5), pre miešaný zbor (SATB – 7), pre klavír (141), pre sólový hlas (tenor alebo soprán, barytón) a klavír (16). Ludvík Kuba bola teda vlastne prvým autorom, ktorý sa pokúsil rozšíriť folklórny materiál *Slovenských spevov* vlastnými úpravami, určenými zborovým telesám, klaviristom či sólovým spevákom.

Slovenská ľudová pieseň zaujala najprv českých autorov, ktorí sa chceli popasovať s modalitou ľudovej piesne. Úpravy piesní pre spev a klavír vytvárali tak základy vzájomného spoznávania sa Čechov a Slovákov, ktorí boli v tejto dobe vlastne politicky rozdelení. Úpravy zozbieraných slovenských ľudových piesní pre spomínané médiá nájdeme u Bellovho priateľa a korešpondenta Ludevíta Procházku (1837–1888 – *Z luhů slovenských*. Praha. Starý 1880), u Edwarda Bartoníčka (1855–1915 – *Směs ze slovenských písní*. Praha. Urbánek; *Slovenské spevy*. Moravská Ostrava), u Antonína Dvořáka (štyri duetá z *Moravských dvojspevov* a tri piesne z cyklu *V národním tónu, čtyři písně*, op. 73 – Berlín 1887), u Hippolyta Hoppa (*Potpourri známých slovenských písní Jana Hudečka pre violončelo a klavír*, Hodonín), u Jana Maláta (1843–1915 – *Český národní poklad: sbírka písní lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku* pro sólový hlas s průvodom piana, 1888; *Náš poklad: kytice 270ti národních písní československých*, 1890; *Kytice lidových písní z Čech, z Moravy a ze Slovenska* pro smíšené hlasy s průvodom klavíru, 1922), editora Anatola Provazníka (1887–1950 – *Kytice 100 národních písní z Malátova Pokladu*, V. Nováka *Slovenských spevů*, *Novotného Bechyňských, Řečických a Slováckých*, *Převodový Kytice a Weisových Blatáckých písní*; harmonisoval Bohdan Gsöllhofer (1892–1974), Egon Kraus, Anatol Provazník, Praha, Urbánek 1910), Ferdinanda Sládeka (1872–1943 – *Slovenské tance a písně* op. 67; *Tance z Piešťan* op. 50), u Václava Judu Novotného (22 *slovenských lidových písní: pro sólový hlas s průvodom klavíru*, Praha, Fr. A. Urbánek

¹⁰ Ďalšie pramene tvorí rukopisná zbierka Štefana Fajnora (6 piesní), spevník Františka Martinca (5 piesní), rukopisná zbierka Edvarda Vorlíčka (5 piesní) a vlastná zbierka (4 piesne).

a Synové, c1920), u Hanuša Svobodu (1876–1964 – *Štepy a plánky, Slovenské piesne solové so sprievodom klavíra*, 3 zv. Bratislava, E. Starý, Praha 1923), Jana Nepomuka Poláška (1873–1956 – *Slovenské písně (čtvrtá sbírka) pro čtyřhlasý sbor mužský i ženský*, 1919), Aloisa Jiráňka (1858–1950 – *Slovenské spevy, 50 písní národních pro solový hlas*, Mojmir Urbánek Praha 1921), ale predovšetkým Leoša Janáčka (1854–1929 – *Šest národních písní jež zpívala Eva Gabel*, 1909; *Lidová nokturna* pre dvojhlas s klavirom, 1906 a *Písně dětvanské (Zbojnické balady)* – 6 piesní, 1916) a Bohuslava Martinů (1890–1959 – *Nové slovenské písně*, 30 piesní, Praha 1920). Jeho posledné dielo z roku 1959, *Variácie na slovenskú ľudovú pieseň*, vychádza z ľudovej piesne *Kebych ja vedela*, ktorú roku 1882 zapísal na Štrbe Karol Ruppeldt a ktorú nájdeme i u Bélu Bartóka a Vítězslava Nováka.

K ďalším ohlasom na vydané *Slovenské spevy* patrí aj tlač bratislavského rodáka Lajosa Serlyho (1855–1939) *Magyarország dalokban / Uherská krajina v spevoh* (Budapest 1894) *Tót dalok*. Serly tu zverejnil 8 piesní zo *Slovenských spevov* v úprave pre hlas (dva hlasy) a klavír, pričom medzi týmito piesňami nájdeme aj konkordanciu s neskoršou „záhoráckou pjesničkou“ Janka Blaha (č. 3 *Svíti měsíc nad naše huménko*, SlSp I 107, s. 201, Verešvársky 1880, Prešporská, Bratislavská = *Svíci mjesíc*, Blaho 876, 2-143; Unín, Agneša Vachová, lúboštná). Tlač ruského skladateľa Vladimira Rebikova (1866–1920) *Piesne uhorských Slovákov s prívodom klavíra* (Jurgenson 1908) obsahuje spomedzi 25 piesní 20 zo *Slovenských spevov* – dve od Vítězslava Nováka, dve od Václava Judu Novotného a jednu neznámeho pôvodu. Treba ešte spomenúť dve publikácie hodonínskeho rodáka Rudolfa Felbera (1891–1978), ktorý vyštudoval hudbu na viedenskej univerzite (harmóniu u Karla Weigla, formy u Josefa Bohuslava Foerster) a ako skladateľ a hudobný kritik zotrval po celý život vo Viedni. Felber uverejnil 44 svojich úprav slovenských ľudových piesní (*Slowakische Volkslieder I. Zürich 1926; II. Wien 1931*) v spolupráci s dr. Aloisom Kolískom (1868–1931), ktorý k publikáciám napísal úvod. Popri týchto 44 úpravách slovenských piesní Felber vydal aj cykly *Mährischen und Tschechischen Volksliedern* (1927) a *Slowakischen Tänzen für Klavier* (1925). Jeho huslový *Danse slovaque* sa stal stálou súčasťou repertoáru Auerovho a Kreislerovho žiaka Samuela Dushkina, jedného z najvýznamnejších huslistov medzivojnového obdobia, známeho zo spolupráce s Igorom Stravinským.

Slovenská ľudová pieseň mala najväčší význam azda pre Bélu Bartóka (1881–1945), ktorého matka pochádzala z Liptovského Mikuláša. Bartók sa práve počas svojho pobytu na Gemeri rozhodol stať sa zberateľom

ľudových piesní v priestore strednej Európy. Jeho monumentálne etnomuzikologické dielo, ktoré vzniklo v priamom kontakte s dedinskými kultúrami Maďarska, Slovenska a Rumunska, sa hlboko vrylo aj do jeho kompozičného myslenia, a tak sa folkórna inšpirácia stala neoddeliteľnou súčasťou jeho skladateľského diela, v ktorom nájdeme až 75 citácií slovenských ľudových piesní.¹¹ Tieto citáty pochádzajú zväčša z jeho vlastnej zbierky, Bartók však poznal a hojne využíval aj staršie pramene, najmä *Slovenské spevy* – napokon práve s redakciou *Slovenských spevov* nadviazal kontakt a svoju zbierku chcel venovať práve jej.

Pre vznik slovenskej hudobnej kultúry mali *Slovenské spevy* epochálny význam – ide najmä o záznamy 1 844 ľudových piesní, ktoré vyšli v rokoch 1880 – 1907 v redakcii Jána Kadavého a Karola Ruppeldta. Tieto vytvorili materiálovú bázu, z ktorej autori čerpali pri vlastnej inšpirovanej tvorbe a z ktorej sa mala zrodiť autonómna hudobná kultúra, stojaca v susedských vzťahoch s hudbou okolitých krajín. Bartókovo dielo bolo nepochybne inšpiratívne, ale slovenská hudobná kultúra za čias maďarizácie v 19. storočí nesiahala ani k métam hudobného klasicizmu či romantizmu, ako to vidíme vlastne na diele dvoch slovenských skladateľských osobností 19. storočia – Jána Levoslava Bellu (1843–1936) a Štefana Fajnora (1844–1909). Hoci Bella pôsobil v tesnej blízkosti osobností matičného hnutia, na zberateľských prácach sa nezúčastnil kvôli celkovej chudobe i časovej zaneprázdnenosti. Bella však už počas svojich štúdií na viedenskom Pázmáneu vydal vo Viedni *Staroslovenský Otče náš* (Wien, Glöggel 1863) pre mužský štvorhlas a to isté médium použil aj pri dvoch zväzkoch svojej tlače nazvanej *Slovenské štvorspevy* pre mužský zbor (Wien, Glöggel 1864). Tlač obsahuje 25 kompozícií v slovenskom jazyku, v ktorých Bella zhudobňuje poéziu významných i menej významných slovenských básnikov (Andrej Sládkovič, August Horislav Krčméry, Jozef Miloslav Hurban, Karol Kuzmány, Jonatán Dobroslov Čipka, Michal Miloslav Hodža, Michal Chudovský, J. Kmeth, Juraj Zvestoň Bulla, Janko Matúška, Samo Chalupka, Mladen = Janko Král?, Zlatihorský), ako aj významné hymnické či ľudové piesne (*Nad Tatrou sa blýska, Kde domov môj, Nitra milá, Nitra, Pod Kriváňom, Mlynárka a húska, Anička urosená*). Podobne sa aj jeho necirkevná tvorba z tejto doby často opiera o ľudovú pieseň. Jeho klavírna

¹¹ LAMPERT, Vera: *Folk Music in Bartók's Compositions. A Source Catalog Arab, Hungarian, Romanian, Ruthenian, Serbian, and Slovak Melodies*. Budapest : Hungarian Heritage House, 2008.

Svätomartinská kadrila (Wien 1862) cituje v jednotlivých častiach piesne z Füredyho spomínanej tlače (*Hoja, Ďunda, hoja, Už som pochodiu všecky dediny, Nitra milá, Nitra*) i od Sucháňa (*Nebud' smutná*) i ďalšie ľudové piesne (*Dobrá noc, má milá*). Aj jeho klavírne variačné skladby vychádzajú z ľudových piesní, ktoré neskôr nájdeme v *Slovenských spevoch* (*Variácie na slovenskú ľudovú pieseň Pri Prešporku*. Banská Bystrica 1866; *Variácie na slovenskú ľudovú pieseň Letí, letí roj*. 1872).

Prvý editor *Slovenských spevov* Ján Kadavý (1810–1883) bol presvedčeným hlásateľom česko-slovenskej vzájomnosti. Slovenské prostredie spoznal počas štúdií a po povzbudení Jánom Kollárom sa stal pedagógom slovenského evanjelického zboru v Pešti. Po celý život sa venoval najmä pedagogickej a vydavateľskej práci, pričom sa – na rozdiel od Kollára – stotožnil s uzákonenou slovenčinou. Jedným z vrcholov jeho pedagogicko-vydavateľskej činnosti bola štyridsaťstranová príručka *Malý spevák, čili stručný návod ku spevu pre slovenské národné školy* (Turčiansky Svätý Martin 1873). Kadavý tu vysvetľuje základy hudobnej teórie, notového písma, intonácie, ale najmä zverejňuje 10 jednohlasných a 10 dvojhlasných zhudobnených básní, určených deťom. Môžeme ju považovať za prvú slovenskú hudobnú učebnicu.

Roku 1874 Karol Ruppeldt vydal v Prahe *Venček slovenských národných piesní*, určených pre školskú mládež, čím nadviazal na aktivity Bellu a Kadavého. Publikácia sa dožila v 19. storočí troch vydaní, avšak vychádzala v dobe národnostného útlaku, a napokon roku 1897 polícia zhabala u Ruppeldtovcov celý náklad. *Venček* obsahuje 67 dvojhlasných piesní, ľudových i zhudobňujúcich slovenskú poéziu (Karol Ruppeldt, Milan Laciak, Ján Kadavý, Fr. Škroup). Ruppeldt nadviazal na *Venček* vo svojej tlači *Kytky slovenských piesní* pre miešaný a mužský zbor, obsahujúcej zborové úpravy 30 ľudových piesní, zverejnených v *Slovenských spevoch*.

Neutešená kultúrno-politická situácia na Slovensku po rakúsko-maďarskom vyrovnaní vytvorila dlhodobú stagnáciu v oblasti kultúrnej emancipácie, a tak sa o ďalšom vývine ideálu autonómnej slovenskej hudobnej kultúry mohlo začať uvažovať až po vzniku Československej republiky v októbri 1918. Pri realizácii tohto ideálu zohrala kľúčovú úlohu umelecká a ľudská autorita českého skladateľa **Vítězslava Nováka** (1870–1949), významného absolventa Antonína Dvořáka. Novák si osvojil poznatky, požadované na úspešnú skladateľskú dráhu, avšak jeho prenikavý intelekt mu vravel, že sa nemôže uspokojiť s umeleckými métami univerzálneho romantizmu, ale sa musí pokúsiť o vytvorenie vlastného hudobného jazyka, ktorý by

bol aspoň natoľko individuálnym variantom, aký preňho predstavovali diela Antonína Dvořáka. Jeho osobitá cesta bola spojená s turistikou, vďaka ktorej sa zoznámil nielen s výraznou individuálnou osobnosťou moravského skladateľa Leoša Janáčka, ale sa aj dotkol folklórnych prejavov Moravanov a Slovákov, ktorých „inakosť“ dráždila jeho skladateľskú fantáziu a prikazovala mu vydať sa na cestu do neznáma. Tak vzniklo jeho očarenie moravskou a slovenskou piesňou, ktoré datujeme rokom 1897. Vtedy boli už známe nielen Sušilove a Bartošove folkloristické zbierky, ale aj *Slovenské spevy*. Novák počas svojej skladateľskej kariéry neraz čerpal zo zverejnených zbierok, ale sa venoval aj „terénny“ záznamom folklóru, hoci – na rozdiel od Janáčka či Bartóka – svoje postrehy nezverejňoval, nikdy sa nestal teoretizujúcim muzikológom či editorom. Jeho dielo, inšpirované ľudovou piesňou, vychádza zo zdedených formácií 19. storočia. Hlavnú úlohu tu zohrala moravská a slovenská ľudová pieseň, česká ľudová pieseň ho priťahovala oveľa menej. Roku 1897 vznikli jeho *Písničky v národním tónu na slova lidové poezie moravské*, ktoré predložil verejnosti ako *Písničky na slova lidové poezie moravské* (opusy 16, 17, 21, 74 a 75 z rokov 1897, 1898 a 1944 obsahovali po osem piesní). Z putovania po Slovensku a zo *Slovenských spevov* vznikli tlače *Slovenské spevy* (I. – 1901, 10 piesní zo Slovenských spevov, 5 piesní z vlastných zápisov,¹² 25 slovenských ľudových piesní z roku 1901,¹³ *Slovenské spevy, sešit II.* (10 piesní – 7 zo Slovenských spevov, 3 vlastné),¹⁴ *Piešťanské piesne, úpravy lidových písní pro hlas a klavír ze sbírky Karla Plicky* (10 piesní – 1922), *Slovenské spevy, sešit III.* (1923 – 15 piesní zo Slovenských spevov), *Slovenské spevy, sešit IV.* (1926 – 10 piesní – prameň Karel Plicka: *Piesne vrchovské*), *Slovenské spevy, sešit V.* (1930, Ed. HMUB 1930 – prameň Karel Plicka: *Písně východoslovenské*), *Slovenské spevy, sešit VI.* (20 piesní, 1930 – Ed.: HMUB 1931, 2. vyd. 1936), nesúce venovanie: „Posväčuji tento sešit památce svého přítele z mladých let, dra Pavla Blaho z Uherské Skalice.“ Ich osobné stretnutie opisuje vo svojich spomienkach: „Počas jednej návštevy radhoštských Pustovní som sa tam stretol s bratmi Mrštíkovcami, Aloisom a Vílemom, a ich dvoma priateľmi, univerzitnými docentmi. Náhodou tam boli tiež štyria tenoristi amatéri, a tak došlo na Radhošti k zápasu spevákov. Spevácky to vyhral dr. Pavel Blaho z Uhorskej Skalice,

¹² 2. vyd. 1907, 3. vyd. 1913, 4. vyd. 1920, 5. vydanie = súborné 1951)

¹³ Vydania 1901, 1902.

¹⁴ Kompozícia 1906, 1. vydanie 1907, 2. vyd. 1913, 3. vyd. 1920, č. = súborné 1951

ale prehral to s návrhom, aby sa spievalo po celú noc až do rána.¹⁵ Pavel Blaho ho spolu s Dušanom Jurkovičom chceli zaangažovať na napísanie prvej slovenskej opery na jánošíkovskú tému, zoznámili ho kvôli tomu s Ferkom Urbánkom, tento zámer sa však napokon neuskutočnil.

Cesta k postupnému akceptovaniu individuálnosti hudobného folklóru sa začala v hudobnej Viedni iniciatívou edinburského zberateľa a folkloristu Georga Thomsona. Leopold Koželuh začal po jeho požiadavke zo 6. 2. 1797 pracovať na ním objednaných úpravách škótskych, írskych a waleských ľudových piesní a postupne vzniklo až 130 Koželuhových úprav týchto predlôh.¹⁶ Koželuh si v začiatkoch tejto práce listovo overoval, či v dodaných piesňach nie sú chyby, keďže celá táto práca s folklórnymi predlohami, bola preňho „práca diabolská“, ktorá mu „napriek ľahkosti, s ktorou skladám, spôsobila nesmierne veľa starostí.“¹⁷ Tieto ťažkosti nepochybne vyplývali z modalizmov, ktoré sa bránili modifikáciám, a tak ich skladatelia klasicizmu nevyhnutne museli považovať za „mimoštyľové“ či „mimojazykové“ aberácie. Kým pre skladateľov klasicizmu tvorili mimojazykové prvky veľkú prekážku, pre skladateľov romantizmu sa neskôr stávali prostriedkom na vyjadrenie národnej individuálnosti a napokon aj hlavným prostriedkom na vytvorenie národne modifikovanej podoby romantického hudobného jazyka. Národná hudba 19. storočia vznikala akceptovaním národných jazykov (pieseň), národných sujetov (opera) a hudobných folklorizmov (modalita). Tento „nacionalistický“ cieľ svietil na cestu nielen Glinkovi, Balakirevovi, Musorgskému, Griegovi, Kodályovi či Bartókovi, ale aj Novákovi, ktorý si (rovnako ako oni) neželal byť germánskym skladateľom, ale chcel byť skladateľom českým či slovanským.

Novákovi tento cieľ priblížili kontakty s ľudovými umelcami Moravy a Slovenska, ale aj priateľské zväzky s poprednými kultúrnymi osobnosťami týchto regiónov. Spomedzi jeho slovenských zdrojov hlavnú úlohu zohrali *Slovenské spevy*, do jeho diela sa však premietli aj osobné kontakty s Pavlom Blahom, Jankom Blahom a Karolom Plickom. Novák sa – podobne ako redakcia *Slovenských spevov* a Béla Bartók – sústredil

¹⁵ NOVÁK, Vítězslav: *O sobě a o jiných*. Praha : Jos. R. Vilímek, 1946, s. 100; tiež *O sobě a jiných*. Praha : Supraphon, 1970, s. 101.

¹⁶ George Thomson podobnú požiadavku adresoval Ignazovi Pleyelovi, Josephovi Haydnovi, Johannovi Nepomukovi Hummelovi, Ludwigovi van Beethovenovi a Carl Maria Weberovi.

¹⁷ POŠTOLKA, Milan: *Leopold Koželuh. Život a dílo*. Praha : Státní hudební vydavatelství, 1964, s. 112.

na piesňové bohatstvo stredného Slovenska, postupne však asimiloval aj východoslovenskú (V. zošit) a západoslovenskú pieseň (*Piešťanské piesne* 1922, *Slovenské spevy*, VI. zošit 1930).

V Novákových úpravách slovenských ľudových piesní možno nájsť aj piesne, ktoré sú späté so zberateľskou činnosťou Pavla a Janka Blaha.

- 1) *Išiel Macek do Malaciek* (SS III 1923, č. 34 – *Slsp* II 322, P. Izák, Malacky, Prešporská stolica
= ZP: 284, 1-51, 1a-49 – *Išeu Macek do Mauacek*, Malacky, Dr. Gejza Rehák);
verzia pre klavír (*Kytice lidových písní pro klavír s podloženým textem*, č. 8, 1923, HMUB 1950);
- 2) *Zapadaj, slniečko* (SS VI, 61)
= ZP: 1189, 1-193, 1a-195, *Zapadaj, suničko*, Osuské, Ing. Štefan Janšák);
- 3) *Sedzi sokol na topoli* (SS VI, 62)
= ZP 815, 1-131, 1a-130, *Sedzí sokol na topoli*, Dojč, Dr. Pavel Blaho);
- 4) *Išla bych do kostela* (SS VI, 64)
= ZP 1-52, 1a-50, Kúty, Terézia Antalková;
- 5) *Husári jedú* (SS VI, 65)
= ZP 251, 1-44, 1a-41, Jablonica, Plavecký Peter, Dr. Pavel Blaho;
- 6) *Teče voda zpod Záhorá mútná* (SS VI, 66)
= ZP 950, 1-155, 1a-152, Sološnica, Melichar Špoták.

Novák v 80 úpravách slovenských piesní pre hlas a klavír využil všetky možnosti vzájomného spojenia piesne, hlasu a klavírnej textúry, ktoré mu tradícia média ponúkala. Až 36 z týchto úprav získalo neskôr od Nováka aj orchestrálnu verziu. Treba tu spomenúť aj ďalšie Novákove tlače – 12 *slovenských lidových písní pro mužský sbor* (HMUB 1921) a *Kytice lidových písní pro klavír s podloženým textem* (1923 – 12 piesní z III. zošita *Slovenských spevov*). Všetky spomínané tlače mali viacero vydání a po autorovej smrti Karel Plicka pripravil súborné vydanie Novákových *Slovenských spevov*.¹⁸

¹⁸ NOVÁK, Vítězslav: *Slovenské spevy. Souborné vydání 80 písní s klavírem*. K tisku připravil Karel Plicka. Národní hudební vydavatelství Orbis. Praha 1951. Plicka neskôr vydal reprezentatívny výber zo svojej zbierky *Slovenský spevník I. 500 ľudových písní slovenských*. Bratislava : ŠHV, 1961.

Otázku, či Vítězslav Novák pracoval s verziami „záhoráckých piesničiek“ od Pavla Blaha alebo mu ich poskytol Janko Blaho, azda nemožno jednoznačne rozhodnúť, avšak heslo *Janko Blaho* z publikácie *Pazdírkvův hudební slovník naučný* (1937) nám o ňom hovorí, že „sbírá slovenské lid. písně, z nichž některé upravil Vít. Novák (dosud v rkp.).“¹⁹

Slovensko sa premietlo tiež do sujetového plánu jeho hudobných kompozícií (klavírna *Sonata eroica*, 1900, symfonická báseň *V Tatrách*, op. 26 z roku 1902/1907, 1. *sláčikové kvarteto G dur*, op. 22 (1899, ed. 1902) i do tematizmu piatej klavírnej sonatíny, *Zbojníckej* z cyklu *Šest sonátin*, op. 54 z roku 1920 (1. *Jánošík*; 2. *Hvězdnatá noc*; 3. *Zbojnické veselí*).²⁰

Možno však povedať, že práve Vítězslav Novák si vďaka kontaktom so živou hudbou uvedomil jedinečnosť slovenskej ľudovej piesne. Bola to práve jeho osobnosť a jeho diela, inšpiratívne pôsobiace na jeho slovenských študentov (Alexander Moyzes, Eugen Suchoň, Ján Cikker, Dezider Kardoš, Ladislav Holoubek), ktorí sa začali pozeráť na folklór aj jeho očami.

Český skladateľ **Zdeněk Folprecht** (26. 1. 1900 Turnov – 29. 10. 1961 Praha) popri maturite na pražskom gymnáziu vyštudoval skladbu na pražskom Konzervatóriu u Josefa Bohuslava Foerstra a na majstrovskej škole Vítězslava Nováka, zároveň vyštudoval tiež dirigovanie u Václava Talicha. V rokoch 1923–1938 pôsobil v Bratislave v opere Slovenského národného divadla, kde ho okamžite po absolútoriu angažoval riaditeľ Jaroslav Hurt. Tu prešiel od korepetovania či adaptovania vybraných diel až po post šéfdirigenta v dobe, keď v Bratislave pôsobili na významných dirigentských postoch Oskar Nedbal, Karel Nedbal či Alexander Albrecht. Na jeseň roku 1925 nastúpil tiež na miesto šéfdirigenta orchestrálneho združenia Slovenská filharmónia, s ktorou viackrát uviedol diela Jána Levoslava Bellu (*Osud a ideál*, *Svadba Jánošíka*), Mikuláša Schneidra-Trnavského (*Dumka a tanec*), Viliama Figuša-Bystrého (*Náladové obrazy*, *Klavírne kvarteto Es dur*), Dezidera Lauka (*Slovenské tance*), Mikuláša Moyzesa (*Scherzo*), ako aj diela Vítězslava Nováka (*Búrka*, *Štyri balady*). S operou naštudoval tiež viaceré operné diela Jozefa Rosinského (*Mataj* – 1933; *Matúš Trenčiansky* – 1936). Bratislavské Slovenské národné divadlo uviedlo aj jeho scénické diela – operu *Lásky hra osudná* (1926) a scénickú symfóniu *Zlomené srdce*

¹⁹ *Pazdírkvův hudební slovník naučný*, II. část osobní. Svazek první, A-K. Černušák, G. – Helfert, V. (eds.). Brno, 1937, s. 82.

²⁰ Alexander Moyzes vytvoril roku 1940 jej orchestrálnu verziu.

(1936). Neskôr v rokoch 1939–1961 pôsobil v Národnom divadle v Prahe. „Folprecht bol popri dirigentskom povolaní aj skladateľom, a práve na tomto poli zrástol so Slovenskom. Milou mu bola slovenská ľudová pieseň, ktorú si zapisoval spolu s Jankom Blahom. Najviac sa jej priblížil, keď SND cestovalo po Slovensku a operné diela sme spievali všade tam, kde boli na to súce podmienky. Na zájazdoch sa už neskúšalo tak prísne ako v Bratislave a tu si Folprecht, známy aj ako ‚slušný turista‘, zapisoval počuté piesne a zaznamenával slovenské motívy pre diela, ktoré potom v Bratislave rozšírene skomponoval, či už v mužských alebo ženských zboroch, prípadne v širších orchestrálnych skladbách (*Ztracenou dolinou – orchestrální fantazie, Suita národních písní a tanců* pro sóla, sbor a orchestr, *Dvanáست slovenských písní* a ďalšie).“²¹

So Slovenskom teda súvisia nielen premiérové uvedenia Folprechtových diel, ale aj samotné jeho diela, spomedzi ktorých treba spomenúť kantátu *Hymnus vzkriesenia* na slová Martina Rázusa (1929), orchestrálnu fantáziu na slovenské ľudové piesne *Stratenou dolinou* (1934), *Suitu národných písní a tancov*, ako aj piesne, ktoré vydával v cykloch. Spomeňme tu *Tri piesne na francúzsku poéziu* v preklade Karla Čapka (1938), *Piesne Ďalekého Východu*, op. 22 (1946), *Veselé pesničky*, op. 25 (1946), ako aj cykly sústreďujúce úpravy ľudových písní – *Tajná láska* (španielska ľudová poézia, 1945), *Dvanáст ľudových písní slovenských*, op. 9 (Praha, Hudební Matice 1940), *Z Českého ráje*, národní písně, op. 27 (Praha, M. Urbánek, c1948) a *Záhorácké pjesničky*, slovenské lidové písně pro zpěv a klavír (ze sbírky Janka Blahy), op. 29 (Praha, Orbis 1951).

Operný dirigent Zdeněk Folprecht si nemohol nevytvoriť vzťah s významným operným tenoristom Jankom Blahom, ktorý naňho vo svojich pamätiach spomína: „Našiel som v divadle veľa statočných umelcov-kolegov, na ktorých nikdy nezabudnem. Jedným z najmilších mi bol dirigent Zdeněk Folprecht. On dirigoval prvé moje vystúpenie v Blodkovej opere *V studni* (1924). Odvtedy sme sa priatelili až do jeho smrti. Zharmonizoval z mojich záhoráckych pesničiek 24 písní s originálnym sprievodom, a tak ich spopularizoval. Kým bol v Bratislave, a bol až do roku 1939, sprevádzal ma na všetkých mojich koncertoch a bolo ich veľa. Poznali sme tak krásy Slovenska.“²²

²¹ HOZA, Štefan: *Ja svoje srdce dám...* 1. zv. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1989, s. 253.

²² BLAHO, Janko: *Zo skalického rínku*. Bratislava : Tatran, 1974, s. 126.

Folprechtove *Záhorácké pjesničky* obsahujú desať piesní, ktorých predlohy čerpal výlučne z 1. zväzku *Záhoráckých pjesničiek* Janka Blaha (1948):

1. *A keď sa Janošek na vojnu bral* (7; ZP I, 8 – Kopčany);
2. *Ej, v háji, v háji* (187; ZP I, 35 – Lopašov, Moravský Svätý Ján – Dr. Pavel Blaho);
3. *Z jednej strany Moravy* (1154; ZP I, 197 – Kúty – Stanislav Granec);
4. *Koňe moje, koňe vrané* (438; ZP I, 70 – Gajary – Dr. Gejza Reháč);
5. *Ožeňil sa Haťapata* (670; ZP I, 108 – Skalica – Alžbeta Hránková);
6. *Odkád že to chuapci byli* (652; ZP I, 102 – Koválov – Tomáš Popovič);
7. *Ej, počkaj, počkaj* (182; ZP I, 182 – Holíč – Martin Malík);
8. *Tý hodziny levárské* (987; ZP I, 158 – Veľké Leváre – Anton Štefánek);
9. *Mám já ženu šikovnú* (481; ZP I, 79 – Kostolište – Anna Sedláková);
10. *Pozri, miuá, na ten stromek zelený* (735; ZP I, 117 – Vysoká pri Morave – Ignác Polák).

Folprecht si vybral piesne s pomerne širokým výrazovým ambitom (vojenská, lúboštná, žartovná, príležitostná, svadobná, tanečná, žartovná, príležitostná, žartovná, verbunk). V zhudobnení jednotlivých strôf piesní uplatnil v širokej miere variačný princíp, a tak sa každá pieseň stáva malým hudobným obrazom. Spolu vytvárajú akýsi „záhorácky mikrokosmos“, v ktorom, samozrejme, dominuje vtip nad smútkom, žartovanie nad trúchlením. Folprecht dodržiava aj výškovú polohu Blahovej predlohy (výnimkou je pieseň *Tý hodziny levárské*, ktorú transponoval z F dur do Fis dur, zrejme kvôli klavírnej zvukovosti tóniny Fis dur).

Štefan Németh-Šamorínsky (1896 – 1975) sa do slovenskej kultúry zapísal ako výnimočný skladateľ, organista, klavirista, zbormajster a pedagóg. Jeho otec bol riaditeľom školy v Šamoríne a organistom v miestnom rímsko-katolíckom kostole, jeho matka (pôvodne Mária Csomorová) pôsobila ako učiteľka, hrala na klavíri i na husliach a spievala v miestnom zbore. Korene matky siahajú na Záhorie – jej matka Eva Močidlíková bola skalická rodáčka.²³

Németh sa popri štúdiu na Maďarskom kráľovskom katolíckom gymnáziu pri Klariskách (1906–1914) venoval na Mestskej hudobnej škole štúdiu klavírnej a husľovej hry (A. Albrecht, V. Antalffy). Roku 1914 začal študoval v Budapešti klavírnu hru u B. Bartóka a organovú hru

²³ PALOVČÍK, Michal: *Štefan Németh-Šamorínsky*. Bratislava : Tatran, 1974, s. 11-12.

u D. Antalffyho-Zsirossa. Roku 1915 narukoval a v štúdiách mohol pokračovať až po skončení vojny, pričom absolvoval aj skladbu u Lea Weinera (1921). V rokoch 1922–1923 si rozšíril znalosti klavírnej a organovej hry na viedenskej Majstrovskej škole (F. Schmidt, F. Schütz). Pôsobil ako organista Dómu sv. Martina a ako pedagóg Mestskej hudobnej školy (1921–1953), zároveň bol dirigentom ním založeného Spevokolu Bélu Bartóka. Roku 1949 začal vyučovať klavírnú a komornú hru na VŠMU.

Németh sa piesňovej kompozícii venoval počas celého života – nájde me uňho piesne komponované na texty nemeckých, maďarských i slovenských básnikov i na ľudové texty. Németh sa popri úpravách maďarskej piesne venoval aj úpravám slovenských ľudových piesní. Roku 1943 vznikol cyklus *Sedem slovenských ľudových piesní* pre detský (ženský) zbor a cappella, ktorý je adaptáciou Bartókových úprav slovenských ľudových piesní z cyklu *Detom*. Roku 1949 vznikol cyklus *Piesne moje piesne, päť slovenských ľudových piesní* pre miešaný zbor a klavír, ktoré venoval Miešanému zboru Československého rozhlasu a jeho dirigentovi Ladislavovi Slovákovi (klavírny part neskôr upravil pre komorný orchester). V rovnakej dobe vytvoril aj *Zbojnícke piesne* pre mužský zbor, určené Speváckemu zboru slovenských učiteľov.

V susedstve týchto skladieb vznikol roku 1948 rozsiahly cyklus *Desať záhoráckych pjesničiek* pre sólový spev a orchester/klavír, ktorého prameňom boli piesne z úvodného zväzku *Záhoráckych pjesničiek* dr. Janka Blaha (Skalica 1948). Németh rešpektuje Blahom uverejnenú dialektovú verziu textu piesní, pričom ich melos spája s majstrovsky prekomponovaným sprievodom orchestra či klavíra. Zámerná kontrastnosť tematiky jednotlivých piesní i precíznosť hudobného spracovania umožňuje považovať tento cyklus za rozsiahlu suitu, ktorá patrí k najvýznamnejším skladbám domácich autorov inšpirovaným ľudovou piesňou.²⁴

Štefan Németh-Šamorínsky (1896–1975): *Desať záhoráckych pjesničiek* (1948):

1. *Bože mój, otče mój* = ZP 52, 1-26 – Kostolište, Alžbeta Caunerová;
2. *Zakvitla čerešňa* = ZP 1188, 1-190, 1a-191, Kúty, Stanislav Granec;
3. *Mám ja lúku* = ZP 475, 1-78, 1a-75 – Borský Mikuláš – Florián Tománek;

²⁴ Orchestrálnu verziu cyklu nahral Peter Dvorský s orchestrom Slovenského národného divadla pod taktovkou Pavla Bagína pre vydavateľstvo OPUS (OPUS 9117 0953 – 1980).

4. *Zapadaj suničko* = ZP 1189, 1-193, 1a-195 – Osuské – Ing. Štefan Janšák;
5. *Cože dīfča hovorí* = ZP 108, 1-19, 1a-16 – Kopčany, Unín – Tomáš Popovič;
6. *Vychádzá suničko* = ZP 1143, 1-185, 1a-186 – Borský Mikuláš – Štefan Liška;
7. *Za horama, za dolama* = ZP 1164, 1-188, 1a-189 – Osuské, Sekule – Ján Tomek;
8. *Ten prítržský pastýr* = ZP 962, 1-157, 1a-158 – Prietržka – Mária Köni-
gová-Porizková;
9. *Mám ja ženu šikovnú* = ZP 481, 1-79, 1a-76 – Kostolište – Anna Sedlá-
ková;
10. *Ej počkaj, počkaj* = ZP 182, 1-29, 1a-28 – Holič – Matin Malík.

Dve piesne zo zbierky Janka Blaha nájdeme aj v Némethovom klavírnom cykle *Pre mládež, 20 slovenských ľudových piesní* z roku 1950. Sú to skladby:

15. *Na zelených lúčkach* – ZP 579, 1-92, 1a-90 – Závod – Florián Benkovič;
18. *Išiel Macek* – ZP 284, 1-51, 1a-49 – Malacky – dr. Gejza Reháč.²⁵

So slovenskými ľudovými piesňami Németh pracoval aj v ďalších vo-
kálnych dielach, avšak s korpusom *Záhoráckých piesničiek* sa stretne-
me už len v inštrumentálnom diele, v *Slovenskej rapsódii* pre klavír z roku
1952, ktorá je akýmsi potpourri klavírných parafráz slovenských ľudových
piesní, pričom diel *Andante, molto rubato* môžeme považovať za klavírnú
improvizáciu na už známu pieseň *Ten prítržský pastýr* (ZP 962, 1-157).

Eugen Suchoň (1908–1993) sa stal národným umelcom nielen vďaka
svojmu priekopníckemu (či zakladateľskému) príspevku v oblasti oper-
ného žánru, ale aj snahou o vytvorenie vlastného hudobného jazyka, na
ktorom sa podpísalo aj jeho vedomé zacielenie na „slovakizmy“, teda na
prvky, ktorých pôvod treba hľadať v slovenskej ľudovej piesni. K tejto bu-
dovateľskej orientácii, ktorá sa začala prejavovať už počas Suchoňových
študijných rokov, ho podnietili nielen názory priateľa a hudobného kritika

²⁵ Medzi ďalšími skladbami využívajúcimi slovenskú ľudovú pieseň nájdeme *Svadob-
né*. Štyri skladby pre miešaný zbor (1951); *Štyri vojenské piesne* pre mužský zbor
(1951); *Tri slovenské ľudové piesne* pre miešaný zbor (1952); *Dve slovenské ľudové
piesne* pre hlas a klavír (1958); *Päť slovenských ľudových piesní* pre miešaný zbor
(1967)